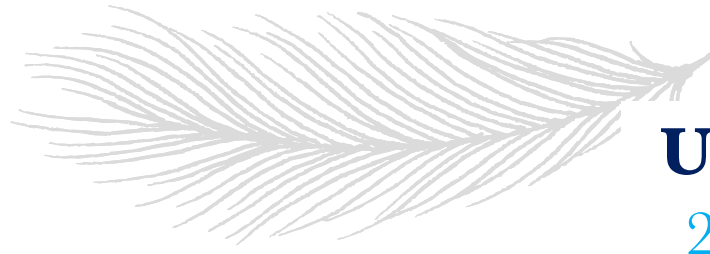

Karabağ Zaferi:

**Kafkasya'da Yeni Dengelerden Türk
ve İslam Dünyasında Yeni İşbirliği
Modeline**

ULİSA12

2020 | Aralık

Genel Koordinatör

İbrahim AYDINLI, Ph. D.

Prof. Dr.

Rektör

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Editör

İbrahim Demir, Ph. D.

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Sayı Editörü

İbrahim Demir, Ph. D.

Doç. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Katkıda Bulunanlar

Yücel ACER, Ph. D.

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Kenan ASLANLI, Doktor Adayı

İran Araştırmalar Merkezi

Mustafa Sıtkı BİLGİN, Ph. D.

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Nur ÇÜMEN

Ege Üniversitesi

Vefa KURBAN, Ph. D.

Doç. Dr., Ege Üniversitesi

Salih YILMAZ, Ph. D.

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü

Kapak resmi: Nurgül Yılmaz

Editörün notu

ULİSA12'nin bu sayısında **Karabağ Zaferi** disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınmaktadır. Karabağ'da uzun süredir 'donmuş' kabul edilen ve uluslararası camianın görmezden geldiği açık bir gasp ve uluslararası hukuk ihlali, 44 gün gibi kısa bir sürede Karabağ Zaferi ile sonuçlanmıştır. Azerbaycan ve Türkiye'nin destansı işbirliğine konu olan Karabağ Zaferi, tarihi, stratejik ve ekonomik manada birçok noktadan önem arz etmektedir. Bu noktaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

- Sıcak savaş döneminin kapandığı ve vekâlet savaşlarının yaşandığına yönelik tartışmaların yapıldığı bir dönemde uluslararası kamuoyu, Azerbaycan ve Türkiye'nin kazandığı konvansiyonel bir savaş sonucu toprak el değiştirmesiyle sonuçlanan yeniden hak tesisine şahit olmuştur.
- Karabağ Zaferi ve yapılan anlaşmalar ile açılan koridorlar sayesinde, Türkiye-Azerbaycan ile Türk dünyası ve -Çin dahil- Asya ekonomik güçleri arasındaki fiziki engellerin tamamen kalkmasına bir adım daha yaklaşılmıştır. Bu adım, ciddi ekonomik, ticari ve kültürel gelişmelere yol açma potansiyeli taşımaktadır.
- Türkiye, Karabağ Zaferi ile Suriye, Irak ve Libya'da yürüttüğü eşzamanlı aktif askeri operasyonlar zincirine Karabağ'ı da ekleyerek, bölgedeki en önemli askeri ve ekonomik güç olduğunu bir kez daha göstermiştir. Zira, aynı anda bu çapta bir aktif askeri operasyon yapabilmek; ciddi bir ekonomik, stratejik, teknik ve lojistik güç gerektirmektedir.
- Karabağ Zaferi'yle sonuçlanan Türkiye-Azerbaycan askeri ve stratejik işbirliği, Türk ve İslam dünyasında benzer haksızlıklara karşı adaletin tesisini gerektiren durumlar için bir model oluşturacaktır.
- 10 Aralık 2020'de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in

Bakü'de kıldıkları şükür namazı, Türkiye-Azerbaycan işbirliği ve 'gardaşlığının' sadece maddi gücün değil aksine ciddi bir inanç ve gönül birliğinin de bir ürünü olduğunun sembolik göstergesidir. Türk dünyasında uzun zamandır küllenip destanlarda ve gönüllerde saklı kalan bu maddi ve manevi güç tekrar ortaya çıkmıştır. İki devletli 'donanım' ve 'yazılım' ahenginin bir simgesi olan bu işbirliği modeli, Türkiye ile işbirliği yapma potansiyeli yüksek ülkelerle bağların güçlenmesi için ciddi bir itici güç oluşturacaktır.

- Ermenistan'ın Karabağ Savaşı boyunca sivillere saldırarak ve özellikle Ağdam'ı ve Fuzuli'yi dini mekanlardan mezarlıklara varıncaya yakıp yıkarak işlediği vahşet ve savaş suçları, uluslararası kamuoyu ve kuruluşlar tarafından -sürpriz olmadığı üzere- bir kez daha görmezden gelinmiştir.
- Şimdi yapılması gereken, Azerbaycan ve Türkiye'nin kazandığı bu askeri zaferi ekonomik, siyasi ve stratejik iş birlikleri ile taçlandırmasıdır. Türkiye ile Azerbaycan madencilik, tarım, turizm, eğitim ve sağlık gibi birçok alanda işbirliği yapmalıdır. Bu manada ilk adım olarak Karabağ'da Türkiye-Azerbaycan ortaklığında **Uluslararası Karabağ Üniversitesi**'nin kurulması son derece isabetli olacaktır.

Bu özet düşünceler etrafında ULİSA12'nin bu sayısı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü tarafından 16 Kasım 2020 tarihinde düzenlenen **Karabağ Zaferi Çalıştayı**'nın devamı niteliğindedir ve Karabağ Zaferi'ni ele almaktadır.

Bu sayıda Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Prof. Dr. Yücel Acer, Karabağ meselesini uluslararası hukuk boyutuyla ele almış ve bu bağlamda BM Antlaşması'nın 51. Maddesi olan meşru müdafaa hakkına; Karabağ'ın

bir bütün olarak işgalden kurtarılarak Azerbaycan'a iadesi sürecinin zamanlı ve tam olarak sağlanması gerektiğine; temel insan haklarının korunması ve zararların giderilmesine dair hukuki tedbir ve süreçlerin işletilmesine; geçiş koridorlarının hukuki statüsünün güvence altına alınmasına; Karabağ savaşlarında Ermeni güçlerince işlenen suçların tespiti ve sorumluların yargı önüne çıkarılması gerektiğine önemle vurgu yapmıştır. Prof. Dr. Acer, ayrıca büyük güçlerin çıkarlarının uluslararası örgütlerin etkinliğini belirlediğini vurgulamış ve bu nedenle kısıtlı da olsa uluslararası örgütlerin yeni durumda üstlenebilecekleri rollere değinmiştir.

İran Araştırmaları Merkezi'nden (IRAM) Kenan Aslanlı, Azerbaycan'ın işgal atındaki topraklarının önemli bir kısmını geri almış olmasına rağmen Rus barış güçlerinin bölgeye girmesiyle Karabağ sorunun nihai çözüme ulaşmadığını vurgulayan Kenan Aslanlı meseleyi iç boyut, dış boyut ve enerji-ulaşım boyutu olmak üzere 3 boyutlu bir analitik çerçeveden incelemiştir. Bu bağlamda, Aslanlı meselenin iç boyutunu incelerken Azerbaycan ve Ermenistan'daki siyasi, sosyolojik ve ekonomik süreçlerin ve durumların Karabağ meselesini önemli ölçüde etkilediğini belirtirken, meselenin dış boyutunda ise bölgesel ve küresel güçlerin birbiriyle yaşadıkları güç mücadelesinin ve güç dengelerinin değişiminin Karabağ meselesini ne şekilde etkilediğini incelemiş ve sorunun çözümü bağlamında başat bölgesel aktörlerin Rusya ve Türkiye olduğunu vurgulamıştır. Son olarak meselenin enerji ve ulaşım boyutunda ise Kenan Aslanlı bölgedeki enerji kaynaklarının ve bunların dünyaya ihraç edildiği boru hatlarının geçtiği rotaların ve ulaşım yollarının Karabağ meselesine ne şekilde dahil edildiğini ele almıştır.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden Prof. Dr. Mustafa Sıtkı Bilgin, Karabağ bölgesinin siyasi tarihinin ana hatlarını

özetleyerek başladığı eserinde, Karabağ bölgesinin sosyal tarihini detaylı şekilde ele almaktadır. Bilgin, mevcut durumda gelinen nokta itibarıyla, Karabağ meselesinde kazanılan başarının, Türkiye-Azerbaycan ilişkileri açısından hem uluslararası hukuk nazarından hem de uluslararası güvenlik nazarından güzel bir örnek teşkil ettiğini öne sürmekte ve birtakım politika önerilerinde bulunmaktadır.

Ege Üniversitesi'nden Doç. Dr. Vefa Kurban ve Nur Çümen, Karabağ meselesinin tarihi boyutlarını ele almaktadır. Mevcut durum itibarıyla gelinen noktanın kısa bir analiziyle başlayan yazarlar, tarih içerisinde Karabağ ve Ermenistan bölgelerindeki nüfus yapılarının nasıl değiştiğini, anlaşmalar ve olaylar üzerinden incelemektedir. Yakın zamanda vuku bulan Karabağ savaşı sırasında Ermenistan yönetiminin işlediği insanlık ve savaş suçlarından da bahseden Kurban ve Çümen, Ermeni milli kimliğinin ana eksenlerinin sorun üretme potansiyelini de tetkik etmektedir.

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tarih Bölümü'nden Prof. Dr. Salih Yılmaz, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki çatışmaların bir anlaşmayla birlikte, en az beş yıllığına durdurulmasının, insani maliyetler açısından çok olumlu bir gelişme olduğunu, ancak, anlaşmanın lafzının ve yapısının incelendiğinde, Rusya'nın her iki ülkeyi de kendine bağımlı kılmayı ve Türkiye'yi de sahada varlık göstermekten uzak tutmayı başararak, kazançlı çıkan aktör olduğunu söylemektedir. Anlaşmadaki belirsiz noktaların, ileriki yıllarda yeni sorunlar üretme potansiyeli olduğunu vurgulayan Yılmaz, Azerbaycan'ın topraklarının büyük bir kısmını geri almasının ise hem sosyal hem de ekonomik faydaları açısından çok değerli olduğunu belirtmektedir.

Sayı Editörü

Yönetici Özeti

- 1980'li yılların sonuna doğru, yani SSCB'nin dağılmaya yüz tuttuğu süreç içerisinde, Karabağ'da yaşayan etnik Ermeniler, ayrılıkçı bir hareket başlattılar. 1991 yılında Ermenistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, bu ayrılıkçı hareket Ermenistan ve Rusya'dan destek görerek güç kazanmıştı.
- 1994 Mayıs ayında gerçekleştirilen ateşkes antlaşması, bu çatışmaları ciddi oranda durdurmuş ancak günümüze kadar, ateşkese rağmen sınır bölgelerinde iki taraf arasında yer yer çatışmalar yaşanmıştır.
- Nitekim 27 Eylül 2020 tarihinde Karabağ ve civarında yeniden başlayan çatışmalar, 9 Kasım 2020 tarihinde bir mutabakatla sona ermiş ve Ermenistan Karabağ'dan tümenden çekilmeyi kabul etmek durumunda kalmıştır.
- Azerbaycan'ın elde ettiği bu askeri zaferin ardından sağlanan siyasi mutabakatın hayata geçirilmesine dair süreç devam etmekte. Bunlar arasında, Karabağ'daki yerleşim yerlerinin Azerbaycan güçlerine teslim edilmesinin yansira, yerinden olmuş binlerce sivilin, eski yerlerine dönmeleri sürecinin sağlanması ve uğranılan zararların giderilmesi de önemli hukuki gündem maddeleri arasındadır.
- Ermeni işgalinden beri, Karabağ meselesinin uluslararası hukuk boyutları, meşru müdafaa hakkı, işgalci güçlerin kişisel suç oluşturan ihlalleri, verilen zararların giderimi ve yerinden olmuşların mülklerine ve yerleşim yerlerine dönme haklarının sağlanması olarak özetlenebilir.
- Diğer bir hukuki mesele ise, temel insan haklarının, bu geçiş aşamasında da korunması ve zararların giderilmesine dair hukuki tedbir ve süreçlerin işletilmesidir. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de dahil olmak üzere yargısal başvuru yollarının etkin bir biçimde işlemesi önemlidir. Geçiş koridorlarının hukuki statüsünün güvence altına alınması önemli bir başka meseledir.
- Hem 1991-1994 arasında hem de özellikle 27 Eylül'den bu yana Ermeni güçlerince işlenen suçların tespiti ve sorumluların yargı önüne çıkarılması bir başka önemli hukuki meseleyi oluşturmaktadır.
- 9 Kasım tarihli antlaşmada Karabağ'da yaşayan Ermeni kökenlilerin bundan sonraki hukuki statülerinin ne olacağı düzenlenmiş değildir. Karabağ'da yaşayan Ermeni kökenlilerin sahip olacağı haklar ve ayrıcalıkların olup olmayacağı ve ne içerikte olacağı düzenlenmelidir.
- Dağlık Karabağ bölgesinde meskûn bulunan Ermenilerin, azınlık hakları ya da temel hakları, self-determinasyon hakkı bağlamında değerlendirilmemelidir. Self-determinasyon hakkı, sömürge altında tutulmuş ya da tutulan, kendilerine ayrı bir hukuki sistem uygulanan ve ülkenin genelinden farklı bir hukuki statüde tutulan toplulukların sahip olabileceği bir hak olduğundan dolayı self determinasyon hakkı ile Karabağ'da yaşayan Ermeni kökenli toplumun ilişkilendirilmesi hukuken uygun olmayacaktır.
- Geline nokta doğabilecek sorunların çözümü bağlamında, uluslararası örgütlere verilecek sorumlulukların hukuken sonuç doğurması mümkün ancak fiilen etkin olamamaktadır. Özellikle ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçler, BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin etkinliğini büyük ölçüde belirleyebilmektedirler. Bu örgütler, bahsedilen devletlerin iradelerinin ve çıkarlarının uzlaştığı noktalarda ancak işleyebilmekte. Bunun çoğu kez mümkün olmadığı gerçeği de vurgulanmalıdır.
- 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan ve 9 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan'ın askeri zaferi ile biten Karabağ çatışmalarının en önemli hukuki kazanımlarından birisi, Azerbaycan-Türkiye arasında kurumsal bir işbirliğinin oluşturulması olabilir.

ø

- Azerbaycan ve Ermenistan'da yaşanan siyasi ve sosyolojik süreçler ile ülkelerin içinde bulundukları ekonomik durumlar Karabağ meselesini etkileyen önemli etkenler olmuştur.
- Ermeniler ve Azerbaycanlıların barış içerisinde ve sorunsuz birlikte yaşaması uzun süre daha mümkün olmayabilir. Özellikle, ikinci Karabağ savaşındaki askeri yenilgi Ermenilerde rövanş duygusunu daha artırmıştır.
- Rusya, Karabağ'da sahada kazandığı kontrol avantajını eş zamanlı olarak hem Azerbaycan hem Ermenistan hem de Türkiye'ye karşı çeşitli siyasi ve ekonomik konularda pazarlık aleti olarak kullanmaya çalışabilir (bölgenin istikrarı ve Ermenilerin hukuki statüsü üzerinden).
- Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri, politik ve ekonomik entegrasyon süreci daha da hızlanacaktır.
- Azerbaycan'dan geçen enerji koridorun küresel önemi göreceli olarak azalmış, ulaşım koridoru ise önemini artırmıştır. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney stratejik ulaşım koridorlarının tam ortasına

konuslanan Rusya, uzun vadede Çin'e ve ABD'ye karşı pazarlık gücü ve avantaj kazanmakta. Önümüzdeki dönemde Çin ve ABD küresel güçler olarak bu bölgede yeniden uzun süreli istikrar için ve hatta statükonun değişmesi için çalışmalarını güçlendirebilirler.

- Hazar Havzası'nın statü ve paylaşım sorunu, bölgedeki enerji kaynaklarının Avrupa'ya arzı meselesi, Rusya'nın burada hâkimiyetini pekiştirme isteği, ABD-Çin-Rusya-İran-Türkiye arasında yaşanan çok taraflı nüfuz ve güç mücadeleleri Kafkasya'yı küresel siyasetin satranç tahtası haline getirmeye yetmiştir.
- Soğuk Savaş'ın sona ermesinden hemen sonra Rusların desteğini alan Ermeniler Azerbaycan'a ait Dağlık Karabağ bölgesine saldırarak 1991'de Hankendi'ni, 1992'de Şuşa ve Hocalı'yı işgal etti. Daha sonra Laçın, Hocavend, Kelbecer ve Ağdere'yi de ele geçiren Ermeniler, 1993'te Ağdam'a girdi. Ağdam'ı, Cebrayıl, Fuzuli, Gubadlı ve Zengilan illerinin işgali izledi. Ermeniler bu süreçte Azerbaycan Türklerine karşı ağır katliamlar yaptı. Azerbaycan topraklarının yüzde 20'si işgal edildi, 1 milyona yakın Azerbaycanlı da yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kaldı. Sonunda, 1994 yılında imzalanan Bışkek ateşkes anlaşmasıyla savaşın faturası Azerbaycan'a çok ağır bir şekilde mal edildi. Savaş nedeniyle 30 bin civarında Azerbaycanlı hayatını kaybetti. Sadece, Ermenilerin 1992 yılında yaptığı Hocalı katliamında çok canice ve vahşi şekillerde 613 kişi öldürülmüş, 487 kişi de sakat bırakılmıştı. Savaş nedeniyle Azerbaycan'ın uğradığı maddi zarar ise 22 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmiştir.
- Ermenistan, Rusya tarafından yapay bir şekilde bir tampon devlet olarak tasarlanmış ve tarih boyunca da büyük devletlerin çıkar mücadelelerine sahne olmuştur. Ermeniler 19. yy. sonlarından itibaren tarihi Ermeni toprakları olarak adlandırdıkları sanal, gerçekdışı ve akıl dışı iddiaları çerçevesinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu içine alan ve Karabağ'ı da kapsayan bir coğrafyada Büyük Ermenistan'ı kurma hayallerinden hiçbir zaman vazgeçemediler.
- Ermeniler bu rüyayı kendi başlarına gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca da dış güçlerden medet umdular. Bu devletler bazen Rusya oldu bazen İngiltere bazen Fransa ama 21. yüzyılda da buna bir de ABD eklendi. 21. yüzyılda da Ermenistan'ın büyük güçlerin politikalarında bir araç olarak kullanılması sorunu değişmemiş tarih evvelce pek çok kez olduğu üzere yine tekerrür etmiştir.

- Sorunun barışçıl bir şekilde çözümü için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) girişimi ile 1992 yılında Minsk Grubu oluşturuldu ancak sorunun küresel çıkarlar çerçevesinde ele alınıp araçsallaştırılması nedeniyle bir sonuca ulaşamamıştır. Bir başka deyişle ABD, Fransa ve Rusya'nın eş başkanlarından oluşan grup, bugüne kadar geçen sürede bu sorunun çözülmemiş olmasının da nedeni olmuştur. Zira Minsk Grubunun eş başkanları ABD, Fransa ve Rusya kendi çıkarları bağlamında dağlık Karabağ meselesini ele alarak mevcut statükonun devam ettirilmesi yönünde tavır aldılar. Çünkü bu ülkelerin Karabağ meselesine karşı tavırları mevcut sorunu, BM kararları çerçevesinde değil kendi iç ve dış politik çıkarları çerçevesinde görmeye yönelik tezahür etmiştir. Ayrıca, her üç ülkede de mevcut olan güçlü Ermeni lobilerinin varlığı ve bunların faaliyetleri adil ve objektif bir yaklaşımın ortaya konmasını engellemiştir. Hatta Ermenistan Minsk Grubunun politikalarından cesaret alarak mevcut durumun devamının ötesinde yeni toprak taleplerin de bulunabilmekteydi.
- BM tarafından Dağlık Karabağ konusunda 30 Nisan 1993 tarihli Ermeni birliklerinin işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesi kararı alınmıştı. Ermeni birliklerin işgal ettiği Fuzuli, Cebrayıl ve Kubadlı, Zengilan ve diğer bölgelerden çekilmesiyle ilgili 822, 853 ve 874 ve 884 sayılı kararlar alınmıştır. Dağlık Karabağ konusu ve Birleşmiş Milletler (BM) kararları incelendiğinde, MİNSK Grubu'nun bu ilkeleri ayaklar altına aldığı görülmektedir. BM kararına karşı oy kullanan 7 devlet arasında Rusya, ABD ve Fransa da yer almıştır. Oysaki bu 3 devlet MİNSK Grubu üyeleri olarak Karabağ sorununun çözülmesinde görevlendirilen ülkelerdi.
- Yakınçağda Rusya tarafından Osmanlı'nın Kafkasya ve Türkistan'la olan münasebetlerini kesmek için yapay bir şekilde teşkil edilen Ermenistan devleti, takip ettiği tarihi gerçeklikten uzak, mitler ve varsayımlar üzerine oturttuğu tarih ve siyaset anlayışı nedeniyle Kafkasya'nın istikrarsızlaşmasında ve Karabağ meselesinin ortaya çıkmasında temel bir rol oynamıştır.
- Azerbaycan'ın enerji jeopolitiğinde hem arz hem de transit ülkesi olması bakımlarından sahip olduğu konum ve imkanlar bu meselenin uluslararası siyasetin rekabet sahası içine düşmesine ve dolayısıyla da bir kördüğüm haline dönüşmesine sebep olmuştur. Bundan başka, Batı ülkelerindeki özellikle de ABD ve Fransa içinde bulunan Ermeni diasporası da Karabağ meselesine dâhil olarak çözümsüzlüğün bir parçası olarak siyasi arenadaki yerlerini almışlardır.

- Uluslararası rekabette başat rol oynayan Rusya'nın temel amacı, dünyanın enerji kaynaklarının %40'ının yer aldığı Hazar ve Kafkasya bölgesini kendi kontrolü altında tutmak olmuştur. ABD, Fransa gibi Batılı ülkeler ise Rusya'nın etkisini kırarak bölgedeki enerji kaynakları ve politikaları üzerinde nüfuz elde etmek ve Batılı enerji şirketlerinin buralarda öncü rol üstlenmesini sağlamak hedefini güderken daha da önemlisi Orta Asya, Hazar ve Kafkasya enerji kaynaklarının Batıya en ucuz ve güvenli bir şekilde ulaşmasına yönelik stratejiler takip etmişlerdir. Bu durum ise Kafkasya jeopolitiğinde sarsıntılara ve siyasi çalkantılara sebep olmuştur.

- 1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu ve Azerbaycan ile Ermenistan da bu devlete katıldı. Karabağ da 1923'te Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge statüsü kazandı. 1985 yılı sonrasında ise Glasnost ve Perestroyka sürecini takip eden dönemde dağılmaya başlayan Sovyetler Birliği'nin çatısı altında on yıllardır üzeri kapanan pek çok mesele gibi Karabağ sorunu da su yüzüne çıkmaya başladı.
- Karabağ, Azerbaycan'ın diğer bölgeleri ile İran ve Ermenistan'ı kontrol etmesi nedeniyle jeopolitik önem taşımaktadır. Stratejik öneminden dolayı bölge yüzyıllar boyunca İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasında anlaşmazlık alanı olmuştur. Sovyetler'in dağılması devamında Karabağ, soruna taraf olan Azerbaycan ve Ermenistan açısından ulusal kimliğin tanımlanmasında adeta tek simge olmuştur.
- Ekonomik kriz, yoksulluk ve yolsuzluğun yaygınlaştığı Ermenistan'da Nisan 2018'de başlayan protestolar, iktidar değişimine yol açmıştır. Protesto faaliyetlerinin organizatörü olan Nikol Paşinyan, Serj Sarkisyan'ın istifası sonrası Mayıs 2018'de Ermenistan Başbakanı oldu. Muhalefette olduğu dönemde Rus karşıtı söylemleriyle öne çıkan Paşinyan, iktidarı devralmasının ardından Rus kamuoyu tarafından ABD'nin adamı olarak etiketlendi. Sadece ABD yanlısı değil aynı zamanda Rusya'nın Güney Kafkasya'daki uydusu konumunda bulunan Ermenistan'ın yeni başbakanı olan Paşinyan gelen tepkilere karşılık Moskova ile ilişkilere verdiği önemi sıklıkla dile getirmiştir.
- Türkiye de her zaman "Bir millet, iki devlet" mantığı ile hareket ederek, her fırsatta Azerbaycan'ın yanında olduğunu hissettirmektedir. Hatta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan dört siyasi parti Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Tovuz bölgesine saldırısı sonrasında bu saldırıları kınayan ortak bildiriye de imza atmışlardır.

- Bölge jeopolitiğindeki bir diğer büyük devlet, İran'dır. İran resmi olarak açıklamasa da Ermenistan'ın yanında olduğu yıllardır bilinmektedir, hatta savaşın başlarında Ermenistan'a askeri destek İran üzerinden transfer edilmiştir.
- Bölgedeki büyük devletlerin Karabağ Savaşına yönelik tutumuna bakılacak olursa, Rusya'nın Azerbaycan ile ilişkileri de iyi düzeydedir ve Rusya bu ilişkileri bozmak istememektedir.
- Bilindiği üzere, Ermenistan yıllardır sadece Azerbaycan'a karşı değil aynı zamanda Türkiye'ye karşı da toprak iddialarında bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'yi "soykırımla" suçlamaktadır. Ne yazık ki, Türk milleti dıştan ve içten bu asılsız karalama süreci ile karşı karşıyadır ve Ermeniler açısından temelsiz de olsa "soykırım" davası siyasi hedefler barındırmaktadır.

- Rusya arabuluculuğu ile Azerbaycan-Ermenistan arasında yapılan ateşkes anlaşması hem Ermenistan hem de Azerbaycan için sorunun çözümüne katkı yaptığından kazançlı bir anlaşma olarak nitelendirilebilir. Azerbaycan daha önce istediği gibi işgal altındaki ana topraklarını almıştır. Ermeniler ise 1988'de çoğunlukta yaşadıkları yerlerde mallarının garanti edildiği ve özgürce yaşayabilecekleri bir durumu sağlayabilmişlerdir. Ermenistan açısından tek kayıp artık bağımsızlık elde etmeleri mümkün değildir. Azerbaycan açısından kazanç ise Nahçıvan koridoru ile toprak bütünlüğünü sağlamasıdır.
- Türkiye'nin karar mekanizması ve sahada olması engellenmiştir. Nahçıvan koridorunda Rusya sadece güvenlik değil ulaşımın kontrolünü sağlayacağını kayda geçirerek yolun denetimini resmen ele almıştır. Laçın koridorunun nereden geçeceği ve ne zaman yapılacağı açıkça belirtilmişken Nahçıvan için böyle bir açıklama yoktur. Anlaşma, kesin belli olmayan taraflar nedeniyle ileride kötüye kullanıma açıktır.
- Rusya'ya göre NATO üyesi Türkiye'nin dağlık Karabağ'da tek başına etkin olması kabul edilemezdi. Şimdi bu etkiyi sınırlandırmış oldu. Ancak Türkiye, Azerbaycan sınırlarında askeri üsler kurmaya çalışırsa Rusya'nın stratejisi yine başarısız olacaktır. Rusya'nın bundan sonraki politikası Dağlık Karabağ'a kısmi bir statü ile Azerbaycan içerisinde kültürel ve yönetim özerkliği vermek, Türkiye-Ermenistan, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki normalleşmeyi sağlayarak bölgenin ekonomik olarak aktif olmasını sağlamaktır. Bu sayede Azerbaycan'ın Avrasya Ekonomi Birliği ile Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne katılımı sağlanacak, ayrıca Pakistan'ın KGAÖ'ne katılımına dair Ermenistan vetosu kaldırılacaktır.

- Azerbaycan'ın bundan sonra Türkiye'ye entegrasyonunu sağlaması için diplomasisinde ve ordusunda reform yapması faydalı olacaktır. Başta Anayasasında yapacağı değişikliklerle Türkiye ile uyumu hızlandırabilir.

Ermenistan'ın Karabağ İşgali ve Uluslararası Hukuk

*Yücel ACER, Ph.D.
Prof. Dr.,*

*Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi*

Karabağ bölgesi, Azerbaycan'ın 1920 yılında SSCB'ye dâhil olması ile, Azerbaycan içerisinde özerk bir bölge olarak yapılandırılmıştı. Özerk statü, Karabağ bölgesinin Azerbaycan'ın özerk ama hukukun ülkesinin bir parçası olduğu anlamına gelmekteydi.

1980'li yılların sonuna doğru, yani SSCB'nin dağılmaya yüz tuttuğu süreç içerisinde, Karabağ'da yaşayan etnik Ermeniler, ayrılıkçı bir hareket başlattılar. 1991 yılında Ermenistan ve Azerbaycan bağımsızlıklarını ilan ettiklerinde, bu ayrılıkçı hareket Ermenistan ve Rusya'dan destek görerek güç kazanmıştı.

Bu eylemler üzerine, 1991-1994 yılları arasında bölgede yaşanan çatışmalarda 20 binden fazla insan yaşamını yitirdi, toplamda 1 milyondan fazla insan yerinden oldu ve sadece Karabağ değil, Karabağ bölgesinin etrafındaki bazı yerleşim yerleri ve özellikle Karabağ-Ermenistan arasındaki Azeri toprakları Ermenistan tarafından işgal edildi. 1994 Mayıs ayında gerçekleştirilen ateşkes antlaşması, bu çatışmaları ciddi oranda durdurmuş ancak günümüze kadar, ateşkese rağmen sınır bölgelerinde iki taraf arasında yer yer çatışmalar yaşanmıştır.

1993 yılı içerisinde BM Güvenlik Konseyi, aldığı dört ayrı kararla, Ermenistan'a işgal ettiği topraklardan çekilmesi ve Karabağ'daki Ermeni gruplara tesir ederek BM kararlarına uymalarını sağlaması çağrısında bulunmuştur. Ancak bu günümüze kadar gerçekleşmedi. Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) içerisinde kurulan Minsk Grubu çerçevesinde uzun süre devam eden görüşmeler sonuç vermemiş, işgal altındaki topraklar meselesi ortadan kaldırılamamış, bir çözüm oluşturulamamış ayrıca yerinden olan yüzbinlerce insan yerlerine dönememişlerdir.

Devletlerin meşru müdafaa hakkını düzenleyen BM Antlaşması'nın 51. maddesi temelinde değerlendirildiğinde, bir ateşkes anlaşması olması ve bir görüşme sürecinin devam ediyor olması durumunda dahi, şayet Ermenistan silahlı saldırıları devam ederse,

Azerbaycan'ın hukukun meşru müdafaa hakkının doğduğu ve bu hakkının bütün işgal altındaki toprakların kurtarılmasına kadar devam edebileceği açıktı. Nitekim 27 Eylül 2020 tarihinde Karabağ ve civarında yeniden başlayan çatışmalar, 9 Kasım 2020 tarihinde bir mutabakatla sona ermiş ve Ermenistan Karabağ'dan tümenden çekilmeyi kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu çatışmalar esnasından ön plana çıkan husus, Ermeni güçlerinin, savaş bölgesinde ya da savaş bölgesine uzak yerlerde bulunan çok sayıda Azerbaycan yerleşim yerini hedef alan saldırıları olmuş, bu saldırılar sonucunda çok sayıda sivil hayatını kaybetmiş ya da yaralanmış, birçok sivil yerleşim yeri ağır hasar görmüştür.

Azerbaycan'ın elde ettiği bu askeri zaferin ardından sağlanan siyasi mutabakatın hayata geçirilmesine dair süreç devam etmekte. Bunlar arasında, Karabağ'daki yerleşim yerlerinin Azerbaycan güçlerine teslim edilmesinin yansı, yerinden olmuş binlerce sivilin, eski yerlerine dönmeleri sürecinin sağlanması ve uğranılan zararların giderilmesi de önemli hukuki gündem maddeleri arasındadır.

1. Karabağ ve Uluslararası Hukuk

Ermeni işgalinden beri, Karabağ meselesinin uluslararası hukuk boyutları, meşru müdafaa hakkı, işgalci güçlerin kişisel suç oluşturan ihlalleri, verilen zararların giderimi ve yerinden olmuşların mülklerine ve yerleşim yerlerine dönme haklarının sağlanması olarak özetlenebilir. Geline nokta ise, meselenin hukuki yönlerinde bazı değişimler olduğu görülmektedir.

Geline aşamada hukuki meselelerin başında, Azerbaycan ülkesinin bir parçası olan Karabağ'ın bir bütün olarak işgalden kurtarılarak Azerbaycan'a iadesi sürecinin, sağlanan antlaşmaya uygun olarak zamanında ve tam olarak sağlanması gelir. Bu bağlamda sürecin kabul edilen takvime göre işlemesi de, yeni çatışmaların çıkmasının önlenmesi adına önem arz eder.

Diğer bir hukuki mesele ise, temel insan haklarının, bu geçiş aşamasında da korunması ve zararların giderilmesine dair hukuki tedbir ve süreçlerin işletilmesidir. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) de dahil olmak üzere yargısal başvuru yollarının etkin bir biçimde işlemesi önemlidir.

Geçiş koridorlarının hukuki statüsünün güvence altına alınması önemli bir başka meseledir. Özellikle Nahçıvan ve Azerbaycan'ın geriye kalan toprakları arasında güvence altına alınacağı ifade edilen hususlardan olan

geçiş yolunun, ileride aksamaması için yeterli hukuki ve siyasi güvencelerin oluşturulması önem arz eder.

Hem 1991-1994 arasında hem de özellikle 27 Eylül'den bu yana Ermeni güçlerince işlenen suçların tespiti ve sorumluların yargı önüne çıkarılması bir başka önemli hukuki meseleyi oluşturmaktadır. Suçluların tespitine yönelik, delillerin toplanması konusunda hem Azerbaycan Başsavcılığı hem de Azerbaycan İnsan Hakları Ombudsmanlığı kapsamlı çalışmalar yürüttüler. Bundan sonra, sorumluların gerek ulusal mahkemelerde gerekse uluslararası mahkemelerde yargılanmasının sağlanması önem arz etmektedir.

9 Kasım tarihli antlaşmada Karabağ'da yaşayan Ermeni kökenlilerin bundan sonraki hukuki statülerinin ne olacağı düzenlenmiş değildir. Karabağ'da yaşayan Ermeni kökenlilerin sahip olacağı haklar ve ayrıcalıkların olup olmayacağı ve ne içerikte olacağı düzenlenmelidir.

2. Self Determinasyon Hakkı ve Karabağ

Dağlık Karabağ bölgesinde meskûn bulunan Ermenilerin, azınlık hakları ya da temel hakları, self-determinasyon hakkı bağlamında değerlendirilmemelidir. Self-determinasyon hakkı, sömürge altında tutulmuş ya da tutulan, kendilerine ayrı bir hukuki sistem uygulanan ve ülkenin genelinden farklı bir hukuki statüde tutulan toplulukların sahip olabileceği bir hak olduğundan dolayı self determinasyon hakkı ile Karabağ'da yaşayan Ermeni kökenli toplumun ilişkilendirilmesi hukukun uygun olmayacaktır.

Aynı zamanda, self determinasyon hakkı, uluslararası hukukun bir başka temel ilkesi olan devletlerin ülkesel bütünlüğü ilkesini de ihlal etmemelidir. Karabağ Ermeni toplumu için haklar, temel insan hakları-azınlık hakları bağlamında ancak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, Karabağ'ın Azerbaycan içerisinde ayrı bir hukuki statüye konulmaması, gelecekte benzeri sorunlar yaşanmaması açısından önemlidir.

3. Yeni Durumda Uluslararası Örgütlerin Rolü

Doğabilecek sorunların çözümü bağlamında, uluslararası örgütlere verilecek sorumlulukların hukukun sonuç doğurması mümkün ancak fiilen etkin olamamaktadır. Özellikle ABD, Rusya ve Çin gibi büyük güçler, BM başta olmak üzere uluslararası örgütlerin etkinliğini büyük ölçüde belirleyebilmektedirler. Bu örgütler, bahsedilen devletlerin iradelerinin ve çıkarlarının uzlaştığı noktalarda ancak işleyebilmekte. Bunun çoğu kez mümkün olmadığı gerçeği de vurgulanmalıdır.

Ancak, BM ve diğer örgütler yerinden edilmiş kişilerin yerlerine dönmeleri sürecinde etkili roller üstlenebilirler. Bu konuda birikimi ve örgütsel yapısı bağlamında BM

Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin etkin rol oynamasının sağlanması önemli katkı sağlayacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Azerbaycan tarafından hem devletlerarası hem de kişisel başvurularla etkin bir yargısal yol olarak kullanılabilir ve özellikle şahısların Ermenistan eylemleri ile uğradıkları maddi ve manevi zararların giderilmesinde önemli bir katkısı olacaktır.

4. Azerbaycan ve Türkiye'nin Gelecek Tutumları

Hukukun değerlendirildiğinde, Karabağ'da işgalin tümünden sonra erdirilmesi bağlamında, gerekirse yine Azerbaycan ve Türkiye arasında ortak meşru müdafaa hakkı bağlamında askeri işbirliğinin devam etmesi önemlidir. Sağlanan 9 Kasım antlaşmasının uygulanmasından doğabilecek aksaklıkların hallolmasında, Azerbaycan ve Türkiye'nin işbirliğinin, özellikle de güvenlik işbirliğinin meşru müdafaa bağlamında devamı önem arz eder. Türkiye'den bir gücün uygun olacak Azeri toparlakları üzerinde konuşlanmasının sağlanması, somut bir tedbir olarak faydalı ve etkili bir yöntem olacaktır. Azerbaycan'ın onayı, hukuki anlamda bunu mümkün kılacak yegâne unsurdur.

Azerbaycan'ın geleceğe dönük tutumlarından birisinin de, Karabağ'daki Ermeni toplumunun ayrı bir hukuki statüye bağlanmaması, haklarının daha ziyade temel insan hakları bağlamında değerlendirilmesinin sağlanması olmalıdır. Bundan sonraki yıllarda benzeri ayrılma talepleri ya da dış müdahalelerin önlenmesi açısından bu husus önem arz etmektedir.

Çatışmalar esnasında, uluslararası insancıl hukuk kurallarının ihlallerinden kaynaklı suçlar işlediğinden şüphe edilen Ermeni askerleri ya da sivil yönetici ya da personelinin, yargı önüne çıkarılmasında da, Azerbaycan ve Türkiye arasında işbirliğinin katkısı önemli olacaktır. Bu şüphelilerin şahsen yargı kurumları önüne çıkarılmasının sağlanmasında uluslararası işbirliği ve uluslararası baskının önem arz ettiği, geçmiş yıllardaki tecrübelerle, özellikle Eski Yugoslavya, Ruanda ve Uluslararası Ceza Mahkemesi yargılamaları ile açıkça anlaşılmaktadır.

Bütün bunlar bir arada düşünüldüğünde, geleceğe dair etkili bir adım, geçmişteki ülkesel ve ilişkili sıkıntıların yaşanma risklerine ve mevcut tehditlere karşı, iki ülke arasında hukuki bir kurumsal yapıya sahip, uluslararası bir antlaşmaya dayalı bir güvenlik sisteminin oluşturulması olacaktır. 27 Eylül 2020 tarihinde başlayan ve 9 Kasım 2020 tarihinde Azerbaycan'ın askeri zaferi ile biten Karabağ çatışmalarının en önemli hukuki kazanımlarından birisi, Azerbaycan-Türkiye arasında kurumsal bir işbirliğinin oluşturulması olabilir.

Karabağ Meselesi için “3 Boyutlu” Analitik Perspektif

Önerisi

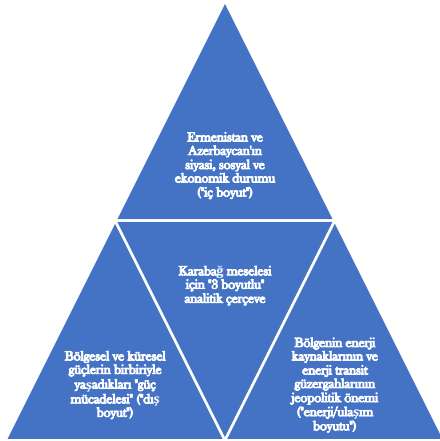
Kenan Aslanlı

Doktora Adayı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

&

İran Araştırmalar Merkezi (İRAM)

27 Eylül – 10 Kasım arasında Azerbaycan ve Ermenistan arasında Karabağ savaşının ikinci fazı yaşandı. Savaş sonucunda Azerbaycan uluslararası hukukla kendi toprakları olarak tespit edilen ve 30 yıla yakın bir süre Ermenistan işgali altındaki topraklarının önemli kısmını geri almayı başardı. Ama sorun, ateşkes anlaşması sonucu bölgeye Rus askerlerinin girmesi ile topyekün olarak çözülmedi ve hatta ileri bir dönemde nihai çözümü çok daha karmaşık bir hal almaya başladı. Karabağ meselesini bütünsel analiz ettiğimizde, sorunun geçmişini, bu gününü ve geleceğini anlamaya çalıştığımızda meseleyi “3 boyutlu” analitik çerçeveden ele alabiliriz:

İç Boyut

Azerbaycan ve Ermenistan’da yaşanan siyasi ve sosyolojik süreçler ile ülkelerin içinde bulundukları ekonomik durumlar Karabağ meselesini etkileyen önemli etkenler olmuştur. Örneğin, 1980’li yılların sonunda Sovyetler Birliği’nin dağılması sürecinde pek çok ülkede çok daha kabarık ön plana çıkan milli hassasiyetler Ermenistan’da tarihi eskiye dayanan radikal milliyetçi

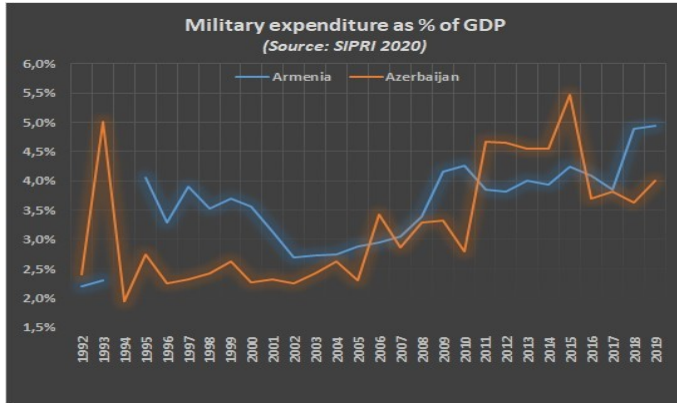
akınları daha da körüklemiştir. Karabağ meselesi her iki ülkede iç politik düzeni ciddi etkileyen faktör olmuştur.

1990’lı yıllarda yaşanan Karabağ savaşı ile 2020 yılında yaşanan savaşın en önemli etkenlerinden biri yine her iki ülkenin iç siyasetindeki ve devlet yönetimindeki istikrar ve farklı eğilimler olmuştur. 1990’lı yıllarda siyasi açıdan çok daha istikrarlı Ermenistan’ın karşısında siyasi ve devlet yönetimi açısından çok daha istikrarsız bir Azerbaycan görüyoruz. Bugüne geldiğimizde ise tam ters bir durum var. Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından “Büyük Vatan Savaşı” olarak nitelendirilen işgal altındaki toprakların geri alınması savaşında siyasi görüşünden bağımsız olarak tüm vatandaşlar, siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları (tabiri caizse hiçbir çatlak ses çıkmadan) baş komutanın ve silahlı kuvvetler etrafında kilitleniyor. Ermenistan tarafında ise 2018 yılının Şubat-Mayıs aylarında yaşanan “Kadife Devrim”den sonra iktidara gelen Nikol Paşinyan’ın siyasi rakiplerine karşı başlattığı “cadı avı” siyasi yapıyı çok parçalı bir duruma getirmiştir. Bunun yanında daha önce ülkeyi yönetmiş “Karabağ Klanı” olarak tabir edilen Koçaryan-Sarkisyan ikilisine karşı halkta olan derin hoşnutsuzluk vatandaşları siyasi açıdan iyice alternatifsiz bırakmış ve iç siyaset sürecini çıkmaza sokmuştur. Azerbaycan ise devlet içindeki kritik görevlendirmelerle yönetimi daha da genç ve dinamik yapıya kavuşturmuştur.

27 Eylül-9 Kasım 2020 yılında yaşanan ve Ermenistan’ın askerî açıdan yenilgisi ile sonuçlanan ikinci Karabağ savaşı olarak nitelendirebileceğimiz süreç Ermenistan’da iç siyaset buhranını, krizini daha da derinleştirmiştir. Azerbaycan tarafında ise savaş sırasında büyük bir milli birlik örneği yaşanmış, aslında savaştan sonra da “Rus Barış Güçleri” misyonunun 28 yıllık aradan sonra ülke topraklarına girmesine izin verilmesi dışında hükümete karşı derin bir eleştiri getirilmemiştir.

1990’lı yılların başındaki ekonomik durum ile 2020 yılını kıyasladığımızda yine karşımıza farklı bir görünüm çıkmaktadır. O zaman her iki ülke sosyoekonomik zorluklar yaşadığı halde günümüze geldiğimizde karşımızda yaklaşık 50 milyar dolar GSYİH olan

Azerbaycan'a karşı 14 milyar dolar GSYİH olan Ermenistan görüyoruz. Azerbaycan'ın askeri bütçesi uzun yıllar Ermenistan'ın devlet bütçesinden büyük olmuştur. Belirtilen ekonomik potansiyele karşı Ermenistan ve Azerbaycan için militarizasyon düzeyini belirleyen başlıca göstergelerin (2019 yılı) karşılaştırılması da ilginç sonuçlar veriyor. Ama Ermenistan'ın daha az ekonomik ve mali imkanlara sahip olmasına rağmen askeri harcamaların GSYİH oranına göre (5% vs. 4%), kişi başına düşen askeri harcamalara göre (230 USD vs. 185 USD), askeri harcamaların bütçe harcamalarında oranına (16% vs. 12%) göre Azerbaycan ile kıyasla daha yüksek göstergeleri olmuştur¹. Yani Azerbaycan askeri harcamaların yanında diğer harcamaları da sürdürmüş, bunu bir şekilde dengeli yapmaya çalışmıştır. Ermenistan ise çok daha az imkanlarından çok daha büyük parçayı askeri alana ayırmıştır, sonuç ise yine de hezimet olmuştur. Ekonomik güç ikinci Karabağ savaşına götüren süreçte en önemli etkenlerden (askeri donanım, yüksek teknoloji, dron teknolojisi alımı ve s. için) biri olmanın yanında "savaş sonrası dönem" için de oldukça mühim bir boyuttur. Azerbaycan çok hızla işgalden geri aldığı toprakların ihyasına başlamıştır bile ve bölgelerde hızla yeni yol altyapısı yapılmaktadır. Ermenistan tarafında ise 2021 yılının bütçe görüşmelerinde merkezi eğitim harcamalarının zorunlu azaltılması parlamento tarafından onaylandı. Koronavirüs Pandemisi'nin de Azerbaycan ve Ermenistan ekonomisine etkisi vardır, ama hasta ve ölüm sayısı Ermenistan'da çok daha fazla olmuştur.

Kaynak: SIPRI Military Database 2020; BICC's Global Militarisation Index (GMI) 2020.

Dış boyut

Bölgesel ve küresel güçlerin birbiriyle yaşadıkları güç mücadelesine ve güç projeksiyonlarının değişmesine yine de 1990'lı yıllarda yaşanan birinci Karabağ savaşı ile 2020

yılında yaşanan ikinci Karabağ savaşının kıyaslaması ile bakabiliriz. 1990'lı yılların başında yaşanan en önemli jeopolitik olay Sovyetler Birliği'nin çöküşü olmuştur. Bu olayın şokunu atlatmakta olan Rusya diğer taraftan da hızla "grand stratejisi"nin bir parçası olan "yakın çevre" ülkelerinde ayrılıkçı hareketler üzerinden yeni "dondurulmuş münakaşa veya anlaşmazlık" bölgelerinin oluşumuna direkt katkıda bulunmuştur. Burada Rusya'nın bölge ülkeleri (Türkiye ve İran) ve ABD (NATO) ile ileride daha da yükselecek rekabet ile ilgili beklentisinin de etkisi olmuştur. Karabağ meselesinde direkt Ermenistan'dan yana tavır alan Rusya bu ülkeye sağladığı askeri desteğin yanında 1994 yılının Mayıs ayında varılan ateşkesin de tek arabulucu ülkesi olmuştur ("Russia is never as strong as it seems and is never as weak as it appears").

Türkiye o zamanda her zaman olduğu gibi Azerbaycan'ın yanında tereddütsüz yer almış, bazı arabuluculuk gayretleri göstermiş olsa bile nihayetinde sorunun çözümü için etkili politikalar geliştirememiştir. Bölgedeki "güç boşluğu"ndan ("power vacuum") aktif olarak faydalanmaya çalışan İran bir taraftan Ermenistan ve Azerbaycan ile ekonomik ilişkilerini geliştirmiş, diğer taraftan 1991 yılının Aralık ayında, 1992 yılının Mayıs ayında (Şuşa şehrinin işgali sırasında) ve 1993 yılının Ekim ayında (Zengilan şehrinin işgali sırasında) aktif olarak arabuluculuk gayretleri göstermiştir. İran'ın arabuluculuk gayretlerinin hemen hemen tümü başarısız oldu. Azerbaycan'ın Türkiye ve Batı ülkeleri ile siyasi, ekonomik ve enerji ilişkilerinin gelişmesi ile İran'ın Azerbaycan'dan beklentileri düzelmedi. Azerbaycan her zaman toprak bütünlüğü vurgusu yapmasına rağmen zamanla Ermenistan'a desteklerini (silah sevkiyatı, yakıt desteği vb.) artırdı. 2. Karabağ savaşı sırasında da İran önce resmi pozisyonunu belirlemede zorlandı, ardından ise defalarca toprak bütünlüğü vurgusu yaparak meselenin çözümü için kapsamlı planı olduğunu öne sürdü. Ama bu son arabuluculuk gayreti de başarılı olamadı.

ABD, İngiltere ve AB ülkelerinin bölgeye ilgisi genel olarak bu ülkelerin Kafkasya politikaları, Azerbaycan'ın Rusya ve İran arasında çok önemli coğrafi pozisyonda bulunması, bölgenin Orta Asya ile transit güzergahında yerleşmesi, bölgenin Hazar Denizi ile Karadeniz arasındaki kritik koridorda yerleşmesi, Azerbaycan ve Orta Asya enerji kaynaklarının (petrol ve doğal gaz) Batı ülkelerine ve dünya piyasalarına pazarlanması ve taşınması, bu ülkelerde yaşayan Ermeni diasporasının da sıklıkla gündeme taşıdığı "Hristiyan azınlık" faktörü gibi

¹ SIPRI Military Database 2020; BICC's Global Militarisation Index (GMI) 2020.

etkenler üzerinden şekillenmiştir. 2020 yılında yaşanan ikinci Karabağ savaşında AB Komisyonu ve Parlamentosu tarafları diplomasi masasına davet eden açıklamalar yaptı ve demeçler yayımladılar. Bu demeç ve açıklamalarda Karabağ'daki Ermeni nüfusun haklarından bahis edildiği gibi Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü vurgusu da yapılmıştır. Tüm bunların yanında ABD gündemi daha fazla korona virüsle mücadele ve seçimler gibi iç meseleler ile meşgul olduğundan ikinci Karabağ savaşına bu ülkede gerekli ilgi olmamıştır. Fransa, Azerbaycan ile son 27 yılda geliştirilen iyi ekonomik (Fransa şirketlerinin Azerbaycan'da yatırımları) ve siyasi ilişkilere (Azerbaycan Cumhurbaşkanları Haydar Aliyev ve ardından İlham Aliyev seçimlerden sonra ilk yurtdışı ziyaretlerini bu ülkeye yapmışlar) rağmen Ermenistan'ı destekleyen açıklamalarda bulundu. Birleşik Krallık ise hem iki taraflı düzeyde hem de BM Güvenlik Konseyinde Azerbaycan'a belirli destek vermiştir.

2020 yılına geldiğimizde hem savaş öncesi hem savaş esnasında hem de savaş sonrası sürece baktığımızda Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunun çözümüne etki bağlamında başat bölgesel aktörlerin Rusya ve Türkiye olduğu kanıtlanmıştır. Libya ve Suriye'de iki ülkenin diyalog ve rekabetle sürdürdüğü işbirliği süreci 2020 yılı itibarıyla Karabağ meselesi üzerinden Güney Kafkasya'ya transfer edilmiş oldu. 2016 yılının Nisan ayında yaşanan "4 günlük" savaş ise Türkiye-Rusya ilişkilerinin belirsiz olduğu döneme denk gelmiştir. He ne kadar 9 Kasım 2020 yılı tarihinde akşam saatlerinde Rusya, Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan ortak ateşkes deklarasyonunda Türkiye anılmasa da bunun ardından yaşanan süreçte diyalog daha fazla Rusya ve Türkiye arasında gelişmiştir (Rus-Türk Ortak Ateşkesi Gözlem Merkezinin kurulması konusu). Rusya ve Türkiye arasındaki bu iki taraflı bölgesel denklem tüm zorluklara rağmen gerçekleşiyor ve her iki taraf için riskler barındırıyor. Yeni dönemde önemli enerji transit rotası olan Gürcistan'ın da jeopolitik ve jeo-ekonomik önemi de beklenenin aksine yönde daha da artabilir.

Enerji ve Ulaşım Koridoru Boyutu

1990'lı yılların başında yaşanan birinci Karabağ savaşı ile 2020 yılında yaşanan ikinci Karabağ savaşının değişmeyen, ama belki genişleyen bir boyutu da enerji ve ulaşım koridoru boyutudur. 1990'lı yılların başında Azerbaycan Hazar Denizi'ndeki petrol ve doğalgaz yataklarını Batılı şirketler ile ortak şekilde işletmeye karar vermesi Rusya ve İran'ı kesinlikle memnun etmedi. Her iki ülkenin Karabağ meselesinde Azerbaycan karşıtı pozisyonunu belirleyen etkenlerden bir tanesi de bu

olmuştur. Rusya'nın Azerbaycan karşıtı pozisyonu sürecin başından belli idiye, İran'ın bu pozisyonu 1994-1996 yıllarında güçlenmeye başladı. Her iki ülke ilk başta Hazar Denizi'nin hukuki statüsü konusunda da ortak tutum geliştirdiler. Ama daha sonra Rus enerji şirketlerinin Azerbaycan enerji sektöründe daha fazla yer alması ile Rusya'nın Hazar Denizi'nin hukuki statüsü meselesinde sert pozisyonu yumuşadı, Karabağ meselesindeki tutumu ise değişmez kaldı.

Azerbaycan petrol ve doğalgazını dünyaya çıkaran ihraç boru hatlarının Gürcistan ve Türkiye rotası ile yapılacağı netlik kazandıkça Rusya açısından Karabağ'daki (özellikle cephe hattının kuzey doğu kısmında) Rus destekli Ermeni silahlı ayrılıkçı güçlerinin mevcudluğu jeopolitik önem kazanmıştır. Ermenistan tarafı defalarca Azerbaycan'ın petrol ve doğalgaz boru hatlarını, bunun yanında Hazar Denizi'ndeki petrol ve doğalgaz kuyularını, Sengeçal Terminali'ni roketler ile vurmakla tehdit etmişlerdir. Ama Azerbaycan tarafı hiçbir zaman resmi olarak Ermenistan'ın Metsamor Nükleer Santrali'ne yönelik benzer açıklamalarda bulunmamıştır.

2020 yılının temmuz ayında Azerbaycan-Ermenistan devlet sınırının Tovuz/Tavuş bölgesinde çatışmalar yaşandığında bunun da bölgeye yakın noktadan geçen boru hatları ve demir yolları altyapısının güvenliğine tehdit oluşturduğu fikri ön plana çıktı. Gürcistan üzerinden Rusya doğalgazını Ermenistan'a getiren boru hattı da bölgeye çok yakın güzergâhtan geçmektedir. 27 Eylül'de başlayan ikinci savaş sırasında ise Ermenistan silahlı kuvvetlerinin yine bölgedeki enerji ve ulaşım altyapısının yakın geçtiği Gence şehrine roket atışları ve hatta boru hatlarını hedef almasına karşı pek çok Batı ülkelerinden beklenen tepki gelmedi.

Bunun temel nedenlerinden biri 2020 yılı sonunda Azerbaycan doğalgazının Avrupa ülkelerine ihracatını öngören [10 milyar (+10 milyar) metreküp] Güney Kafkasya Boru Hattının (SCP) en azından ABD ve AB için eskisi kadar stratejik öneme sahip olmamasıdır. Çünkü AB doğalgaz piyasasına şu an ABD ve Katar gibi büyük miktarlarda sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ihraç eden alternatifler oluşmuştur. AB'nin fosil yakıtların tüketimini azaltmayı öngören planları da burada etkili olmuştur. Bunun yanında Türkmenistan ürettiği ve ihraç etmek için elinde bulunan yıllık 30 milyar metreküp doğalgazın tamamını sadece Çin'e ihraç etmektedir. Yani 1990'lı yıllarda veya 2000'li yıllardaki gibi Türkmen doğalgazının da Hazar Denizi ve Azerbaycan üzerinden Batı yönünde ihracatına yönelik yüksek beklentiler artık şimdi mevcut değildir. Yaklaşık 3500 km uzunluğundaki Güney Gaz Koridoru, Şah Deniz Konsorsiyumu'nun Azerbaycan'dan

İtalya, Yunanistan, Bulgaristan, Gürcistan, Türkiye gibi müşterilere yirmi beş yıllık doğalgaz tedarikini başlatacaktır². Bunun yanında, Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı ile ihraç edilen Azerbaycan petrolü (bu boru hattı ile Kazakistan ham petrolü de taşınmaktadır) ve birkaç boru hattı ile ihraç edilen Azerbaycan doğal gazı daha fazla Türkiye ve İtalya gibi ülkeler için öneme sahiptir (İsrail, Azerbaycan petrolünün önemli alıcılarından biridir). Bu ülkeler ise zaten süreç boyunca Azerbaycan'dan yana tavır almışlardır.

2. Karabağ savaşına son veren 9 Kasım tarihli Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Ermenistan Başbakanı ve Rusya Cumhurbaşkanı'nın ortak açıklamasının 9. maddesine göre "Bölgedeki tüm ekonomik ve ulaşım bağlantıları açılacaktır. Ermenistan, vatandaşların, araçların ve malların her iki yönde engelsiz hareketini organize etmek için Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki ulaşım bağlantısının (транспортного сообщения) güvenliğini garanti edecektir. Ulaştırma hattının kontrolü, Rusya sınır güvenliği birimleri tarafından gerçekleştirilecek."³ Bununla da Türkiye ve Nahçıvan bölgesi Azerbaycan ve Orta Asya ülkeleri ile Bakü-Tiflis-Kars demir yolu hattına ek olarak yeni bir ulaşım bağlantısına kavuşmuş olacaktır. Bunun yanında, Azerbaycan toprakları Çin'in "Bir Kuşak, Bir Yol" ulaşım inisiyatifi, "Lapis-Lazuli Ulaşım Koridoru" projesi, Hindistan-İran-Rusya arasındaki "Kuzey-Güney Ulaşım Koridoru" projesi için stratejik geçiş güzergahıdır. Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaşım Koridoru taşımacılığı faaliyeti çerçevesinde Azerbaycan topraklarından her yıl 50 milyon tondan fazla transit yükler taşınmaktadır⁴. Bu kadar önemli bağlantı noktalarının tam ortasındaki sorunun çözümü bölge açısından ne kadar önemli ise, bölgede Rus askeri gücün konuşlanması da bir o kadar büyük belirsizlik kaynağıdır ("Gence koridoru" ile "Nahçıvan-Zengezur koridoru"nun tam ortasında).

Öngörüler

Ermeniler ve Azerbaycanlıların barış içerisinde ve sorunsuz birlikte yaşaması uzun süre daha mümkün olmayabilir. Özellikle, ikinci Karabağ savaşındaki askeri yenilgi Ermenilerde rövanş duygusunu daha artırmıştır. Hem Karabağ bölgesinde hem de demarkasyonu yapılmamış iki ülkenin devlet sınırında zaman zaman istikrarsızlıklar yaşanabilir. Ortak deklarasyonun 6. maddesinin ikinci paragrafına göre "Tarafların mutabakatı ile, önümüzdeki üç yıl boyunca Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında iletişimi sağlayacak Laçın koridorun için yeni güzergâh inşası için bir plan belirlenecek". Bu süreç de pürüzsüz ilerlemeyebilir.

Rusya, Karabağ'da sahada kazandığı kontrol avantajını eş zamanlı olarak hem Azerbaycan hem Ermenistan hem de Türkiye'ye karşı çeşitli siyasi ve ekonomik konularda pazarlık aleti olarak kullanmaya çalışabilir (bölgenin istikrarı ve Ermenilerin hukuki statüsü üzerinden). Biden döneminde 2021 yılından itibaren ABD'nin Rusya'ya karşı baskı politikası arttıkça bir taraftan Rusya daha fazla Türkiye ile yakınlaşma gereksinimi duyabilir. Ama diğer taraftan da ABD, Karabağ meselesinde çok taraflı barış gücü misyonunun kurulması için baskı yapabilir. Biden döneminde beklenen üzere İran politikasında ve yaptırımlarda yumuşama olursa, bu durum İran'ın yeniden bölgesel meselelerde aktif pozisyon almasına etki edebilir. 2. Karabağ savaşı Türkiye ve Azerbaycan arasındaki askeri, politik ve ekonomik entegrasyon sürecini daha da hızlandıracaktır.

Azerbaycan'dan geçen enerji koridorun küresel önemi göreceli olarak azalmış, ulaşım koridoru ise önemini artırmıştır. Doğu-Batı ve Kuzey-Güney stratejik ulaşım koridorlarının tam ortasına konuşlanan Rusya, uzun vadede Çin'e ve ABD'ye karşı pazarlık gücü ve avantaj kazanmakta. Önümüzdeki dönemde Çin ve ABD küresel güçler olarak bu bölgede yeniden uzun süreli istikrar için ve hatta statükonun değişmesi için çalışmalarını güçlendirebilirler.

² https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operations/projects/pipelines/scp/statement-on-tap.html

³ <http://kremlin.ru/acts/news/64384>

⁴ <https://www.stat.gov.az/source/transport/>

Kaynakça

- SIPRI Military Expenditure Database 2020.
<https://www.sipri.org/databases/milex>
- BICC's Global Militarisation Index (GMI) 2020.
<https://gmi.bicc.de/>
- BP. Statement on TAP. 13.10.2020.
https://www.bp.com/en_az/azerbaijan/home/who-we-are/operationsprojects/pipelines/scp/statement-on-tap.html
- Azerbaycan Cumhurbaşkanı, Ermenistan Başbakanı ve Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanının ortak ateşkes açıklaması. 10.11.2020.
<http://kremlin.ru/acts/news/64384>
- Azerbaycan'ın Ulaşım İstatistikleri. 2020.
<https://www.stat.gov.az/source/transport/>

Karabağ Zaferine Giden Süreç ve Jeopolitik Sonuçları

Mustafa Sıtkı Bilgin, Ph. D.

Prof. Dr.,

Uluslararası İlişkiler Bölümü

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Ticaret ve göç yolları üzerinde bulunması sebebiyle tarih boyunca nüfus hareketliliğine ve güç mücadelelerine sahne olan Kafkasya aynı zamanda, değişik dil, din ve kültürlerin de kaynaştığı bir coğrafyayı temsil etmektedir. Kafkasya coğrafyası din, dil, etnik ve kültürel açıdan dünyanın en heterojen bölgelerinden biridir. Bu özelliklerinden dolayı Ahmet Cevdet Paşa bu bölgeyi Cebeli Elşine (Dillerin Dağı) olarak adlandırmıştır. Bölgeyi; küresel ve bölgesel siyaset açısından önemli kılan bir diğer özelliği ise 3 denizi (ki bunlar Hazar denizi, Karadeniz ve Türkiye üzerinden de Akdeniz'dir) sahip olduğu jeopolitik konumudur. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Hazar Havzası'nın statü ve paylaşım sorunu, bölgedeki enerji kaynaklarının Avrupa'ya arzı meselesi, Rusya'nın burada hâkimiyetini pekiştirme isteği, ABD-Çin-Rusya-İran-Türkiye arasında yaşanan çok taraflı nüfuz ve güç mücadeleleri Kafkasya'yı küresel siyasetin satranç tahtası haline getirmeye yetmiştir. Bu durum ise dış müdahalelere ve Kafkasya'nın aynı zamanda bir sorunlar yumağı bölgesi haline gelmesine yol açmıştır.

İşte bu bölgesel sorunlardan biri de Karabağ meselesi olmuştur. Dağlık Karabağ sorunu Sovyet Rusya'nın donmuş sorunlarının Soğuk Savaş sonrası döneme bir yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nden devreden sorunlar arasında çözüme kavuşturulamamış olan en uzun süreli bir sorundur. Sorunun çözüme bağlanamamasının arkasında tarihsel, lokal, bölgesel ve küresel pek çok sebep bulunmaktadır. Sorunun başlangıcını şüphesiz ki Rusya'nın desteğini arkasına alan Ermenistan'ın, Azerbaycan'a karşı takındığı saldırgan ve tarihsel irredentist politikaları teşkil etmiştir. Bu süreçte Ermenistan, Dağlık Karabağ'ın dâhil olduğu Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisine tekabül eden bölgeyi işgal etmiştir. 1994 yılında Rusya'nın arabuluculuğuyla ateşkes yapılmışsa da ara sıra ortaya çıkan savaş rüzgârları içinde, kriz günümüze kadar devam ede gelmiştir. Son kertede Dağlık Karabağ sorunu çok aktörlü bir uluslararası krize dönüşerek Soğuk Savaş sonrası dönemde çözümünü

bulunamayan özel bir çatışma alanı olarak uluslararası siyasette yerini almıştır.

Ancak, özellikle 2010 yılından itibaren Azerbaycan devletine askeri eğitim ve teknoloji açısından destek veren Türkiye'nin yardımları ve Azerbaycan'ın azmi ve askeri teknolojisini geliştirmesi neticesinde Bakü, uluslararası kördüğüm haline dönmüş olan bu meseleye karşı kendi çözüm planını devreye sokmuştur. Yaklaşık 30 yıl sonra Eylül 2020'de başlatılan askeri taarruz neticesinde Azerbaycan büyük bir zafer elde ederek 9 Aralık'ta imzalanan Moskova mutabakatıyla, Ermenistan işgali altında bulunan tüm topraklarını kurtarmıştır. Ancak, imzalanan 9 maddelik anlaşmada bazı muğlak noktalar da yer almaktadır. Mevcut yazıda, Karabağ Zaferi'ne giden süreç analiz edilip Moskova Mutabakatındaki belirsiz noktalar değerlendirilecektir.

I. Tarihsel Arka Plan

Ermenilerin Artsakh, Azerbaycan tarihçilerinin ise Arsak-Arşak ya da Karabağ olarak isimlendirdikleri Karabağ bölgesi, Azerbaycan'ın Kür ve Aras ırmakları ile günümüzde Ermenistan sınırları içerisinde bulunan Gökçe gölü arasındaki dağlık bölge ile bu bölgeye bağlı ovalardan oluşan bir coğrafyadır. İki kısımdan oluşan bölge; yukarı Karabağ (Dağlık Karabağ) ve aşağı Karabağ (yani düzlük, vadi ve yerleşim bölgelerinin olduğu Karabağ) olarak adlandırılmaktadır. Karabağ'ın yüzölçümü 18.000 km² olup Dağlık Karabağ (ya da İngilizce Nagorno Karabakh) ise bölgenin yalnızca 4392 km²'lik bir bölümünü oluşturmaktadır.

Bölgenin tarihsel geçmişinin MÖ 6000'li yıllara kadar gittiği bilinmektedir. Hattiler, Hurriler (Mittaniler) gibi eski çağ devletlerinin burada kurulmuş olduğu ve daha sonra Anadolu ve Mezopotamya'ya göçtükleri bilinmektedir. Mesela Hatti'lerin Hititlerin atası olduğu kabul edilmektedir. Hurriler'den sonra da MÖ birinci binyılın başlarında Urartuların burada yaşadığı bilinmektedir. Tarihçi Feride Memmedova'ya göre kesin olan bir şey varsa o Türklerin Karabağ'da MÖ IX. asırdan beri hâkim olmaya başlamalarıdır. Bu dönemde kurulan Manna devletini Saka Türkleri daha sonra ise MÖ 250'lerde ise, Karabağ bölgesinde, Oğuzların Üçoklar boyundan olan Arsaklar, MS birinci yüzyıldan itibaren de Azerbaycan Albanları VIII. yüzyılın başlarına kadar Azerbaycan tarihinde büyük rol oynamışlardır. Ermenilerin ise, Güney Kafkasya'ya gelişleri MÖ II.

yüzyılda olup bölgede Doğu Anadolu, Güney Kafkasya ve İran ve üçgeninde daha çok ta İran (Partlar-Persler) sınırları içerisinde çok dağınık ve azınlık topluluklar halinde yaşadıkları görülmektedir.

Yedinci yüzyılın ortalarına doğru Karabağ bölgesi önce Emevilerin, 646 yılından sonra da Müslüman Oğuzlar'ın idaresi altına girmiştir. XI. asırdan itibaren de bölgede sırasıyla, Selçuklu, İlhanlı, Timur ve Safevi Türk devletleri Osmanlı'dan önce hüküm sürmüştür.

Kafkasya'nın Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçmesi 1578 yılında Kafkasya fatihi Özdemiroğlu Osman Paşa tarafından Yaka Türkmenleri ve Şirvanşahların daveti ile gerçekleşmiştir. Osmanlı Devleti Karabağ, Nahcivan ve Azerbaycan bölgesinin Anadolu için taşıdığı jeopolitik ve sosyo-kültürel önemin farkında idi. Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin Don ve Volga nehirlerini bir kanalla birleştirme projesini göz önünde tutmak gerekir. Bu yolla (Azak Denizi ile Hazar Denizi) birbirine bağlanacak ve dolayısıyla da tarihi Türkistan-Astrahan-Kırım ticaret yolu da yani İpek yolu da canlandırılacak ve Orta Asya ile bağlantı kurulacaktı. Projeye Sultan II. Selim döneminde 1569 yılında başlanmış ancak devamı getirilememiştir. Bu Projeyi Sovyetler 1952' de yapmıştır.

Konuya dönecek olursak 1588 yılında ise Ferhat Paşa Gence bölgesini Osmanlıya bağlayarak Gence / Karabağ eyaletini kurdu. Böylece Karabağ Osmanlı Devleti'nin Serhat eyaletlerinden biri oldu. Bu dönemde Osmanlı Devleti ve Safeviler arasında mücadele alanı haline gelen bölgeyi Osmanlılar Anadolu Türklüğü'nün devamı olan bir vatan olarak telakki etmişlerdi.

İran'da Afşar Türklerinden olan Nadir Şah'ın otoritesini tesis etmesinden sonra Güney Kafkasya ve Karabağ 1734 yılında tekrar İran'a bağlanmıştır. Nadir Şah bölgedeki eyalet sistemini lağv ederek Karabağ'ın yönetimini Afşar boyundan Cevanşir aşiretine bıraktı. Bölgede dolayısıyla bu aşiretten olan Penah Ali Han tarafından Karabağ Hanlığı kurulmuş olup 1748-1805 yılları arasında bölge Penah Ali Han tarafından yönetilmiştir. 1805'te, Karabağ Hanlığını kontrol altına alan Ruslar ve 1813'te Gülistan Anlaşmasıyla da burayı ilhak ettiler. 1822 yılında ise Karabağ Hanlığı ortadan kaldırılmıştır. 1783'te Knez Potyemkin, Çariçe II. Katerina'ya yazdığı mektupta: 'Fırsat bulunca Karabağ'ı hemen Ermenilerin kontrolüne vermekten ve böylece Asya'da bir Hristiyan devleti kurmaktan' bahsetmekteydi.

Gülistan Antlaşması ile Dağlık Karabağ'ı ele geçiren Rusya'nın amacı fırsat bulduğu anda Ermenileri Kafkasya'da toplayarak burada kendine bağlı tampon bir Hristiyan devleti kurmaktır. Rusya, Ermenistan üzerinden Kafkasya'da hakimiyetini sağlamlaştırmak ve bu yolla da bir taraftan Karadeniz ve İran'ı kontrol etmeyi diğer taraftan ise Osmanlı üzerinden Akdeniz'e ulaşma stratejisini benimsemişti. Rus Çarlığı Kafkasya'da takip

ettiği demografik değişim politikasıyla bölgede bir Ermeni Devleti oluşturma politikasını adım adım gerçekleştirmeye başladı. Bu çerçevede ilk adım olarak 1822 yılında Türk Karabağ Hanlığı ortadan kaldırıldı.

Daha sonra Rus-İran Savaşı neticesinde 1828'de imzalanan Türkmen Çayı anlaşması ile bugün Kafkasya'da yaşanan pek çok sorunun da temeli atılmış oldu. Güney Kafkasya'nın Müslüman-Türk olan coğrafi yapısı burada kurulacak olan Hristiyan Ermeni Devleti ile değiştirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede önce Azerbaycan toprakları ikiye bölünerek Kuzey Azerbaycan, Revan ve Nahcivan hanlıkları Rusya'ya, Güney Azerbaycan ise İran'a bırakılmıştır. Anlaşmanın en önemli maddesi olan 15. madde ile İran'dan 'mağdur' olan Ermeni ailelerinin Azerbaycan ve Karabağ'a göç ettirilmesinin yolu açılmıştır. Daha sonra 1828-1829 Rus-Osmanlı Savaşı sonunda imzalanan Edirne Anlaşması'na göre ise Osmanlı Devleti de sınırları içinde bulunan Ermeni ailelerinin Azerbaycan'a göç etmesine izin vermeye mecbur bırakılmıştır.

Bu anlaşmalar yürürlüğe girdikten sonra Rusya'nın baskısıyla İran'dan 40.000 kişi Osmanlı Devleti'nden ise 90.000 kişi Azerbaycan'a göç ettirilerek, özellikle Erivan, Nahcivan ve Karabağ hanlıklarının topraklarında iskân edilmişlerdi. Tüm bu hadiseler sonunda 1828 yılından önce bölgede 9.000 olan Ermeni nüfusu bir yıl içinde 121.000 kişi birden artarak 1829 yılında 130 bin kişiye ulaşmıştır. Bu dönemde Rus Çarı I. Nikolay Ermenilerin, Osmanlı ve İran ile yapılan savaşlarda Rusya'ya verdikleri büyük desteklerden dolayı Karabağ ve Nahcivan'ı da içine alan Azerbaycan'ın batı bölgesinde 21 Mart 1828 tarihinde bir 'Ermeni Vilayeti' kurulması emrini vermiştir. 1829 yılının Nisan ayından itibaren de yeni Ermeni Vilayeti'nin kurulması için çalışmalar başlatılmıştır. Zamanla Rusların da destek ve teşvikleriyle Ermeniler bununla yetinmeyip Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu bölgeleri ve Güney Azerbaycan'ın (İran'ın kuzey bölümlerinin) de dâhil olduğu 'Büyük Ermenistan' hayalini kurmaya ve bunu gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Dönemin Rus tarihçilerine göre bu süreç boyunca, en az 1.000.000 Ermeni Kafkasya'ya genelde de Revan bölgesine göç ettirilmişti. 1832 yılı resmi nüfus sayımında Karabağ bölgesinin %64.4'ü Müslüman %34.8'i Ermeni olarak kayda geçmiştir. Yine de, Dağlık Karabağ hep Azerbaycan sınırları içinde kalmaya devam etti.

1918 yılında kurulan ilk Azerbaycan Cumhuriyeti'nin içinde de Dağlık Karabağ varlığını sürdürdü. Aynı dönemde kurulan Ermenistan Devleti'nin başkenti Revan'daki demografik yapı ise, %50 Ermeni ve %50 Azerbaycanlı nüfustan oluşmaktaydı.

Ancak Çarlık döneminde başlatılan böl ve yönet politikası ya da çatışma bölgeleri oluşturma siyaseti Sovyet döneminde de devam ettirildi. 1945 yılında Nahcivan'la

Azerbaycan'ı bağlayan Zengezur bölgesinin Ermenistan'a verilmesiyle Nahçıvan'ın Azerbaycan'la kara bağlantısı kesilmiş oldu. Ermenilerin en büyük hedeflerinden biri hiç şüphesiz Nahçıvan topraklarını Ermenistan'la birleştirmekti. Fakat 16 Mart 1920 ve 13 Ekim 1921 tarihlerinde Sovyet Rusya ile TBMM arasında imzalanan Moskova ve Kars antlaşmalarının 5. maddeleri Ermenilerin bu isteklerini engellemiştir. "Nahçıvan'ın statüsünü belirlemek amacıyla yapılacak her türlü antlaşmaya Türkiye taraf olarak katılacak ve Türkiye'nin kabul etmediği bir statü Nahçıvan'a uygulanamayacaktır."

Yine 1945 yılından sonra Stalin'in dünyanın değişik yörelerinde bulunan Ermeni diasporasıyla nüfusunu Ermenistan'a taşıma projesi uygulamaya konmuştur. Böylece, Sovyet dönemi öncesinde Ermeniler Dağlık Karabağ'da azınlıkta iken, Sovyet döneminde gerçekleştirilen sürekli göçlerle, 1988'de nüfusun yaklaşık yüzde 75'ini oluşturur hale gelmişlerdi.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden hemen sonra Ermenilerin, Azerbaycan'a ait Dağlık Karabağ bölgesine saldırarak işgal etmesi de Ermenilerin kendi güçleri ile değil dışarıdan aldıkları destekle alakalı bir durumdu. Rusların desteğini alan Ermeniler, 1991'de Hankendi'ni, 1992'de Şuşa ve Hocalı'yı işgal etti. Daha sonra Laçın, Hocavend, Kelbecer ve Ağdere'yi de ele geçiren Ermeniler, 1993'te Ağdam'a girdi. Ağdam'ı, Cebrayıl, Füzuli, Gubadlı ve Zengilan illerinin işgali izledi. Ermeniler bu süreçte Azerbaycan Türklerine karşı ağır katliamlar yaptı. Azerbaycan topraklarının yüzde 20'si işgal edildi, 1 milyona yakın Azerbaycanlı da yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kaldı. Sonunda, 1994 yılında imzalanan Bişkek ateşkes anlaşmasıyla savaşın faturası Azerbaycan'a çok ağır bir şekilde mal edildi. Savaş nedeniyle 30 bin civarında Azerbaycanlı hayatını kaybetti. Sadece, Ermenilerin 1992 yılında yaptığı Hocalı katliamında çok canice ve vahşi şekillerde 613 kişi öldürülmüş, 487 kişi de sakat bırakılmıştı. Savaş nedeniyle Azerbaycan'ın uğradığı maddi zarar ise 22 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmiştir.

Sonuç olarak Tarihsel açıdan bakıldığında kadim tarihten beri Karabağ'da yerleşik ve hâkim toplumun Azerbaycan Türkleri olduğu ortaya çıkmaktadır. Ermenistan, Rusya tarafından yapay bir şekilde bir tampon devlet olarak tasarlanmış ve tarih boyunca da büyük devletlerin çıkar mücadelelerine sahne olmuştur. Ermeniler 19. yy sonlarından itibaren tarihi Ermeni toprakları olarak adlandırdıkları sanal, gerçekdışı ve akıl dışı iddiaları çerçevesinde, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu içine alan ve Karabağ'ı da kapsayan bir coğrafyada Büyük Ermenistan'ı kurma hayallerinden hiçbir zaman vazgeçemediler. Ermeniler bu rüyayı kendi başlarına gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca da dış güçlerden medet umdular. Bu devletler bazen Rusya oldu

bazen İngiltere bazen Fransa ama 21.yy da buna bir de ABD eklendi. 21. yüzyılda da Ermenistan'ın Büyük güçlerin politikalarında bir araç olarak kullanılması sorunu değişmemiş tarih evvelce pek çok kez olduğu üzere yine tekerrür etmiştir.

Diğer devletlerin politikalarına da kısaca değinmek gerekirse, bu sorunun barışçıl bir şekilde çözümü için Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) girişimi ile 1992 yılında Minsk Grubu oluşturuldu ancak sorunun küresel çıkarlar çerçevesinde ele alınıp araçsallaştırılması nedeniyle bir sonuca ulaşamamıştır. Bir başka deyişle ABD, Fransa ve Rusya'nın eş başkanlarından oluşan grup, bugüne kadar geçen sürede bu sorunun çözülmemiş olmasının da nedeni olmuştur. Zira Minsk Grubunun eş başkanları ABD, Fransa ve Rusya kendi çıkarları bağlamında dağlık Karabağ meselesini ele alarak mevcut statükonun devam ettirilmesi yönünde tavır aldılar. Çünkü bu ülkelerin Karabağ meselesine karşı tavırları mevcut sorunu, BM kararları çerçevesinde değil kendi iç ve dış politik çıkarları çerçevesinde görmeye yönelik tezahür etmiştir. Ayrıca, her üç ülkede de mevcut olan güçlü Ermeni lobilerinin varlığı ve bunların faaliyetleri adil ve objektif bir yaklaşımın ortaya konmasını engellemiştir. Hatta Ermenistan Minsk Grubunun politikalarından cesaret alarak mevcut durumun devamının ötesinde yeni toprak taleplerin de bulunabilmekteydi.

Oysa BM tarafından Dağlık Karabağ konusunda 30 Nisan 1993 tarihli Ermeni birliklerinin işgal ettiği Azerbaycan topraklarından çekilmesi kararı alınmıştı. Ermeni birliklerin işgal ettiği Füzuli, Cebrayıl ve Kubadlı, Zengilan ve diğer bölgelerden çekilmesiyle ilgili 822, 853 ve 874 ve 884 sayılı kararlar alınmıştır. Dağlık Karabağ konusu ve Birleşmiş Milletler (BM) kararları incelendiğinde, MİNSK Grubu'nun bu ilkeleri ayaklar altına aldığı görülmektedir. BM kararına karşı oy kullanan 7 devlet arasında Rusya, ABD ve Fransa da yer almıştır. Oysaki bu 3 devlet MİNSK Grubu üyeleri olarak Karabağ sorununun çözülmesinde görevlendirilen ülkelerdi.

BM'nin kabul ettiği kararlarda şu maddeler yer almaktaydı:

1. BM Genel Kurulu, Azerbaycan'ın bağımsızlığına saygı duyuyor ve uluslararası kanunlarca tanınan sınırları çerçevesinde toprak bütünlüğünü tanımaktadır.
2. BM Genel Kurulu, işgal edilen topraklarda bulunan Ermenistan silahlı kuvvetlerinin derhal, tamamen ve kayıtsız şartsız çıkarılmasını talep etmektedir.
3. BM Genel Kurulu, topraklarından sürülen halkın dönme ve tazminat alma haklarını tanımaktadır.
4. BM Genel Kurulu, Dağlık Karabağ'ın Ermeni ve Azeri topluluklarının Azerbaycan egemenliği altında

güvenlik sağlanması ve kendinin yönetme şartlarının oluşturulmasını desteklemektedir.

II. Karabağ Zaferi'ne Giden Süreç

Yukarıda da belirtildiği üzere başta BM olmak üzere Minsk Grubu üyesi devletlerin ve uluslararası toplumun, işgalin üzerinden 10 yıl geçmesine rağmen Karabağ meselesine bir çözüm yolu sunmamaları üzerine Azerbaycan, Türkiye'nin de yardımıyla askeri eğitim, güç ve teknolojisini geliştirmeye başlamıştır. Azerbaycan, 2010 yılından itibaren Dağlık Karabağ sorununun gerektiğinde askeri güç kullanılarak çözüleceğini resmi olarak açıklamaya başlamıştır. Buna yönelik atılan en kararlı adımlardan biri Azerbaycan'ın 8 Haziran 2010'da kabul ettiği askeri doktrindir. Bu doktrinde, Azerbaycan'ın uluslararası hukuktan kaynaklanan hakları çerçevesinde, Dağlık Karabağ ve çevresindeki yedi rayonun (ilçenin) Ermeni işgalinden kurtarılması için gerekli her türlü siyasi, diplomatik ve askeri yöntemleri uygulayacağını uluslararası kamuoyuna ilan etmiştir.

Bu durum sadece sözde kalmamış icraatlara da yansımıştır. Azerbaycan'ın askeri harcamalarında 2008 yılından itibaren yüksek oranda istikrarlı bir artış göstermiştir. Bakü'nün askeri harcamalar 2010 yılında 1.42 milyar dolara çıkmış ve 2004'te yapılan askeri harcamanın yaklaşık üç katına çıkmıştır. Ayrıca 2010 yılında Bakü'nün yaptığı 1.41 milyar dolarlık askeri harcaması Erivan'ın aynı yıla ait milli bütçe tutarını geçmiştir. Ermenistan'ın askeri bütçesi ise 2010'da 404 milyon dolara ulaşarak, 2004 yılının yaklaşık 2 katı olmuştur. SIPRI 2012 raporuna göre, Azerbaycan'ın 2007-2011 döneminde silah ithalatı, 2002-2006 dönemine göre %164 artmış ve Azerbaycan dünyada en çok silah ithal eden 38'inci ülke olmuştur. Aynı raporda, Ermenistan'ın aynı dönemler arasında silah ithalatının düştüğü ve dünya sıralamasında 71'inci sıradan 84'üncü sıraya düştüğü belirtilmiştir. Rusya'nın, Azerbaycan'ın silah ithalatındaki payı %55, Ermenistan'ın silah ithalatındaki payı ise %96 olmuştur.

Azerbaycan ekonomisinin petrol ve doğalgaz ihracı sebebiyle gelişmesinin yanında, 2016 yılından itibaren Bakü ve Ankara arasında gittikçe daha da derinleşen savunma entegrasyonu ile beraber askeri güç dengesinin Bakü lehine değişmesi mümkün olmuştur. Türkiye ile güçlenen bu askeri işbirliği, Azerbaycan'a çok önemli kazanımlar sağlamıştır. Ankara'nın savunma sanayisinde büyük bir atılım gerçekleştirmesi ve stratejik silah üretimi bu kazanımları daha da ileri bir seviyeye taşımıştır. Nitekim Karabağ'daki savaşta Türk yapımı İHA'ların kullanılması Azerbaycan'a sahada büyük avantajlar sağlamıştır. Ayrıca sahip olduğu 120 km menzile sahip TRG-300 Kaplan Füzesi gibi stratejik silahlar da Azerbaycan ordusunun askeri kabiliyetini arttırmıştır.

Azerbaycan'ın güvenlik stratejisindeki bu değişimin ilk somut emaresi, Nisan 2016'da Ermenistan'la yaşanan çatışmalarda kendini gösterdi. Bakü, taktiksel anlamda bir başarı elde etti ve sınırlı da olsa işgal edilmiş topraklarının bir kısmını geri almayı başardı. Bu, aynı zamanda işgal edilmiş toprakların diplomasiden ziyade savaşla alınma ihtimaline yönelik beklentileri de artırmıştı.

Aslında Ermenistan daha önce de çok kez ateşkes ihlalleri yapmıştır. En ciddi sınır çatışmaları arasında; 2008'de Mardakert çarpışması, 2012'de Azerbaycan-Ermenistan çatışmaları ve 2014 yılındaki sınır çatışmaları gibi olaylar yer almıştır. 2016 yılındaki çatışmalardan sonra bunu 2020 Temmuz ayında Tovuz iline yapılan saldırılar izlemiştir. Ermenistan'ın Tovuz bölgesine gerçekleştirdiği saldırılarda 4 asker ve 1 sivil de hayatını kaybetmiştir. Nihayet Ermenistan'ın 27 Eylül sabahı Terter Rayonu ve Füzuli Rayonu'nda sivil yerleşim yerlerine yaptığı saldırılar bardağı taşıran son damla olmuştur. Azerbaycan Ordusu bu saldırılara karşı hücumu geçerek karşılık vermesi sonucu başlayan çatışmalar iki ülke arasında savaşa dönüşmüştür.

27 Eylül günü Azerbaycan Savunma Bakanlığı'ndan yapılan açıklamaya göre; Ermenistan ordusu Terter, Ağdam, Füzuli ve Cebayıl bölgelerindeki köylere ve sivil yerleşim birimlerine ağır silahlarla ateş açtı. Çok sayıda sivilin yaralandığı ve hayatını kaybettiği saldırıların ardından Azerbaycan, Ermenistan'a yönelik misilleme tedbirlerine başvurdu. Bu çerçevede Azerbaycan Silahlı Kuvvetleri, cephede bulunan çok sayıda Ermeni askerlerinin tesis ve aracın yerini tespit ederek imha etti. Çatışmaların ilk gününde Füzuli ve Cebayıl bölgelerinde altı köyün işgalden kurtarıldığı açıklanırken, devam eden çatışmalarda Azerbaycan ordusunun Füzuli'nin tamamında kontrolü sağlamaya çalıştığı ve stratejik öneme sahip Murovdag'ını da ele geçirdiği bildirildi. Bu çatışmaların ardından her iki ülke de sıkı yönetim tedbirleri alarak seferberlik ilan etmiştir.

Azerbaycan ordusu başarılı bir harekât sonucunda Ermenistan ordusuna yenilgiyi kabul ettirip parlak bir zafer kazanmıştır. 44 gün süren operasyon neticesinde Azerbaycan; Füzuli, Cebayıl, Zengilan, Gubadlı illeri ve Şuşa şehri ile, Hocavend, Hocalı ve Ağdere illerinin bazı kısımlarını işgalden kurtarmıştır. 10 Aralık'ta Moskova'da imzalanan mutabakat gereği Ermenistan güçleri, Ağdam, Kelbecer ve Laçın bölgelerini boşalttı. Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev'in, "Düşmanı topraklarımızdan kovduk ve yeni bir gerçeklik yarattık. Herkes bu gerçekliği kabullenecek." diye açıkladığı yeni gerçeklik, yıllardır işgal altında olan toprakların artık Azerbaycan'ın kontrolüne geçmesini ve kaçkınların (göçmen) ata yurtlarına geri dönmesini kapsamaktaydı.

Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan ve Rusya ile 10 Kasım 2020 saat 01.00'de varılan anlaşmanın ayrıntılarını açıkladı. Aliyev, Rusya Devlet Başkanı

Vladimir Putin ile telekonferans yöntemiyle imzalanan anlaşmayı, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan'ın da imzalayacağını belirtti. Gece yarısı halka seslenen Aliyev, Paşinyan'ın "sıçan gibi kaçtığını" ve Ermeni silahlı güçlerini "iti kovan gibi" kovduklarını söyledi.

Aliyev sözlerinin devamında, "Ben bütün komutanlarıma durmaları için emir verdim. Eğer Ermenistan durmazsa, ateşkesi bozarsa biz de devam edeceğiz." diyerek, Ermenistan'ı anlaşmaya uymasını ihtar etmiştir.

Dokuz maddeden oluşan anlaşmanın maddeleri şu şekilde yer almıştır:

1. Dağlık Karabağ çatışma bölgesinde tam bir ateşkes ve askeri operasyonlar 10 Kasım 2020 tarihinde Moskova saatıyla 00.00'dan itibaren ilan olunur. Azerbaycan Cumhuriyeti ve bundan sonra taraflar olarak adlandırılan Ermenistan Cumhuriyeti mevkillerine çekilirler.

2. Ağdam bölgesi ve Ermenistan Cumhuriyeti'nin Azerbaycan Cumhuriyeti'nin Kazah bölgesinde işgal ettiği araziler 20 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edilecektir.

3. Dağlık Karabağ'daki ateşkes hattı boyunca ve Laçın koridoru boyunca Rusya Federasyonu'nun Barış Gücü Birliği 1960 silahlı asker, 90 zırhlı personel taşıyıcısı, 380 adet askeri otomobil ve özel teknik araç yerleştirilecektir.

4. Rusya Federasyonu'nun Barış Gücü Birliği, Ermenistan Silahlı Kuvvetleri'nin geri çekilmesine paralel olarak yerleştirilecektir. Rusya Federasyonu Barış Gücü Birliği'nin kalma süresi, taraflardan hiçbirisi bu sürenin bitmesine 6 ay kala itiraz etmediği takdirde, gelen 5 yıllık dönem için otomatik uzatılır.

5. Çatışma tarafları tarafından anlaşmanın hayata geçirilmesinin güçlendirilmesi için ateşkesi izlemek üzere bir Barış İzleme Merkezi kurulacaktır.

6. Ermenistan Cumhuriyeti, Dağlık Karabağ'ın Ermenistan ile alakasını temin edecek Laçın koridorunu (5 km. eninde) tutarak Kelbecer Bölgesini 15 Kasım 2020'ye kadar, Laçın bölgesini ise 1 Aralık 2020'ye kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edecektir. Şuşa şehrine dokunulmayacaktır.

7. Tarafların anlaşması temelinde, gelen üç yılda bu rotayı korumak için Rusya Barış Gücü Birliği'nin yeniden yerleştirilmesi ile Hankendi ve Ermenistan arasında iletişim temin eden Laçın koridoru boyunca yeni bir ulaşım inşası (köprü) planı kararlaştırılacaktır.

Azerbaycan Cumhuriyeti yol güvenliğine garanti verir. Laçın koridoru boyunca her iki istikamette vatandaşlar, ulaşım vasıtaları ve mallar garanti altındadır.

8. Zoraki göçmenler ve sığınmacılar, Birleşmiş Milletler Teşkilatının Göçmenler Komiserliği idaresinin nezareti altında Dağlık Karabağ bölgesine ve etrafındaki bölgelere döneceklerdir.

9. Askeri esirlerin ve diğer mahkûmların ve ölenlerin cesetlerinin değiş tokuşu hayata geçirilir.

10. Bölgede tüm ekonomi ve ulaşım bağlantıları açılacak, Ermenistan Cumhuriyeti, vatandaşların, araçların ve malların her iki yönde engelsiz hareketini organize etmek için Azerbaycan Cumhuriyeti'nin batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında ulaşım bağlantıları/kanalları sağlayacaktır. Ulaşım kanalları üzerindeki kontrol, Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin Sınır Servisi organları tarafından gerçekleştirilecektir. Tarafların mutabakatı ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ni Azerbaycan'ın batı bölgelerine bağlayan yeni ulaşım hattının inşası sağlanacaktır.

Sonuç

Yakınçağda Rusya tarafından Osmanlı'nın Kafkasya ve Türkistan'la olan münasebetlerini kesmek için yapay bir şekilde teşkil edilen Ermenistan devleti, takip ettiği tarihi gerçeklikten uzak, mitler ve varsayımlar üzerine oturttuğu tarih ve siyaset anlayışı nedeniyle Kafkasya'nın istikrarsızlaşmasında ve Karabağ meselesinin ortaya çıkmasında temel bir rol oynamıştır. Buna ilaveten Azerbaycan'ın enerji jeopolitiğinde hem arz hem de transit ülkesi olması bakımlarından sahip olduğu konum ve imkanlar bu meselenin uluslararası siyasetin rekabet sahası içine düşmesine ve dolayısıyla da bir kördüğüm haline dönüşmesine sebep olmuştur. Bundan başka, Batı ülkelerindeki özellikle de ABD ve Fransa içinde bulunan Ermeni diasporası da Karabağ meselesine dâhil olarak çözümsüzlüğün bir parçası olarak siyasi arenadaki yerlerini almışlardır.

Uluslararası rekabette başat rol oynayan Rusya'nın temel amacı, dünyanın enerji kaynaklarının %40'ının yer aldığı Hazar ve Kafkasya bölgesini kendi kontrolü altında tutmak olmuştur. ABD, Fransa gibi Batılı ülkeler ise Rusya'nın etkisini kırarak bölgedeki enerji kaynakları ve politikaları üzerinde nüfuz elde etmek ve Batılı enerji şirketlerinin buralarda öncü rol oynamasını sağlamak hedefini güderken daha da önemlisi Orta Asya, Hazar ve Kafkasya enerji kaynaklarının Batıya en ucuz ve güvenli bir şekilde ulaşmasına yönelik stratejiler takip etmişlerdir. Bu durum ise Kafkasya jeopolitiğinde sarsıntılara ve siyasi çalkantılara sebep olmuştur.

Uluslararası siyasetteki tüm bu gelişmeleri dikkatle takip eden ve gerekli hazırlıklarını buna göre yapan Azerbaycan ise konjektürel değişim ve jeopolitik gelişmeleri iyi değerlendirerek 27 Eylül 2020'de başlattığı askeri hareketin tam bir başarıyla neticelendirerek mühim bir zafer kazanmıştır. Aslında konjektürel değişim Nikol Paşinyan'ın Mayıs 2018'de Başbakan olmasıyla başlamıştı. ABD ve ve Batı yönlü bir siyaset takip ederek Rus yanlısı bürokratları tasfiye etmiş ve muhalefeti de baskı altına almıştı. Bu durum ise Rusya'nın giderek artan bir şekilde tepkisini çekmeye başlamıştı. Bir diğer gelişme

ise ABD seçimlerini, Rusya'yı hedef tahtasına oturtacağını defaatle söyleyen Joe Biden'in kazanması olmuştur. Hali hazırda AB ve ABD'nin ekonomik ambargolarına maruz kalan Rusya'nın artık arka bahçesi olan Kafkasya'da Ermenistan'ın taşkınlıklarına göz yumacak durumu kalmamıştı. Moskova hem bölgede düzeni sağlamak ve hem de olası ABD ve AB'nin yeni stratejik hamlelerine karşı Türkiye ve Azerbaycan'ı yanına almak için 27 Eylül'de Bakü'nün başlattığı askeri harekâta karşı tarafsız bir tavır takınmıştır. Bu Çarlık ve Sovyet döneminden bu yana Kafkas stratejisinde yaşanan bir ilkti ve bir stratejik kırılma noktası oluşturmuştu. Netice ise 9 Aralıkta imzalanan Moskova Mutabakatıyla noktalanmış ve Azerbaycan işgal altındaki tüm topraklarını kurtarmıştır.

Bununla beraber imzalanan anlaşmada dikkatli olunmasını gerektirecek bazı muğlak alanlar da yer almıştır. Bunlardan iki nokta önem arz etmektedir:

1) Moskova'da yapılan görüşmelerde Laçın koridoru için 5 km genişliğinde ve her türlü ulaşımın ve bağlantıların, yolların kurulmasına yönelik bir plan çerçevesinde bir alan açılması kararı alınmıştır. Uluslararası diplomaside mütakabiliyet ilkesi gereği bu çerçevede alınan bu kararın Nahçıvan -Azerbaycan arasındaki Zengezur koridoru için de benzeri genişlikte ve şartlarda olmasına yönelik her türlü yasal, diplomatik ve siyasi girişimlerde bulunulmalı ve Türkiye ve Azerbaycan bu konunun takipçisi olmalıdır. Zira bu konu hem Türkiye'nin Azerbaycan üzerinden Türkistan'a bağlanması noktasından hem de jeo-ekonomik açıdan çok büyük önem arz etmektedir. Dünyanın ekonomik ağırlık

merkezinin Batı'dan doğuya kayma potansiyelinin gittikçe arttığı bir dönemde Türkiye bu yeni açılacak Zengezur koridoru ile kendi bölgesel ve küresel jeo-ekonomik projesini uygulama imkânına kavuşabilir. Bu da şüphesiz bir Tarihi Türk projesi olan İpek Yolu Projesinin inşa ve ihyası için bir fırsat penceresi açacaktır.⁵

2) Barış Şartlarını kontrol için oluşturulması planlanan Askeri Kontrol Merkezinde Türkiye'nin de Rusya ile aynı şartlarda bulunması ve kontrol mekanizmasında yer alması sağlanmalıdır.

Ayrıca Azerbaycan'ın ilave olarak şu tedbirleri de alması mühimdir:

1) Ermenistan'ın 27 Eylül 2020 tarihinden beri Azerbaycanlı sivilere yönelik giriştiği saldırı ve katliamları kayıt altına alması ve ilgili sorumluların uluslararası ceza mahkemelerinde yargılanmaları için gerekli tüm teşebbüsleri icra etmesi,

2) 1991 yılından beri, Ermenistan'ın işgali nedeniyle Azerbaycan'ın uğradığı maddi kayıpların 50 milyar dolar civarında olduğu belirtilmektedir. Ermeniler ise barış anlaşması yapılmasına rağmen, geri çekildikleri bölgeleri yakıp yıkmışlar büyük maddi zararlara sebep olmuşlardır. Tüm bunlar da kayıt altına alınıp tazminat talep edilmelidir.

3) İşgalden temizlenen bölgelerin hızlı bir şekilde geliştirilmesi için bölgenin turizme açılması, üniversite dâhil olmak üzere ortak Türkiye -Azerbaycan eğitim ve öğretim kurumlarının işbirliğinin artırılması sağlanmalıdır.

⁵ İpek Yolu Projesi tarihte sadece bir ticaret yolu değil aynı zamanda bilakis Türk Dünyasını ihya eden bir kültür, eğitim, irfan ve medeniyet projesiydi. İlk defa resmi bir Proje olarak 2011 yılında merhum Arif Ersoy Hoca ile beraber tarafımdan hazırlanmış ve Dışişleri Bakanlığı'na sunulmuştur.

Ancak bu fırsat iyi değerlendirilmeyip projenin içeriği başta Çin olmak üzere başka ülkelere deşifre edilmiştir. Bu projenin sacayaklarını Türkiye liderliğinde Rusya, İran, Pakistan ve Türk Cumhuriyetleri teşkil ediyordu.

Tarihi ve Güncel Boyutları İle Karabağ

Vefa KURBAN

Doç. Dr.,

Türk Dünyası Araştırmaları Bölümü

Ege Üniversitesi

✉

Nur ÇÜMEN

Ege Üniversitesi

Öz

Azerbaycan'ın bağımsızlığını kazanması ile beraber karşı karşıya kaldığı en önemli sorun Karabağ anlaşmazlığı olmuştur. Sovyetler'in dağılması ile birlikte Azerbaycan ve Ermenistan arasında ateş hattını oluşturan Karabağ'ın ve Azerbaycan'a ait olan 7 rayonunun Ermenistan tarafından işgali (Azerbaycan topraklarının %20'si) ve 1 milyon Azerbaycan vatandaşının da mülteci durumuna düşmesi ile bölge çatışmaların merkezine dönüşmüştür. İki devlet arasındaki sıcak çatışmanın 1994 yılında ateşkes ile sona erdirildiği ve sorunun çözümünde barış sürecinin takip edildiği yönünde çıkarımlar ile karşılaşılsa da, Ermeni tarafının barış sürecini ihlal eder birçok hamle ile gündeme gelmesi, bölgedeki barış üzerine yapılan değerlendirmelerin gerçeklikten uzak olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda 27 Eylül 2020 tarihinde Ermenistan, Azerbaycan'daki sivil insanlara karşı saldırılara başlamış, Azerbaycan da karşı hareket olarak kendi halkını ve toprak bütünlüğünü korumak için meşru müdafaa hakkını kullanarak Ermenistan'a gereken cevabı vermiştir.

Ayrıca, Ermenistan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı da toprak iddialarında bulunarak parlamentosunda kabul ettiği sözde "soykırım" suçlamaları ile Türkiye'nin doğusunun "Batı Ermenistan" olduğunu dillendirerek 13 Ekim 1921 Karş Antlaşması'na da aykırı tutum sergilemektedir.

Çalışma boyunca, güncel boyutunun halen sıcak bir şekilde devam ettiği Karabağ bölgesinde, esas olarak odaklanılması gereken soru: "Karabağ'da şimdiki duruma nasıl gelindi?" olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Karabağ, Karabağ Savaşı, Azerbaycan, Ermenistan.

ABSTRACT

The most important problem that Azerbaijan has been facing since it gained independence is the Karabakh conflict. As a result of the war of Karabakh that formed the line of fire between Azerbaijan and Armenia following the dissolution of the Soviets, 1 million Azerbaijani citizens were compelled to become refugees and 20% of the Azerbaijani territories were occupied by the Armenians. Although such deductions could be made that the hot conflict between the two states came to an end following the ceasefire declared in 1994 and that the peace process was pursued for the solution of the problem, the Armenian side came to the fore with many moves that violated the peace process, which indicates that the remarks made on peace in the region are far from reality. In this context, Armenia started attacks against civilians in Azerbaijan on September 27, 2020, and Azerbaijan, as a counter-movement, gave the necessary response to Armenia by using its right of self-defence to protect its own people and territorial integrity. Throughout the study, the main question that should be focused on in the conflict of Karabakh, where the effects of the confrontation are still felt, is as follows: "How did the current situation in the Karabakh develop into what it is?"

Key Words: Karabakh, Karabakh conflict, Azerbaijan, Armenia.

Giriş

Dünyanın, ırksal-mezhepsel çeşitlilikler ve farklı dillerin bir arada yaşaması bakımından heterojen bölgeler olarak adlandırılabilir üç önemli bölgesi vardır: Balkanlar, Orta Doğu ve Kafkasya. Her üç bölge bugün adeta bir çatışma mekânıdır, çatışmanın aktifleşmesine bir kıvılcım yetmektedir. Bu tür çatışma bölgelerinden birisi de Karabağ'dır.⁶

Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Karabağ meselesi, Sovyetler Birliği'nin tasfiyesinden önce siyasi anlaşmazlık olarak ortaya çıkan ve SSCB'nin dağılmasından sonra bağımsız devletlerarası sıcak çatışmaya dönüştürülen

6 Beşir Mustafayev, "Karabağ'ın İşgal Süreci ve Bölgede Yaşanan Son Olaylar Çerçevesinde Çözüm Arayışları", A. Ü. Türkiyat

Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 49, ERZURUM, 2013, 281-294, s.282

Güney Kafkasya coğrafyasının en kritik sorunlarından biridir.⁷

Azerbaycan ve Ermenistan arasında yaşanan Karabağ sorununun kökleri 19.yüzyılın sonlarına ulaşmaktadır. Sovyet Rusya'sının Güney Kafkasya devletlerini 1920 yılında otorite çemberi içine alma siyaseti ile birlikte SSCB döneminde iki ülke arasında bu sorunun tekrar diriltmesine fırsat verilmemiştir. Fakat Kremlin'in böl/hükmet politikaları bu sorunu bastırmış gibi gözükse de, 1980'lerin sonunda, giderek etkisi azalan Sovyet hâkimiyeti ile birlikte Karabağ, iki devlet arasındaki temel anlaşmazlığı oluşturmaya başlayacaktır.⁸

Tarihi Boyutuyla Karabağ Meselesi

1747 yılında İran Şahı Nadir Şah'ın ölümünden sonra İran'ın merkezi otoritesi zayıflayınca bölgede hanlıklar kurulmaya başlamıştır.⁹ Örnek verilecek olursa, Karabağ bölgesinde 1822 yılına kadar varlığını sürdüren hanlıklardan bir tanesi Karabağ Hanlığı'dır.¹⁰ Bir diğer hanlık, bugünkü Ermenistan'ın başkenti olan Erivan'ın bulunduğu bölgede kurulan İrevan Hanlığıdır.¹¹

Osmanlı, Rusya ve diğer bazı devlet arşivlerinde konuya ışık tutan çok sayıda belgenin yanı sıra özellikle 19. yüzyılın başlarından itibaren tarihi Karabağ bölgesine ilişkin imzalanmış olan çok sayıda anlaşma, karar ve diğer belge de sorunun hukuki niteliğinin altyapısını oluşturmaktadır. Bunlardan Karabağ Hanlığı'nın bir Türk bölgesi olarak Rusya tarafından ilhakına ilişkin temel belge niteliğinde olan, 1805 yılında Karabağ Hanı İbrahim Han ile Rusya askeri birliğinin komutanı P.D. Sisianov arasında imzalanmış Kürekçay Anlaşması ve İbrahim Han'ın Ruslar tarafından katledilmesinden sonra 1806 tarihli İmparatorluk Kararnamesi ile Mehdi Gulu Ağa'nın Karabağ'ın yeni hanı olarak belirlenmesi bölgenin etnik yapısı ve kimliği ile ilgili sorulara cevap bulunması açısından önemli olmuştur.¹²

Rusya ile İran arasındaki gerçekleşen savaş sonrasında 1813'te imzalanan Gülistan, 1828'de imzalanan Türkmençay Anlaşmalarıyla Aras nehrinin kuzeyinde kalan bölgeler Rusya'nın kontrol sahasına girmiştir. Rusya bu ve diğer hanlıkları ilhak etmiştir. Belirtilen anlaşmalara göre Azerbaycan topraklarının Kuzey ve

Güney olarak parçalanması ve Kuzeyin zaman-zaman Gürcistan'la Ermenistan'a eşit olana kadar bölünüp küçültülmesi ciddi anlamda tarihsel bir adaletsizlik sergilemektedir. Rus imparatorluğunun bu tür yapay dengeyi aktif tutmak için yürürlüğe koyduğu "Güney Kafkasya'da güçler dengesi yaratma" politikası, bölgede tarihsel olarak oluşmuş etno-demografik düzeni, kademeli bir biçimde tahrip etmeye ve aynı zamanda da böl/hükmet siyasetini daha rahat bir zeminde uygulayabilmesine olanak tanımıştır.¹³

Azerbaycan ile bir bütün olan Karabağ, siyasi ve kültürel yapısı ile tarih boyunca Azerbaycan'ın bir parçası olmuştur. Karabağ Hanlığı özellikle 19.yüzyıldan bu yana Rusya'nın sahada reel siyasetiyle, Türklük ve İslami unsurlardan arındırılmış, sistemli olarak Ermeniler bölgeye göç ettirilmiştir. Sonradan bölgeye yerleşen Ermeniler de yerleştikleri coğrafyada bulunan Türk-Müslüman kimlikleri yok etme uğraşı içerisine girmiş ve sonuçta bölgede mono Ermeni bir devlet kurma yolunda adımların temelleri atılmıştır.¹⁴

Bu noktada, Kafkasya'da mono Ermeni devleti kurma yolundaki arzuları, 1800'lü yılların sonlarından itibaren Osmanlı Devleti sınırları içerisinde ortaya çıkartılan, Osmanlı'nın son yıllarında 30-35 yıl boyunca uğraşmak zorunda kaldığı Ermeni sorunuyla birlikte okumak gerekmektedir. Bu süreçte herhangi bir Ermeni siyasi yapılanması veya Ermeni siyasi idaresinin söz konusu olmadığına da vurgulanması önem arz etmektedir.

I. Dünya Savaşı sonrasında Amerikan Başkanı Wilson'un Paris Barış Konferansına gönderdiği notada Ermeni Devleti'nin kurulması isteniyordu ve Kafkaslardan Karadeniz'e Büyük Ermenistan projesi gerçekleştirilmeye çalışılıyordu.¹⁵ Bu sürecin sonunda ise günümüzde Ermenistan Cumhuriyeti olarak bilinen devlet Azerbaycan toprakları üzerinde kurdurulmuştur.

1922 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu ve Azerbaycan ile Ermenistan da bu devlete katıldı. Karabağ da, 1923'te Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge statüsü kazandı. 1985 yılı sonrasında ise Glasnost ve Perestroyka sürecini takip eden dönemde dağılmaya başlayan Sovyetler Birliği'nin çatısı altında on yıllardır üzeri kapanan pek çok

7 Reha Yılmaz, "Kafkasya'da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu", Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1): 71-90, s.77

8 Orhan Gafarlı, Avrasya Çıkmazı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2015, s. 83.

9 Nesib Nesibli, Azerbaycan Tarihi, Millet, Devler, Siyaset, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019, s.176-183.

10 Hayri Çapraz, 19.yüzyılda Rusya'nın Karabağ Politikası, Belgi, sayı 3,2012, s.232-233.

11 Şöhret Mustafayev, "XVIII-XX. Yüzyıllarda tarihi Azerbaycan Toprağı-İrevan Hanlığının Arazisine Ermenilerin Göç Ettirilme Politikaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt XXXI, Bahar, 2015, sayı 91, 69-92.

12 Vefa Kurban, Hazar İbrahim, G.Saynur Derman, A.Nafiz Ünalı, Araz Aslanlı, Burcu Gül, Nur Çümen, Güney Kafkasya'nın Parlayan Yıldızı Azerbaycan, Tarihi, Siyasi Yapısı, Enerji Boyutu ve Jeopolitik Konumu İle", Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s.184.

13 Haleddin İbrahimli, Mustafa Uluçakar, Saffet Akkaya, Kafkasya ve Çevresi, Ankara, Gazi Kitabevi, 2018, s.12.

14 Yılmaz, "Kafkasya'da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu", s.72.

15 Mehmet Okur, "Kafkasya'dan Karadeniz'e Büyük Ermenistan Projesi: İddialar ve Gerçekler", KÖK Araştırmalar, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, cilt XII, 2012, s.13-35.

mesele gibi Karabağ sorunu da su yüzüne çıkmaya başladı.¹⁶

Karabağ, Azerbaycan'ın diğer bölgeleri ile İran ve Ermenistan'ı kontrol etmesi nedeniyle jeopolitik önem taşımaktadır. Stratejik öneminden dolayı bölge yüzyıllar boyunca İran ve Osmanlı İmparatorluğu arasında anlaşmazlık alanı olmuştur. Sovyetler'in dağılması devamında Karabağ, soruna taraf olan Azerbaycan ve Ermenistan açısından ulusal kimliğin tanımlanmasında adeta tek simge olmuştur.¹⁷

Sovyetler Sonrası Karabağ Meselesi

Karabağ savaşının Soğuk Savaş sonrası gelişen aşamaları için başlangıç olarak 1988 yılı 13 Şubat tarihi kabul edilebilir. 13 Şubat 1988'de Karabağ'ın merkezi olan Hankendi'nde on binlerce kişinin katılımıyla gösteri organize edilerek Karabağ özerk bölgesinin Azerbaycan'dan kopararak Ermenistan'a bağlanması istenmiştir. Gösterilerden bir hafta sonra ise toplantı gerçekleştirilmiş ve bu toplantıda, Dağlık Karabağ Özerk Cumhuriyeti Yüksek Sovyeti, Karabağ'ın Azerbaycan'dan ayrılarak Ermenistan'a bağlandığını duyurmuştur ki, Ermenilere göre bu karar ile birlikte Karabağ problemi sona ermiştir.¹⁸

Ermeni tarafından tırmanışa geçen Karabağ'ı kendi sınırlarına ekleme isteğine cevaben, Azerbaycan Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra, 26 Kasım 1991'de Karabağ'ın özerklik statüsünü kaldırarak, bölgeyi doğrudan merkezi yönetime bağladığını duyurmuştur.¹⁹ Karar, tahmin edilebileceği üzere Ermeniler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bunun devamında ise protesto etmek amacıyla 10 Aralık 1991 tarihinde Dağlık Karabağ Ermenileri de bağımsızlıklarını duyurmuştur, ancak Dağlık Karabağ'ın bağımsızlığı tanınmamıştır.²⁰

Anlaşıldığı üzere, Sovyetler Birliği'nin çöküş sürecine girmesi ile birlikte, Karabağ Ermenileri yeniden "ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı" ilkesini eylemlerini gerçekleştirmede meşru araç olarak görerek bölücülüğe başlamışlardır. Fakat bu prensip doğrultusunda oluşan anlaşmazlıklar 1918 yılında çözümlenmiş, bölgenin 3 temel halkı-Azerbaycan

Türkleri, Gürcüler, Ermeniler- bu ilkeyle uyumlu bir biçimde kendi milli devletlerini kurmuşlardır.²¹ Artık Güney Kafkasya'da öncelikli olarak uyulması gereken tek ilke "sınırların dokunulmazlığı" ilkesi olmalıdır.²² Uluslararası hukuk açısından Karabağ çatışması tarafları ile birlikte analiz edildiğinde, Ermenistan'ın tarihi argümanları, self-determinasyon ilkesi ile harmanlayarak toprak talebinde bulunması kabul edilmemekte ve Azerbaycan'ın tutumu savunulmaktadır.²³ Ermenistan'ın topraklarını genişletme temelli faaliyetleri Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne karşı açık bir saldırdır, uluslararası hukuk ihlal edilmektedir.²⁴

Yine de uluslararası hukuk iki devletin çatışmasını engelleyememiştir. 1992 yılında Rusya Federasyonu birliklerinin Karabağ'dan çekilmesi ile anlaşmazlık savaşa dönüşmüştür. Rus askerlerinin Azerbaycan'dan çekilmesi ve Kremlin'in Ermenistan yanlısı politika takibi sonucu İnsan Hakları İzleme Örgütü'nün o dönem (26 Şubat 1992) "en kapsamlı sivil katliam" olarak nitelendirdiği Ermeni vahşetinin en büyük örneği olan Hocalı soykırımı gerçekleşmiştir.²⁵ Resmi rakamlara göre, Hocalı'da, Ermeniler çocuk, kadın, yaşlı demeden 63'ü çocuk, 106'sı kadın ve 70'i yaşlı 613 insanı katletmiştir. Aynı zamanda 8 ailenin kayıplara karıştığı, 487 kişinin kötürüm kaldığı ve 1275 kişinin ise esir düştüğü bilgisi de araştırmalarda geçmektedir.²⁶

İki devlet arasında yoğunlaşan çatışmaları engelleme yönündeki adımlar çerçevesinde, Nisan 1992 sonlarına yaklaşıldığında İran'ın arabulucu sıfatıyla meseleye doğrudan katılımı gözlemlenmiş ve 7 Mayıs 1992'de, Tahran'da meselenin çözümlenmesi için üçlü görüşme yapılmıştır. Görüşme sonucu olarak 8 maddelik bir anlaşmaya varıldığı bildirilmiştir. Lakin, anlaşma imzalandıktan sadece iki gün sonra 9 Mayıs 1992'de Ermenistan'a bağlı birlikler Karabağ bölgesi için anahtar vazifesi gören stratejik mekân Şuşa'yı, 17 Mayıs 1992'de ise bölgeyi Ermenistan'a bağlatılayan Laçın'ı ele geçirmiştir. Hocalı'nın, Şuşa'nın ve Laçın'ın, Ermeniler tarafından işgale uğraması Karabağ meselesinin askeri

16 "Dağlık Karabağ Neden Önemli, Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman ve Nasıl Başladı", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, (Erişim Tarihi:26.11.2020).

17 Ahmet Sapmaz, Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, İstanbul, Ötüken, 2008, s.66.

18 Beşir Mustafayev, "Sovyetler Döneminde Rusya'nın Dağlık Karabağ Politikası", Karadeniz Araştırmaları Güz 2013,Sayı 39, s.53-68,s.60-61.

19 Sapmaz, Rusya'nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, s.68.

20 "Kafkasya'nın Açık Hesabı: Dağlık Karabağ", 9 Ağustos 2014<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/kafkasyanın-acik-hesabi-daglik-karabag>, (Erişim Tarihi: 24.11.2020)

21 İbrahimli, Uluçakar ve Akkaya, Kafkasya ve Çevresi, s.29.

22 İbrahimli, Uluçakar ve Akkaya, Kafkasya ve Çevresi, s.30.

23 Demet Ş. Acar, Murat Çemrek, "Kafkasya'nın Kronikleşen Çatışma Alanı: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 8 Kış (2005), s.114-136, s.127.

24 Araz Aslanlı, Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri, Ankara, Berikan, 2015, s.58.

25 "Justice for Khojaly", 26 Şubat 1992, Heydar Aliyev Foundation, Baku, 2015, s.22, http://anl.az/el_en/book/2016/I-42864.pdf (Erişim Tarihi:24.11.2020)

26 Cavid Veliev, "Bütün Yönleriyle Hocalı Soykırımı", Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi Cilt: IX, Sayı:2, Elazığ, 2013, s.64.

açından kaderini yönlendiren büyük kayıplara neden olmuştur. Hocalı kasabasında havaalanının olması, Şuşa'nın aynı zamanda Hankendi ve etraf bölgeleri denetleyebilecek bir açıda konumlanması, Laçın'ın ise eski Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi ile Ermenistan arasında bir koridor olması bakımından stratejik değere sahiptir.²⁷

İlerleyen süreçte Azerbaycan'daki iktidar değişikliği ve Elçibey'in iktidara gelmesini takip eden olayların devamında Moskova'nın desteklediği Ermeniler, Azerbaycan topraklarına saldırıya devam etmiş; 1991–1994 yılları boyunca Karabağ'ı ve Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Azerbaycan topraklarını işgal etme siyasetlerini kesintisiz sürdürmüşlerdir. Ermenistan tarafından Karabağ'da Hankenti, Ağdere, Şuşa, Hocalı, Hocaent ve çevresinde de 7 rayon: Kelbecer, Laçın, Gubath, Zengilan, Cebraill, Fuzuli, Ağdam yerleşim bölgeleri işgal edilmiştir.²⁸

Azerbaycan, savaş sonucunda topraklarının %20'sini kaybetmiştir. Aynı zamanda Azerbaycan, Ermenistan'dan ve işgal edilmiş topraklardan göçe zorlanan bir milyonu bulan mülteci sorunuyla karşılaşmak zorunda kalmıştır.²⁹ Ermenistan'la Azerbaycan arasında meydana gelen 1988-1994 savaşlarında ise toplam 32 binden fazla masum Azerbaycan vatandaşı, 16 bin civarında da Azerbaycan askeri öldürülmüştür.³⁰ İşgal altındaki bölgeler adeta etnik temizliğe maruz kalmıştır. Karabağ meselesi sebebiyle gerçekleşen iki taraf arasındaki çatışmaların içeriğine odaklanıldığında, çatışmaların şiddeti ve tetiklediği yeni krizler nedeniyle, Sovyet coğrafyasında gerçekleşmiş diğer eski etnik çatışmalardan ayrılmaktadır.³¹ D. Malışeva eski Sovyetler coğrafyasında vuku bulan anlaşmazlıkları belirtirken, bu coğrafi mekanda uluslararası çatışmanın özüne tam uyan zıtlaşmanın Kafkasya bölgesinde Karabağ toprağı adına Ermenistan ve Azerbaycan arasında görüldüğünü vurgulamıştır: “Ölenlerin sayısına göre, bu anlaşmazlığı büyük savaşlar içerisine dahil etmek mümkündür.”³²

Karabağ meselesine ilişkin çözüm mekanizması 1994'den itibaren Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından yürütülmekteydi. Aslında iki tarafın uzlaştırma denemeleri 1994 öncesine dayansa da, 1994 yılındaki ateşkese AGİT'in etkili olamadığı açıktır.³³ Zira 1994 sonrasında da çözüm süreci çeşitli planlar/öneriler ile daha aktif ilerletiliyor gibi görünse de, tüm bunlar meselenin canlılığını yitirmesini engelleyememiştir. Meselenin iki esas tarafı olan Azerbaycan ve Ermenistan'ın soruna ilişkin “uzlaştırılmaz” tezleri meselenin çözümüne gidebilecek tüm yolları en başından kapatmaya yeterlidir. Ayrıca, 1994 yılında AGİT Minsk Grubu eş başkanlığına ABD, Rusya ve Fransa'nın getirilmesi, AGİT Minsk teşkilatının yapısı, aktörleri ve BM'nin sorunun çözümüne yönelik adımları meselenin bölgesellikten uluslararasılaştığını da göstermiştir.³⁴

1994'te ateşkes ile başlayan ve AGİT Minsk grubunun on yılı aşkın süren sorunun çözümü için yaptığı müzakereler neticesinde, 29 Kasım 2007'de her iki aktörün de başlangıçta kabul edilebilir şeklinde yaklaştığı bir plan sunulmuştur. Madrid Prensipleri olarak bilinen bu plan doğrultusunda Karabağ etrafındaki rayonların Azerbaycan'a devredilmesi; Karabağ'a ara statü getirilip nihai vaziyete doğru müzakereler için harekete geçilmesi; Karabağ ile Ermenistan arasındaki koridorun açılması; zorunlu göçe maruz kalan kişilerin topraklarına dönmesi, AGİT'in kontrolünde bölgeye barış gücünün konuşlandırılması öngörülmüştür.³⁵

Madrid Prensipleri iki tarafı da memnun edecek bir çözüm planını belirtse de, taraflar çözüm konusunda uzlaştırılmadığı için net bir ilerleme kaydedilememiştir. Aynı zamanda 2010'dan itibaren Minsk barış yolundaki çözüm sürecinin daha çok Rusya'nın kontrolünde yürütülmesi de sorun yaratmaktadır, bu durum da Rusya'nın sorunun çözümü engellendiği, bölgesel istikrarsızlığın kendi politik istikrarını güçlendirdiği çıkarımlarından kaynaklanmaktadır.³⁶

Ancak yaklaşık 30 yıldır bu görüşmelerden hiçbir sonuç elde edilemedi. Bilindiği üzere Azerbaycan-Ermenistan sınır hattı boyunca Ermenistan provokasyon

27 Araz Aslanlı, “Karabağ Sorunu ve İran”, Tebriz Araştırmaları Enstitüsü, <http://tebaren.org/wp-content/uploads/2016/06/%C4%B0ran-ve-Karaba%C4%9F-Sorunu.pdf>(Erişim Tarihi: 21.11.2020)

28 Ahmet Sapmaz, Gökhan Sarı, “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, Güvenlik Stratejileri Yıl: 8 Sayı: 15, s.4.

29 Gafarlı, Avrasya Çıkmazı, s. 84.

30 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, 28 Eylül 2020 (Erişim Tarihi: 21.11.2020)

31 Hakkı Büyükbay, “Karabağ Meselesi ve Uluslararası Boyutu”, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi Yıl: 2013, Cilt:5, Sayı: 17, Kış, 2013, s.52.

32 Vefaddin İbreyev, “Dağlık Karabağ Savaşı'nın Siyasi ve Hukuki Boyutları”, Editör: Osman Nuri Aras, Karabağ Savaşı, Qafqaz

Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları Bakü – 2008, s.43.

33 Kamer Kasım, Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, Ankara, USAK Yayınları, 2. Baskı,2009, s.34.

34 Yunus Ekici, “Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu”, VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Mart, 2017, Cilt. 2, Sayı: 1 ISSN: 2149-9535, 62-77, s.73.

35 Aybars Görgülü, “Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu”, YENİ TÜRKİYE 60/2014, s.1-6, s.3 <http://haypedia.com/makale/Osmanl%C4%B1%20Tarihi/c57ec1f7bc8-4128-bfe6-4946b68ca3ba.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)

36 Görgülü, “Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu”, s.3

hareketleri uzun süreden beri dönem dönem devam etmiştir ve Azerbaycan tarafından da bu provokatif hareketlere cevap verilmiştir. Ermeniler özellikle Azerbaycan'ın sivil yerleşim yerlerini bombalamaya devam etmiş, sivil yerleşim yerlerini taciz etmişlerdir. Her ne kadar barış süreci inşa edilmeye çalışılsa da meydana gelen ateş hatları sonucunda uzlaşya yönelik girişimler sonuçsuz kalmıştır.

2020 yılı Karabağ Savaşı

Ekonomik kriz, yoksulluk ve yolsuzluğun yaygınlaştığı Ermenistan'da Nisan 2018'de başlayan protestolar, iktidar değişimine yol açmıştır. Protesto faaliyetlerinin organizatörü olan Nikol Paşinyan, Serj Sarkisyan'ın istifası sonrası Mayıs 2018'de Ermenistan Başbakanı oldu. Muhalefette olduğu dönemde Rus karşıtı söylemleriyle öne çıkan Paşinyan, iktidarı devralmasının ardından Rus kamuoyu tarafından ABD'nin adamı olarak etiketlendi. Sadece ABD yanlısı değil aynı zamanda Rusya'nın Güney Kafkasya'daki uydusu konumunda bulunan Ermenistan'ın yeni başbakanı olan Paşinyan gelen tepkilere karşılık Moskova ile ilişkilere verdiği önemi sıklıkla dile getirmiştir.³⁷

Nikol Paşinyan'ın Başbakan olmasıyla birlikte Ermenistan'ın iç ve dış politikasında değişiklikler gözlemlenmeye başladı. Kısa süre sonra ise Ermenistan Azerbaycan'a karşı daha agresif ve daha saldırgan bir tavır içerisine girdi. Azerbaycan'a karşı provokasyonlar artmaya başladı. Bu arada Paşinyan'ın Batı yanlısı politika izleme çabaları Ermenistan aleyhine gelişmelere neden oldu. Bu süreçte Ermenistan'da Rusya karşıtı eylemler göze çarpmaya başladı, hatta Paşinyan ile Rusya'daki Ermeni lobisi arasındaki ilişkiler de bozulmaya doğru gitti.

Ağustos 2008'de Rusya ile Gürcistan arasında yaşanan savaştan sonra Güney Kafkasya bölgesinde bastırılan sorunların bölge konjonktürüne zarar verdiği, sorunların çözümü yolunda ciddi adımların atılması gerektiği birçok kez dillendirilmiştir. Fakat, pratik söylem karşısında

yetersiz kalmaktadır. 1994 tarihinden bu yana devam eden ateşkes, Eylül 2009'da, 2010 yazında ve Şubat 2017'de küçük çaplı çatışmalara, Nisan 2016'da ise dört gün süren savaşa kadar birçok kez ihlal edilmiştir. Özellikle Nisan 2016'da başlayan çatışmalar yeni bir savaşın habercisi olarak kabul edilmiş, ateşkesi güçlendirmenin etkin bir sonuç doğurmayacağı, kalıcı barışın sağlanması gerektiği vurgulanmıştır.³⁸

Fakat devlet başkanlarının söylemlerine bakıldığında kalıcı barış aşamasından ziyade, yaklaşan savaşın kıvılcımları fark edilebilmektedir. Örnek verilecek olursa; 5 Ağustos 2019'da Karabağ'ın işgal altındaki Hankendi şehrinde Pan-Ermeni oyunlarına katılan Paşinyan'ın "Dağlık Karabağ Ermenistan'dır, nokta"³⁹ söylemi, Azerbaycan tarafından İlham Aliyev'in, Putin'in de katıldığı Valdai Club toplantısında, "Karabağ Azerbaycan'dır, ünlem"⁴⁰ söylemi ile karşılık bulmuştur.⁴¹

Aynı zamanda Azerbaycan Cumhurbaşkanı ile Ermenistan Başbakanının Uluslararası Güvenlik Konferansı için gittikleri Münih'te 15 Ocak'ta, ikili bir görüşmenin ardından, teke tek bir canlı yayın televizyon panel tartışmasına katılması uluslararası kamuoyunda büyük yankı uyandırmıştır.⁴² Yaklaşık bir saat süren panel tartışmasında Karabağ çatışmasına ve bölgenin statüsüne odaklanılmıştır. E. Büyükelçi Alev Kılıç'ın aktarımına göre, Paşinyan'ın, dil hâkimiyeti, görüntü ve içerik olarak amatör kalmış, Aliyev konuyu ve davasını izleyicilere anlatabilen bir devlet adamı izlenimini pekiştirmiştir. Böyle bir TV programına çıkmayı kabul ettiği için Paşinyan iç kamuoyunda ve diasporada ciddi şekilde eleştirilere maruz kalmıştır. Paşinyan'ın Karabağ'ın geleceği üzerine gerekçelerinin ve tezlerinin neden ve sonuç bağlamında bağdaşmıyor oluşu, kendisinin de ekran karşısında bocalaması ile bütünleşmiştir.⁴³

Paşinyan iktidarı ile birlikte Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik provokatif faaliyetleri arttı. 2020

37 Burak Çalışkan, "Ermenistan'da Paşinyan-Diaspora Krizi", 04.02.2019, İNSAMER. s.1. https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_1966.pdf (Erişim Tarihi: 24.11.2020)

38 Araz Aslanlı, "Karabağ Sorununda Ateşkesin Kısa Tarihi", SETA/PERSPEKTİF, Kasım 2020, Sayı:300, s.4. <https://setav.org/assets/uploads/2020/11/P300.pdf> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

39 "Artsakh is Armenia, Says Pashinyan during Stepanakert Rally, Asbarez", 5 Ağustos 2019, <http://asbarez.com/183673/artsakh-is-armenia-says-pashinyan-during-stepanakertally/>.

AVİM, 06.08.2019, <https://avim.org.tr/tr/Bulten/ERMENISTAN-BASBAKANINDAN-SOK-SOZLER-DAGLIK-KARABAG-ERMENISTAN-INDIR> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

40 "Karabağ Azerbaycan'ındır! Aliyev'den Rusya'da Tarihi Karabağ Konuşması", 03.10.2019

[https://haberglobal.com.tr/dunya/karabag-azerbaycan-indir-aliyev-den-rusya-da-tarihi-karabag-konusmasi-8464Aliyev'den-Ermenistan'a-jet-yanit! "KarabağAzerbaycan'dır,ünlem"](https://haberglobal.com.tr/dunya/karabag-azerbaycan-indir-aliyev-den-rusya-da-tarihi-karabag-konusmasi-8464Aliyev'den-Ermenistan'a-jet-yanit!-KarabağAzerbaycan'dır,ünlem)

<https://www.takvim.com.tr/dunya/2019/10/03/aliyevden-ermenistana-jet-yanit-karabag-azerbaycandir-unlem>, 04.10.2019 (Erişim Tarihi:25.11.2020)

41 Tutku Dilaver, "Nokta Atışlardan Silahlı Çatışmaya:Azerbaycan-Ermenistan Savaşın Eşiğine Nasıl Geldi?" AVİM, Analiz No:2020/25, 21.07.2020, s.2.

42 "Nikol Pashinyan and Ilham Aliyev Hold Public Debate in Munich," Youtube, 16 Şubat 2020, https://www.youtube.com/watch?v=u_V2cafAhug. (Erişim Tarihi:25.11.2020)

43 Alev Kılıç, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı 65 (2020): 9-38. s.19.

Temmuz ayında Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Tovuz bölgesine gerçekleştirdiği saldırı⁴⁴ bu durumun somut örneklerinden biridir. Bu arada Tovuz bölgesi Karabağ bölgesi ile bağlantısı olmayan, sadece Ermenistan sınırında bir bölgedir. Böylece meselenin Karabağ ile sınırlı kalmadığının da altını çizmek gerekmektedir.

Enerji hatlarının geçtiği yer olan Tovuz, stratejik öneme sahip bir bölgedir. Öncelikle Azerbaycan'ın önemli enerji hatları örneğin; Türkiye'ye giden Bakü-Tiflis-Ceyhan ve Bakü-Tiflis-Erzurum boru hatları bu bölgeden geçmektedir. Aynı zamanda Bakü-Supsa petrol boru hattı yine bu hat üzerinden Gürcistan kıyılarına erişmektedir. Gerek Türkiye'nin enerji arz güvenliği gerekse Azerbaycan'ın enerji talep güvenliği, taşıma ve aktarım güvenliği bakımından bu bölge jeopolitik önem arz etmektedir. Enerji hatlarına ek olarak Bakü-Tiflis-Kars demir yolu gibi kritik taşıma ve lojistik hatları da aynı şekilde bu bölgeden geçmektedir. Ermenilerin bu saldırısı, Azerbaycan tarafından karşı ateşle püskürtülmüştür.⁴⁵ Ayrıca, Azerbaycan yönetimi Ermenistan'ın daha geniş çaplı bir saldırı hazırlıkları içerisinde olduğunu duyurmuştur.⁴⁶

Olayların devamında ise Karabağ Savaşı olarak belirtilen sürece giriş yapıldı. Ermenilerin 27 Eylül 2020 tarihinde yeniden sivil yerleşim yerlerine saldırıları cevapsız kalmadı ve Ermeniler, artık hesap vakti diyen Azerbaycan ordusu tarafından beklemedikleri şekilde karşılık aldılar.⁴⁷

Azerbaycan ordusu yaklaşık 30 yıllık bir aradan sonra Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da söylediği gibi "kendi göbeğini kendisi kesmek mecburiyetinde kaldı"⁴⁸ ve Ermeniler tarafından işgal edilen topraklarını kurtarmak için askeri harekate başlayarak aynı zamanda temizlik operasyonu da sürdürdüler. Kısa süre içerisinde Azerbaycan ordusu başarılı darbelerle kendi topraklarını art arda işgalden kurtarmaya başladı ki, hedef Ermenistan'ı barış masasına oturtmaktı.

27 Eylül 2020 tarihi, 5 Mayıs 1994'te imzalanan taraflar arasında ateşkes olarak kabul edilmiş Bişkek Protokolü'nün hükümsüzleşmesi ve bu protokolün bölgede oluşturduğu statükonun değişimini belirtmesi bakımından önemlidir. 1992-1994 arasında gerçekleşmiş Karabağ savaşını takip eden yirmi altı yıllık sürede Azerbaycan ordusu ilk defa böylesine etkin saha zaferleri elde etmiş, işgal altındaki Karabağ ve çevresindeki yedi rayonu işgalden kurtarmaya yönelik hareketini başarıyla sürdürmüştür. 27 Eylül-9 Kasım arasında yani çatışmanın başlangıcından ateşkesin imzalanışının hemen öncesine kadar geçen kırk dört günlük süreçte Bakü yönetimi iki yüz doksandan fazla yerleşim yerini Ermeni işgalinden kurtararak, özgürleştirmiştir. Bu yerleşim yerleri Gubadlı, Zengilan, Cebrail ve Füzuli gibi stratejik illeri ve buralara bağlı sayısız köyü kapsamaktadır. Ayrıca Laçın, Hocalı, Terter ve Hocavend'e bağlı birçok köy ve yerleşim yeri de kurtarılmıştır. Azerbaycan ordusu tüm cephe hattında işgalci Ermeni unsurlarına karşı üstünlüğü ele geçirmiş, özellikle İHA/SİHA ve elektronik harp sistemleri sayesinde hava üstünlüğünü tüm çatışma boyunca elinde bulundurmıştır. Azerbaycan adeta Ermenistan çemberini her geçen gün daraltmıştır. Sahada üst üste almış olduğu yenilgiler Ermeni güçlerinin direncini kırmış, özellikle son dönemde Azerbaycan ordusu rahat kazanımlar elde etmeye başlamıştır.⁴⁹

Bölgedeki büyük devletlerin Karabağ Savaşına yönelik tutumuna bakılacak olursa, Rusya'nın Azerbaycan ile ilişkileri de iyi düzeydedir ve Rusya bu ilişkileri bozmak istememektedir. Vladimir Putin'in konuya bakışı: "Operasyonlar Azerbaycan sınırları içerisinde sürdürüldüğü için Rusya bu duruma karışmayacaktır"⁵⁰ şeklinde olmuştur. Diğer taraftan

-Rusya Kafkasya bölgesinde NATO'nun Doğu'ya doğru genişlemesini istememektedir.

-Rusya, Azerbaycan'ı hâkimiyet alanında tutmak, doğal kaynaklarından ve stratejik hava üssünden yararlanmak istemektedir; kendi yararlanamasa bile en

44 "Son Dakika... Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak projelerinin bulunduğu bölgede saldırı düzenliyor", 17.07.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-ermenistan-turkiye-ve-azerbaycanin-ortak-projelerinin-bulundugu-bolgede-saldiri-duzenliyor-41566661>, (Erişim Tarihi:24.11.2020)

45 "Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Tovuz krizinde son durum", 16 Temmuz 2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycan-ermenistan-arasindaki-tovuz-krizinde-son-durum-502162.html> / (Erişim Tarihi:25.11.2020)

46 Mehmet Çağatay Güler, "Tovuz Sınırında Azerbaycan ile Ermenistan Arasında Yaşanan Çatışma ve Arka Planı", SETA/PERSPEKTİF, Temmuz 2020, Sayı:292, s.2 <https://setav.org/assets/uploads/2020/07/P292.pdf> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

47 "Azerbaycan Ermenistan çatışmalarında 27 Eylül 2020 günü ve bilançosu", 27.09.2020 <https://www.defenceturk.net/azerbaycan-ermenistan-catismalarinda-27-eylul-2020-bilancosu>(Erişim Tarihi:26.11.2020)

48 "Erdoğan:Azerbaycan kendi göbeğini kendisi kesmek zorunda kalmıştır", 28.09.2020

<https://www.ortadoguhaber.com/haberler/erdogan-azerbaycan-kendi-gobegini-kendisi-kesmek-zorunda-kalmistir> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

49 Mehmet Çağatay Güler, "Karabağ'ın Özgürleştirilmesi ve Sahadaki Yeni Denklem", SETA/PERSPEKTİF, Kasım 2020, sayı-301, s.1 <https://setav.org/assets/uploads/2020/11/P301.pdf> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

50 "Putin'den Paşinyan'ı üzecek Dağlık Karabağ Açıklaması! Azerbaycan-Ermenistan savaşı kızıştı", 08.10.2020 <https://www.haber7.com/dunya/haber/3021372-putinden-pasinyani-uzecek-daglik-karabag-aciklamasi-azerbaycan-ermenistan-savasi-kizisti> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

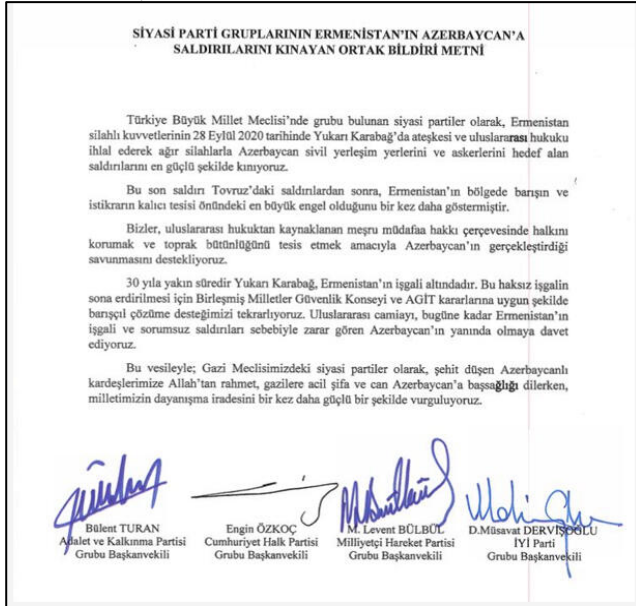
azından Batı'nın lehine olacak tüm gelişmelere karşı durmaktadır.

-Ermenistan'ın askeri ve politik yönden Rusya'ya bağımlılığının artmasını ve bu şekilde Ermenistan'da askeri ve politik olarak daha da kuvvetlenmeyi istemektedir.

-Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki dengeyi sağlamak, durumu kontrol altında tutmak istemektedir.⁵¹

Rusya'nın aynı zamanda ilgilenmesi gereken farklı sorunları da vardır: Belarus, Ukrayna, Moldova, Gürcistan, Suriye, Libya gibi.

Bölgedeki bir diğer büyük devlet Türkiye'dir ki, Türkiye de her zaman "Bir millet, iki devlet" mantığı ile hareket ederek, her fırsatta Azerbaycan'ın yanında olduğunu hissettirmektedir. Hatta Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bulunan dört siyasi parti Ermenistan'ın Azerbaycan'ın Tovuz bölgesine saldırısı sonrasında bu saldırıları kınayan ortak bildiriye de imza atmışlardır.

52

Her ne kadar Ermenistan Türkiye'yi Azerbaycan'a doğrudan askeri destek vermekle suçlama girişimlerinde bulunsun da⁵³ Türkiye bu savaşta Azerbaycan'ın yanında askeri olarak değil, manen bulunmaktaydı ki, bu da diğerleri kadar, belki daha fazlası kadar önemlidir.

Bölge jeopolitiğindeki bir diğer büyük devlet, İran'dır. İran resmi olarak açıklamasa da Ermenistan'ın yanında olduğu yıllardır bilinmektedir, hatta savaşın başlarında Ermenistan'a askeri destek İran üzerinden transfer edilmiştir.⁵⁴ Yani, İran'ın mahalli ve bölgesel çatışmalar çerçevesinde benimsediği tutum Ermenistan ile Azerbaycan arasındaki Karabağ meselesinde de görünür durumdadır ve İran kendisini bölgedeki gerginliğin çözüme kavuşturulması için "barış ve adalet" yanlısı olarak ifade etse de Ermenistan ile ilişkilerini, özellikle askeri boyutta ilerletmiş ve bu ülkeyi Azerbaycan'ı kontrol etmek maksadı ile kullanmıştır.⁵⁵ Bunun sebebi olarak da bağımsız Azerbaycan devleti varlığının İran'ın iç askeri-jeo-stratejik varlığını ve bölgesel güvenlik alanındaki etkinliklerini olumsuz yönde etkilediği yönünde İran nüfusunun yaklaşık %22'lik bir kısmının Azerbaycan Türklerinden oluştuğu gerçeği doğrultusunda İranlı yetkililerin sık sık dillendirdikleri önyargıdır.⁵⁶

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilere bakıldığında ise 24 Kasım 2015 tarihli uçak krizi sonrasında Rusya ile Türkiye arasında ilişkilerde bariz bir bozulma yaşanmışsa da Türkiye'deki başarısız darbe girişimi sonrasında darbeyi ilk kınayan devletlerden birisi de Rusya olmuştur⁵⁷ ve Rusya Türkiye ile olan ilişkilerini bozmak istememektedir. İki devlet arasında ticari ve ekonomik ilişkilerin büyük paya sahip olduğu stratejik ortaklık temelinde ilerletilen münasebetler çerçevesinde her iki taraf da birbirini karşısına almak istememektedir.

Bildiğimiz üzere, Rusya büyük silah tüccarıdır hem Ermenistan'a hem de Azerbaycan'a silah temin etmektedir. Ancak Ermenistan'a silahlar Rusya tarafından hibe edilirken, Azerbaycan'a parayla satılmaktadır. Rusya'nın Ermenistan'ın ikinci büyük şehri Gümrü'de sürekli yenilenen ve her an savaşa hazır durumda olan askeri üssü ve bu üssünde 5000 askeri mevcuttur.⁵⁸

Azerbaycan Milli Savunma Bakanlığı'nın işgal edilmiş Azerbaycan topraklarında Rusya'ya ait S 300 füzelerinin

51 Fırat Karabayram, Rusya Federasyonu'nun Güney Kafkasya Politikası, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2007, s.136-138.

52 "Son Dakika TBMM'deki Dört Partiden Ortak Bildiri", <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-tbmmdeki-4-partiden-ortak-bildiri-41622774>, (Erişim Tarihi:02.12.2020).

53 "Dağlık Karabağ: Ermenistan Türkiye'yi çatışmalarda Azerbaycan'a askeri destek vermekle suçladı", 28 Eylül 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54315251> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)

54 <https://www.yenisafak.com/dunya/ermenistanin-bolgedeki-destekcisi-iran-3569185> 30 Eylül 2020, (Erişim Tarihi:25.11.2020)

55 Vefa Kurban, Hazar İbrahim, G.Saynur Derman, A.Nafiz Ünalı, Araz Aslanlı, Burcu Gül, Nur Çümen, Güney Kafkasya'nın Parlayan Yıldızı Azerbaycan, Tarihi, Siyasi Yapısı,

Enerji Boyutu ve Jeopolitik Konumu İle", Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s.104.

56 Vefa Kurban, Hazar İbrahim, G.Saynur Derman, A.Nafiz Ünalı, Araz Aslanlı, Burcu Gül, Nur Çümen, Güney Kafkasya'nın Parlayan Yıldızı Azerbaycan, Tarihi, Siyasi Yapısı, Enerji Boyutu ve Jeopolitik Konumu İle", Nobel Yayınları, Ankara, 2020, s.105.

57 <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/darbe-girisiminin-karsisinda-turkiyenin-yaninda-durdular/1531276> 14.07.2019, Erişim Tarihi: 26.11.2020

58 Cavid Veliyev, "Rusya Ermenistan'a neden silah gönderiyor?", 09.09.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ermenistana-neden-silah-gonderiyor/1967531> (Erişim Tarihi:26.11.2020=

imha edildiğini duyurmuştur ki,⁵⁹ bu da cevaplanması gereken birtakım soru işaretlerini ortaya çıkarmıştır.

Ermenilere ait Regnum.ru, Armenia Today, Armenian Press gibi haber sitelerinde Ermeni basınının her fırsatta Türkiye'yi suçladıkları, hatta karşılarındakilerin Azerbaycan Türklerinin değil de Türkiye Türklerinin olduklarını vurguladıkları gözlemlenmiştir, bu da tabiidir. Savaş boyunca Ermenistan, Türkiye'nin de bölgede olduğunu ortaya koyarak aslında Rusya'nın da savaşta aktif bir şekilde Ermenistan'a destek vermesini talep etmiştir.⁶⁰ Hatta Ermenistan sadece Rusya ile kalmamakta Azerbaycan'ın bölgede İran için de tehlike oluşturduğunu beyan etmekteydi. Ancak az önce de belirtildiği üzere, Rusya Azerbaycan'ın kendi topraklarında operasyonlar gerçekleştirdiği söyleyerek Şuşa işgalden kurtuluncaya kadar olaya açık bir şekilde müdahil olmamıştır.

Karabağ savaşında Ermenistan Rusya'nın yanında olmasını isterken, Azerbaycan Cumhurbaşkanı'nın söylediği gibi Azerbaycan Ermenistan ile teke tek kalmak istiyordu.⁶¹

Yaklaşık 30 yıldır Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgali sorunu diplomasi yolu ile bir çözüme kavuşturulamamış; iki taraf arasında barışın sağlanmasına ilişkin atılan her adım sonuçsuz kalmıştır. Bu durumun üzerine Azerbaycan kendisine karşı saldıran Ermenistan'a askeri yöntemlerle dur demek zorundadır. Bu durumda Henry Kissinger'ın da belirttiği gibi, diplomasi dünyasında dolu bir tabanca, hukuki bilgidan her zaman daha güçlüdür⁶² anlayışıyla hareket ederek geniş kapsamlı askeri güç kullanma zamanı Azerbaycan için gelmiştir.

Bu süreçte 3 Ekim 2020 tarihinde Sugovuşan işgalden kurtulurken⁶³, 4 Ekim 2020'de Cebail şehri Ermeni unsurlardan temizlenmiştir.⁶⁴

Gittikçe Azerbaycan'ın sahadaki askeri üstünlüğü ile baş etmekte zorlanan Ermenistan, Azerbaycan'ın Gence şehrine 4 Ekim 2020 tarihinde saldırılar düzenledi. Türkiye Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada Azerbaycan'ın ikinci büyük kenti olan Gence'de doğrudan sivil halkı hedef alan saldırıların, Ermenistan'ın hukuk tanımaz tutumunun tezahürü olduğu belirtilmiştir.⁶⁵

4 Ekim 2020 tarihinde Ermeniler Gence şehrinde sivil yerleşim yerlerini yasaklanmış silah olan msket bombası ile vurdular.⁶⁶ "Bomba içinde bomba" olarak da tanımlanan msket bombası, aynı zamanda "salkım bombası" şeklinde de adlandırılmaktadır. Ana bombanın infilak etmesi ile birlikte içindeki msket şeklindeki bombalar da dağılmakta ve etrafa yayılmakta ve arka arkaya patlamaktadır. Bu silahın, 2010 yılı 1 Ağustos tarihinde 109 ülke tarafından imzalanan "Msket Bombası Sözleşmesi"ne göre savaşta kullanılması yasaklanmıştır.⁶⁷ Ve bu durumda Ermenistan savaş suçu işlemiştir.

4 Ekim 2020 tarihinde Ermenistan tarafından Azerbaycan topraklarına ağır top atışları sonucunda aralarında çocuklar ve yaşlılar olmak üzere toplam 22 sivilin yaşamını kaybettiğine, 111 sivilin yaralandığına ulaşılmıştır. Asıl endişe veren Ermenistan attığı ağır topların 400 bine yakın nüfusuyla Azerbaycan'ın ikinci en büyük şehri olan Gence'yi hedefliyor olmasıdır. İnsan haklarının nasıl ihlal edildiği ve insanlık suçunun ciddi bir boyutta işleniyor oluşu aşikârdır. Devam eden saldırılar sonucunda hastaneler, okullar, anaokulları ve mezarlıklar gibi 200'den fazla konutun kullanılamaz hale geldiği de belirtilmektedir.⁶⁸

59 <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/20575> 21.10.2020, Erişim Tarihi:26.11.2020

60 Famil Ismailov, "Dağlık Karabağ: Rusya'nın bölgeye barış gücü göndermesi ne anlama geliyor?", 11.11.2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54903568> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

61 "Aliyev'den Ermenistan'a net mesaj! Gel teke tek savaşalım", <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/07/21/aliyevden-ermenistana-net-mesaj-gel-teke-tek-savaslim>, 21.07.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

62 Henry Kissinger, Diplomasi, Çev: İbrahim Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 785.

63 "President İlham Aliyev: I restore historical name of Madagiz, it is henceforth called Sugovushan", 03.10.2020, https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_I_restore_historical_name_of_Madagiz_it_is_henceforth_called_Sugovushan-1603153

https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_Azerbaijani_Army_today_raised_Azerbaijani_flag_in_Madagiz-1603149(Erişim Tarihi:25.11.2020)

64 "İlham Aliyev ulusa seslendi!İşgalden yeni kurtarılan yerleşim yerlerini açıkladı", 04.10.2020 <https://www.haber.com/ilham-aliyev-ulusa-seslendi-igalden-yeni-kurtarilan-yerlesim-yerlerini-acikladi-401826/> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

65 http://www.mfa.gov.tr/no_-228_-ermenistan-in-azerbaycan-in-gence-kentine-saldirilari-hk.tr.mfa 04.10.2020 (Erişim Tarihi:26.11.2020)

66 "Armenian forces bomb Azerbaijan's second city as fighting escalates", 04.10.2020 <https://www.ft.com/content/4a21ee58-1a0b-45ee-b2a8-4bf88779bb8f> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

67 <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-son-dakika-haberler-ermenistan-msket-bombasi-ve-fosfor-gazi-kullandi-41636012>, 14.10.2020, (Erişim Tarihi:26.11.2020)

68 Cluster munitions: Treacherous weapons that still kill ten years after a convention to ban them, 27 Temmuz 2020, <https://www.icrc.org/en/document/cluster-munitions-treacherous-weapons-convention-ban> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

69 Yücel Acer, "Ermenistan'ın Savaş Suçları-Uluslararası Hukuk ve Ermenistan'ın Karabağ'a Dair Askeri Faaliyetleri", SETA-ANALİZ, Ekim 2020, Sayı:337, s.12. <https://setav.org/assets/uploads/2020/10/A337.pdf> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

4 Ekim 2020 tarihinde Ermenilerin saldırdığı bir başka bölge ise Mingeçevir şehri oldu.69 4 Ekim 2020 tarihinde twitter hesabından açıklama yapan **Azerbaycan** Cumhurbaşkanı Müşaviri Hikmet Hacıyev sanayi kenti olan **Mingeçevir**'de hidroelektrik santralin bulunduğunu, Ermenistan'ın saldırısının "çaresizliğin barbarca ifade edilmesi" anlamına geldiğini ileri sürmüştür.⁷⁰

Ermeni saldırganlığının her geçen gün yoğunlaşması üzerine bazı devletler ve uluslararası kuruluşlar taraflara ateşkes çağrısı yaptı. Ateşkes konusunda üç kez (10 Ekim, 17 Ekim ve 26 Ekim tarihlerinde) Rusya, Fransa ve ABD'nin arabuluculuğuyla uzlaşmaya varıldı. Fakat çatışmalar hiç durmadı. Hatta her ateşkes anlaşmasından sonra Ermenistan yeni bir sivil yerleşim yerini bombalamaya devam etti.⁷¹ Azerbaycan Dışişleri Bakanı Ceyhun Bayramov, Ermenistan'ın insani ateşkesin kabulünden hemen sonra dahi Azerbaycanlı sivilleri ve sivil unsurları kasten bombaladığını ve ateşkesin birkaç saat sonrasında Ermeni silahlı kuvvetlerinin Hadrut ve Cebail yönünde saldırıya geçtiğini bildirdi. Ateşkesin ardından Ermenistan silahlı kuvvetlerinin Azerbaycan'ın en büyük ikinci şehri olan Gence'ye cephe hattının çok uzağında roket atarak 9 sivil öldürdüğü, küçükler de dahil 35 kişiyi yaraladığı bilgisine ulaşıldı. Sonraki günlerde ise yoğun nüfuslu yerleşim alanları olan Şemkir, Beylağan, Ağdam, Fuzuli, Cebail, Goranboy, Terter, Berde, Ağcabadi ve Gence şehirlerinin orta menzilli füzeler de dahil olmak üzere ağır bombardmana maruz kaldığı gözlemlenmiştir.⁷²

Azerbaycan'ın Gence kentine 17 Ekim 2020'de tekrardan saldırı yapılmış, düzenlenen füze saldırısında en az 13 kişi hayatını kaybetmiş ve 50'den fazla kişi yaralanmıştır.⁷³ Ermenistan'ın sivillere yönelik füzeli saldırılarında bu kez Azerbaycan'ın Berde şehri hedef

alındı. Saldırıda 20 sivil hayatını kaybederken, 60'tan fazla yaralı vardır.⁷⁴

Ermenistan'ın amacı savaşı geniş alana yayıp dış güçleri de bölgeye çekmek olduğu için Karabağ bölgesi ile alakalı olamayan, Azerbaycan-Ermenistan sınırında yer alan bölgelere füze saldırılarının düzenlenmesinin esas amacı da bu idi. Ermenistan provokatif faaliyetler sonucunda Azerbaycan'ın da karşılık vereceğini ve Ermenistan sınırına füze atacağını düşünmekte ve Azerbaycan'ın uluslararası platformda suçlamayı hedeflemektedir.

Paşinyan her fırsatta Türkiye'yi suçlayıp Türkiye'nin yeni bir soykırım peşinde olduğunu dile getiriyor, hatta "Türklerin Vyana'ya dayanacaklarını" söylüyor ki,⁷⁵ bunları söylerken de bugün Türkiye'de 100 binden fazla Ermenistan vatandaşının yaşadığını da unutmamak lazımdır.

2020 yılındaki Karabağ Savaşı Azerbaycan açısından hem askeri hem de psikolojik bir üstünlükle sürdürüldü. Şuşa şehrinin Ermenistan işgalinden azat edilmesi⁷⁶ ve Azerbaycan birliklerinin Karabağ'ın merkezi olan Hankendi şehrine yaklaşmasıyla savaşın kaderi artık belli olmuştu. 9 Kasım günü boyunca milli bayramlardan olan Bayrak Gününü coşkuyla kutlayan Azerbaycan'da herkes savaşın kısa sürede Ermenistan'ın tam askeri yenilgisiyle sona ereceğini beklerken akşam saatlerinden itibaren ilginç gelişmeler dizisi başladı: Önce bir Rus helikopterinin Ermenistan-Azerbaycan sınırında Azerbaycan'dan ateşlenmiş bir füzeyle düşürülmesi haberi yayınlandı.⁷⁷ Daha sonra Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan tarafından sosyal medyada paylaşılan "ağır koşullarda barış anlaşması" imzaladıklarını bildiren haberin heyecanı yaşanırken,⁷⁸ Ermenistan tarafından Bakü'ye iki büyük füze fırlatıldığı ve füzelerin Bakü üzerinde havada imha edildiği iddiası,⁷⁹ arkasından ise

69 "Azerbaijan's Defense Ministry: The enemy shells Mingachevir and Tartar cities", 04.10.2020, https://azertag.az/en/xeber/Azerbaijans_Defense_Ministry_The_enemy_shells_Mingachevir_and_Tartar_cities-1603911 (Erişim Tarihi:26.11.2020)

70 "Ermenistan, Azerbaycan'ın Mingeçevir kentine füzelerle saldırdı", 04.10.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/ermenistan-azerbaycanin-mingecevir-kentine-fuzelerle-saldirdi/1995463> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

71 "Ermenistan Yine Ateşkesi İhlal Etti", QHA,26.10.2020 <https://qha.com.tr/haberler/ermenistan-ucuncu-kez-ilan-edilen-ateskesi-de-ihlal-etti/266000/> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

72 Acer, "Ermenistan'ın Savaş Suçları-Uluslararası Hukuk ve Ermenistan'ın Karabağ'a Dair Askeri Faaliyetleri", s.12.

73 DW, 17.10.2020 <https://www.dw.com/tr/gence-kentine-f%C3%BCze-sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1nda-13-ki%C5%9Fi-hayat%C4%B1n%C4%B1-kaybetti/a-55307969> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

74 "Berde'ye füzeli saldırı sonrası yaşananlar kamerada", 28.10.2020, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/berdeye-fuzeli-saldiri-sonrasi-yasananlar-kamerada> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

75 "Armenian PM accuses Turkey of 'continuing the genocide' in Nagorno Karabakh", 07.10.2020, <https://www.thenationalnews.com/world/europe/armenian-pm-accuses-turkey-of-continuing-the-genocide-in-nagorno-karabakh-1.1089761> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

76 Rana Atef, "Armenian PM Accuses Turkey of Seeking to Commit Another Genocide", 18.10.2020 <https://see.news/armenian-pm-accuses-turkey-of-seeking-committing-another-genocide/> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

77 "Şuşa Ermeni İşgalinden Kurtuldu", 08.11.2020, <https://qha.com.tr/haberler/susa-ermenistan-isgalinden-kurtuldu/273535/> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

78 <https://tr.euronews.com/2020/11/09/azerbaycan-s-n-r-nda-rus-askeri-helikopteri-dusuruldu-2-olu> 09.11.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

79 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54882585> 10.11.2020, (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

79 "Son Dakika: Bakü'ye Füze Saldırısı", 10.11.2020, <https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/11/09/son-dakika-bakuye-fuze-saldirisi> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

ciddi bir zaferi simgeleyen Barış Bildirisi'nin imzalanması.⁸⁰

Sonuç

27 Eylül-10 Kasım 2020 tarihlerinde gerçekleşen 44 günlük Karabağ savaşı yaklaşık 30 yıldan beri diplomasi yolu ile çözülemeyen bir meselenin sonucudur. Uluslararası teşkilatlar Ermenistan tarafından işgal edilen Karabağ'ın ve yedi rayonun Azerbaycan Cumhuriyetinin bir parçası olduğunu kabul etmesine rağmen, AGİT Minsk grubu tarafından meselenin çözümüne yönelik yapılan planlara da uyulmamasından dolayı Azerbaycan kendi sınırları dahilinde operasyonlar düzenleyerek, topraklarını temizleme çabalarına girişmiştir.

10 Kasım 2020'de Ermenistan'ın teslim olduğunu açıklaması sonrasında Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya yetkilileri tarafından imzalanan Belge aslında bir anlaşma olarak değil, taraflar arasında gerçekleşen sıcak çatışmanın sonlandırılması yönünde kabul edilen bir uzlaşma olarak kabul edilmelidir. Bu uzlaşma belgesini diğerlerinden ayıran en önemli özellik ise bunun sadece bir ateşkes olarak değil, aynı zamanda sıcak çatışmanın tam anlamıyla sonlandırılmasını sağlayacak olan etkin adımları ve meselenin tam anlamıyla sonlandırılacağı bir dönemi başlattığı iddiasıdır.⁸¹

9 maddeden oluşan Ermenistan'ın teslimiyet belgesinin imzalanmasının hemen ardından sıcak çatışmaların durdurulması ile birlikte 5. maddeye dayalı olarak Rus "barış gücü"nün bölgeye doğru hızlı bir şekilde yola çıkması da dikkat çeken bir husus olmuştur. Azerbaycan açısından önemli bir zafer olarak görülen bu anlaşma ile 15 Kasım 2020 tarihi itibarı ile Kelbecer (bu bölgenin boşaltılması için 10 günlük bir ek süre verildi), 20 Kasım 2020 tarihi itibarı ile Ağdam, 1 Aralık 2020 tarihi itibarı ile de Laçın'ın Ermeniler tarafından boşaltılması ve yaklaşık 27 yıl önce o bölgeyi terk etmek zorunda kalan Azerbaycan vatandaşlarının evlerine geri dönmeleri kararlaştırıldı. Laçın koridoruna Rus barış gücünün yerleştirilmesi, ayrıca Azerbaycan'ın bir parçası olan Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti ile Azerbaycan'ın batı kısımları arasındaki bağlantının Rusya'nın kontrolünde olması gibi birtakım soruların ne şekilde çözümleneceği süreci Rusya'nın bölgede güvenilir bir aktör olmamasından kaynaklı bazı kesimlerce endişelere neden olmuştur.

Barış Bildirisi'nin onaylanması⁸² Azerbaycan'da ve Ermenistan'da farklı tepkileri ortaya çıkardı. 1960 askerden oluşan Rus barış gücünün alana yerleşmesi Azerbaycan'daki bir takım itirazlara ve aynı zamanda endişelere de neden oldu.

Barış Bildirisi sonrasında süreçte dikkat çeken en önemli hususlardan birisi de, Güney Kafkasya'da hem Rusya'nın hem de Türkiye'nin askeri açıdan konumunu kuvvetlendirmeye başlamalarıdır. Bölgede etkin bir güç olarak kabul edilen Türkiye'nin Kafkasya'nın güney kısmında yaşanan gelişmeler sürecinde söz sahibi olması ve bu etkinliğini bir NATO üyesi iken başarması Türkiye'nin bölgesel pozisyonunu kuvvetlendirmesine, aynı zamanda bölgede başarılı bir şekilde denge stratejisi uygulamasına dayanmaktadır.⁸³ Bu süreçten sonra artık Azerbaycan'da "Dağlık Karabağ" adlı yer yoktur, Azerbaycan'ın bir parçası olan Karabağ vardır.

Bilindiği üzere, Ermenistan yıllardır sadece Azerbaycan'a karşı değil aynı zamanda Türkiye'ye karşı da toprak iddialarında bulunmaktadır. Ayrıca, Türkiye'yi "soykırımla" suçlamaktadır. Ne yazık ki, Türk milleti dıştan ve içten bu asılsız karalama süreci ile karşı karşıyadır ve Ermeniler açısından temelsiz de olsa "soykırım" davası siyasi hedefler barındırmaktadır. Düünden bugüne Ermeniler "ulusal kimliklerini" tanımlarken Türk karşıtlığı ile var olabilmektedirler. Bir zamanlar Osmanlı devleti için "millet-i sadıka" olan Ermeni toplumunda, bugün Ermenistan parlamentosunun kabul ettiği devlet armasında ve Ermenistan banknotlarında Ağrı Dağı simge olarak kullanılmaktadır. Bölgesel gelişmeler, tarihi gerçeklikler analiz edildiğinde Ermenistan'ın Türklere karşı (hem Azerbaycan hem de Türkiye Türklerine karşı) saldırganlığı ortadadır. Aşağıdaki görüntüler ise Ermenistan devletinin 15 Haziran 2006 tarihinde parlamentosunda kabul ettiği devlet arması ve banknotlarından örneklerdir. Aslında bu görüntüler Ermenistan'ın 13 Ekim 1921 Kars Antlaşmasını tanımadığını ve komşu devletlere karşı komşuluk ilişkilerine yakışmayan davranışlar sergilendiğini çok net bir şekilde ortaya koymaktadır.

80 <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-anlasmanin-detaylarini-acikkladi-529590.html> 10.11.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020), Araz Aslanlı, "Karabağ sorununda kalıcı çözüme doğru", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/karabag-sorununda-kalici-cozume-dogru/2041278>, (Erişim Tarihi:26.11.2020).

81 Araz Aslanlı, "Karabağ sorununda kalıcı çözüme doğru", <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/karabag-sorununda-kalici-cozume-dogru/2041278>, (Erişim Tarihi:26.11.2020).

82 <https://www.ekonomist.com.tr/dunya/ermenistan-basbakani-pasinyan-cok-aci-verici-bir-anlasma-imzaladim.html> 10.11.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

83 Türkiye'nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası, <http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>(Erişim Tarihi: 26.11.2020)

84

85

86

Kaynakça

- Acar, Demet Ş. ve Murat Çemrek, “Kafkasya’nın Kronikleşen Çatışma Alanı: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 8 Kış (2005), s.114-136.
- Acer, Yücel, “Ermenistan’ın Savaş Suçları-Uluslararası Hukuk ve Ermenistan’ın Karabağ’a Dair Askeri Faaliyetleri”, SETA-ANALİZ, Ekim 2020, Sayı:337, s.12.
<https://setav.org/assets/uploads/2020/10/A337.pdf>
 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- Aslanlı, Araz, Karabağ Sorunu ve Türkiye Ermenistan İlişkileri, Ankara, Berikan, 2015.
- Aslanlı, Araz, “Karabağ Sorunu ve İran”, Tebriz Araştırmaları Enstitüsü, <http://tebaren.org/wp-content/uploads/2016/06/%C4%B0ran-ve-Karaba%C4%9F-Sorunu.pdf>(Erişim Tarihi: 21.11.2020)
- Aslanlı, Araz, “Karabağ Sorununda Ateşkesin Kısa Tarihi”, SETA/PERSPEKTİF, Kasım 2020, Sayı:300, s.4.
<https://setav.org/assets/uploads/2020/11/P300.pdf>
 (Erişim Tarihi:25.11.2020)
- Büyükbaş, Hakkı, “Karabağ Meselesi ve Uluslararası Boyutu”, Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi Yıl: 2013, Cilt:5, Sayı: 17, Kış, 2013, s.49-60.
- Çalışkan, Burak, “Ermenistan’da Paşinyan-Diaspora Krizi”, 04.02.2019, İNSAMER. s.1.
https://insamer.com/rsm/icerik/dosya/dosya_1966.pdf
 (Erişim Tarihi: 24.11.2020)
- Çapraz, Hayri, 19.yüzyılda Rusya’nın Karabağ Politikası, Belgi, sayı 3,2012.
- Dilaver, Tutku, “Nokta Atışlardan Silahlı Çatışmaya:Azerbaycan-Ermenistan Savaşın Eşiğine Nasıl Geldi?” AVİM, Analiz No:2020/25, 21.07.2020, s.2.
- Ekici, Yunus, “Azerbaycan ve Ermenistan Arasında Bitmeyen Dağlık Karabağ Sorunu”, VAKANÜVİS- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Mart, 2017, Cilt. 2, Sayı: 1 ISSN: 2149-9535, s.62-77.
- Gafarlı, Orhan, Avrasya Çıkmazı, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2015.
- Görgülü, Aybars, “Türkiye-Ermenistan İlişkileri ve Dağlık Karabağ Sorunu”, YENİ TÜRKİYE 60/2014, s.1-6, s.3
<http://haypedia.com/makale/Osmanl%C4%B1%20Tarih/c57ece1f-7bc8-4128-bfe6-4946b68ca3ba.pdf> (Erişim Tarihi: 20.11.2020)
- Güler, Mehmet Çağatay, “Tovuz Sınırında Azerbaycan ile Ermenistan Arasında Yaşanan Çatışma ve Arka Planı”, SETA/PERSPEKTİF, Temmuz 2020, Sayı:292, s.2
<https://setav.org/assets/uploads/2020/07/P292.pdf>
 (Erişim Tarihi:25.11.2020)
- Güler, Mehmet Çağatay “Karabağ’ın Özgürleştirilmesi ve Sahadaki Yeni Denklem”, SETA/PERSPEKTİF, Kasım 2020, sayı-301, s.1
<https://setav.org/assets/uploads/2020/11/P301.pdf>
 (Erişim Tarihi:25.11.2020)

84 “Ermenistan devlet arması tam 100 yaşına girdi”, <https://akunq.net/tr/?p=57902>, (Erişim Tarihi:17.11.2020).

85 “Ermenistan’ın yeni banknotlarında sanat ve tarih var”, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/21591/ermenistanin-yeni-banknotlarinda-sanat-ve-tarih-var> (Erişim Tarihi,19.11.2020).

86 “Ermenistan’ın yeni banknotlarında sanat ve tarih var”, <http://www.agos.com.tr/tr/yazi/21591/ermenistanin-yeni-banknotlarinda-sanat-ve-tarih-var> (Erişim Tarihi,19.11.2020).

İbayev, Vefaddin, “Dağlık Karabağ Savaşı’nın Siyasi ve Hukuki Boyutları”, Editör: Osman Nuri Aras, Karabağ Savaşı, Bakü, Qafqaz Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 2008.

İbrahimli Haleddin, , Mustafa Uluçakar, ve Saffet Akkaya, Kafkasya ve Çevresi, Ankara, Gazi Kitabevi, 2018.

Karabayram, Fırat, Rusya Federasyonu’nun Güney Kafkasya Politikası, Ankara, Lalezar Kitabevi, 2007.

Kasım, Kamer, Soğuk Savaş Sonrası Kafkasya, Ankara, USAK Yayınları, 2. Baskı, 2009.

Kılıç, Alev, “Olaylar ve Yorumlar”, Ermeni Araştırmaları, Sayı 65 (2020): s. 9-38.

Kissinger, Henry, Diplomasi, Çev: İbrahim Kurt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 785.

Kurban Vefa, İbrahim Hazar, Derman G.Saynur, Ünalmış A.Nafiz, Aslanlı Araz, Gül Burcu, Çümen Nur, Güney Kafkasya’nın Parlayan Yıldızı Azerbaycan, Tarihi, Siyasi Yapısı, Enerji Boyutu ve Jeopolitik Konumu İle”, Nobel Yayınları, Ankara, 2020.

Mustafayev, Beşir, “Karabağ’ın İşgal Süreci ve Bölgede Yaşanan Son Olaylar Çerçevesinde Çözüm Arayışları”, A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED] 49, Erzurum, 2013, s.281-294.

Mustafayev, Beşir, “Sovyetler Döneminde Rusya’nın Dağlık Karabağ Politikası”, Karadeniz Araştırmaları Güz 2013, Sayı 39, s.53-68.

Mustafayev, Şöhret, “XVIII-XX.Yüzyıllarda tarihi Azerbaycan Toprağı-İrevan Hanlığının Arazisine Ermenilerin Göç Ettirilme Politikaları”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, cilt XXXI, Bahar, 2015, sayı 91, s.69-92.

Nesibli, Nesaib, Azerbaycan Tarihi, Millet,Devler, Siyaset, Altınordu Yayınları, Ankara, 2019.

Okur, Mehmet, “Kafkasya’dan Karadeniz’e Büyük Ermenistan Projesi:İddialar ve Gerçekler”, KÖK Araştırmalar, KÖK Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi, cilt XII, 2012, s.13-35.

Sapmaz, Ahmet, Rusya’nın Transkafkasya Politikası ve Türkiye’ye Etkileri, İstanbul , Ötüken, 2008.

Sapmaz, Ahmet ve Gökhan Sarı, “Dağlık Karabağ Sorununda Azerbaycan Tarafından Kuvvet Kullanım Olasılığının Analizi”, Güvenlik Stratejileri Yıl: 8 Sayı: 15, s.1-31.

Veliev, Cavid, “Bütün Yönleriyle Hocalı Soykırımı”, Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi Cilt: IX, Sayı:2, Elazığ, 2013, s.55-72.

Yılmaz, Reha, “Kafkasya’da Çözilemeyen Kördüğüm: Dağlık Karabağ Sorunu”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2(1): 71-90.

İnternet Yayınları
Haber Makaleleri
“Aliyev’den Ermenistan’a net mesaj! Gel teke tek savaşalım”, <https://www.ahaber.com.tr/dunya/2020/07/21/aliyevden-ermenistana-net-mesaj-gel-teke-tek-savasalim>, 21.07.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

“Armenian forces bomb Azerbaijan’s second city as fighting escalates”, 04.10.2020
<https://www.ft.com/content/4a21ee58-1a0b-45ee-b2a8-4bf88779bb8f> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

“Armenian PM accuses Turkey of ‘continuing the genocide’ in Nagorno Karabakh”, 07.10.2020, <https://www.thenationalnews.com/world/europe/armenian-pm-accuses-turkey-of-continuing-the-genocide-in-nagorno-karabakh-1.1089761> (Erişim Tarihi:26.11.2020) Rana Atef, “Armenian PM Accuses Turkey of Seeking to Commit Another Genocide”, 18.10.2020 <https://see.news/armenian-pm-accuses-turkey-of-seeking-committing-another-genocide/> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

“Artsakh is Armenia, Says Pashinyan during Stepanakert Rally, Asbarez”, 5 Ağustos 2019, <http://asbarez.com/183673/artsakh-is-armenia-says-pashinyan-during-stepanakertally/>.

AVİM, 06.08.2019, <https://avim.org.tr/tr/Bulten/ERMENISTAN-BASBAKANINDAN-SOK-SOZLER-DAGLIK-KARABAG-ERMENISTAN-INDIR> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

Aslanlı, Araz, “Karabağ sorununda kalıcı çözüme doğru”, 12.11.2020, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/karabag-sorununda-kalici-cozume-dogru/2041278>, (Erişim Tarihi:26.11.2020).

“Azerbaycan-Ermenistan arasındaki Tovuz krizinde son durum”, 16.07.2020, <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycan-ermenistan-arasindaki-tovuz-krizinde-son-durum-502162.html> (Erişim Tarihi:25.11.2020)

“Azerbaycan Ermenistan çatışmalarında 27 Eylül 2020 günü ve bilançosu”, 27.09.2020 <https://www.defenceturk.net/azerbaycan-ermenistan-catismalarinda-27-eyul-2020-bilancosu> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

“Azerbaijan’s Defense Ministry: The enemy shells Mingachevir and Tartar cities”, 04.10.2020, https://azertag.az/en/xeber/Azerbaijans_Defense_Ministry_The_enemy_shells_Mingachevir_and_Tartar_cities-1603911 (Erişim Tarihi:26.11.2020)

“Berde’ye füzeli saldırı sonrası yaşananlar kamerada”, 28.10.2020, <https://www.cnnturk.com/video/dunya/berdeye-fuzeli-saldiri-sonrasi-yasananlar-kamerada> (Erişim Tarihi:26.11.2020)

Cluster munitions: Treacherous weapons that still kill ten years after a convention to ban them, 27.07.2020, <https://www.icrc.org/en/document/cluster-munitions-treacherous-weapons-convention-ban> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)

“Dağlık Karabağ Neden Önemli, Azerbaycan ve Ermenistan Arasındaki Sorun Ne Zaman ve Nasıl Başladı”, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, (Erişim Tarihi:26.11.2020).

“Dağlık Karabağ: Ermenistan Türkiye’yi çatışmalarda Azerbaycan’a askeri destek vermekle suçladı”, 28 Eylül

- 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54315251> (Erişim Tarihi: 25.11.2020)
- DW, 17.10.2020 <https://www.dw.com/tr/gence-kentine-f%C3%BCze-sald%C4%B1r%C4%B1s%C4%B1nda-13-ki%C5%9Fi-hayat%C4%B1n%C4%B1-kaybetti/a-55307969> (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- “Erdoğan:Azerbaycan kendi göbeğini kendisi kesmek zorunda kalmıştır”, 28.09.2020
<https://www.ortadoguhaber.com/haberler/erdogan-azerbaycan-kendi-gobegini-kendisi-kesmek-zorunda-kalmistir> (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- “Ermenistan, Azerbaycan’ın Mingeçevir kentine füzelerle saldırdı”, 04.10.2020,
<https://www.aa.com.tr/tr/azerbaycan-cephe-hatti/ermenistan-azerbaycanin-mingecevir-kentine-fuzelerle-saldiridi/1995463> (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- “Ermenistan Yine Ateşkesi İhlal Etti”, QHA,26.10.2020
<https://qha.com.tr/haberler/ermenistan-ucuncu-kez-ilan-edilen-ateskesi-de-ihlal-etti/266000/> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- “Ermenistan devlet arması tam 100 yaşına girdi”,
<https://akunq.net/tr/?p=57902>, (Erişim Tarihi:17.11.2020).
- “Ermenistan’ın yeni banknotlarında sanat ve tarih var”,
<http://www.agos.com.tr/tr/yazi/21591/ermenistanin-yeni-banknotlarinda-sanat-ve-tarih-var> (Erişim Tarihi,19.11.2020).
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54330024>, 28.09.2020, (Erişim Tarihi: 21.11.2020)
- “Son Dakika TBMM’deki Dört Partiden Ortak Bildiri”,
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-tbmmdeki-4-partiden-ortak-bildiri-41622774>, (Erişim Tarihi:02.12.2020).
- <https://www.yenisafak.com/dunya/ermenistanin-bolgedeki-destekcisi-iran-3569185> 30.09.2020, (Erişim Tarihi:25.11.2020)
- <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/darbe-girisiminin-karsisinda-turkiyenin-yaninda-durdular/1531276> 14.07.2019, (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/20575> 21.10.2020, (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- http://www.mfa.gov.tr/no_-228_-ermenistan-in-azerbaycan-in-gence-kentine-saldirilari-hk.tr.mfa 04.10.2020 (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-son-dakika-haberler-ermenistan-misket-bombasi-ve-fosfor-gazi-kullandi-41636012>, 14.10.2020, (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- <https://tr.euronews.com/2020/11/09/azerbaycan-s-n-r-ndarus-askeri-helikopteri-dusuruldu-2-olu> 09.11.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54882585> 10.11.2020, (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- <https://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycan-cumhurbaskani-aliyev-anlasmanin-detaylarini-acikladi-529590.html> 10.11.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- <https://www.ekonomist.com.tr/dunya/ermenistan-basbakani-pasinyan-cok-aci-verici-bir-anlasma-imzaladim.html> 10.11.2020 (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- “İlham Aliyev ulusa seslendi!İşgalden yeni kurtarılan yerleşim yerlerini açıkladı”, 04.10.2020
<https://www.haber.com/ilham-aliyev-ulusa-seslendi-isgalden-yeni-kurtarilan-yerlesim-yerlerini-acikladi-401826/> (Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- İsmailov, Famil, “Dağlık Karabağ: Rusya’nın bölgeye barış gücü göndermesi ne anlama geliyor?”, 11.11.2020,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54903568> (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- “Justice for Khojaly”, 26 Şubat 1992, Heydar Aliyev Foundation, Baku, 2015,
http://anl.az/el_en/book/2016/I-42864.pdf (Erişim Tarihi:24.11.2020)
- Kafkasya’nın Açık Hesabı: Dağlık Karabağ”, 9 Ağustos 2014<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/kafkasyanin-acik-hesabi-daglik-karabag>, (Erişim Tarihi: 24.11.2020)
- “Karabağ Azerbaycan’ındır! Aliyev’den Rusya’da Tarihi Karabağ Konuşması”, 03.10.2019
<https://haberglobal.com.tr/dunya/karabag-azerbaycan-indir-aliyev-den-rusya-da-tarihi-karabag-konusmasi-8464Aliyev'den-Ermenistan'a-jet-yanit!>
"KarabağAzerbaycan'dır, ünlem"
- <https://www.takvim.com.tr/dunya/2019/10/03/aliyevden-ermenistana-jet-yanit-karabag-azerbaycandir-unlem>, 04.10.2019 (Erişim Tarihi:25.11.2020)
- “Nikol Pashinyan and İlham Aliyev Hold Public Debate in Munich,” Youtube, 16 Şubat 2020,
https://www.youtube.com/watch?v=u_V2cafAhug. (Erişim Tarihi:25.11.2020)
- “President İlham Aliyev: I restore historical name of Madagiz, it is henceforth called Sugovushan”,03.10.2020,https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_I_restore_historical_name_of_Madagiz_it_is_henceforth_called_Sugovushan-1603153
https://azertag.az/en/xeber/President_Ilham_Aliyev_Azerbaijani_Army_today_raised_Azerbaijani_flag_in_Madagiz-1603149(Erişim Tarihi:25.11.2020)
- “Putin’den Paşinyan’ı üzecek Dağlık Karabağ Açıklaması!Azerbaycan-Ermenistan savaşı kızıştı”, 08.10.2020
<https://www.haber7.com/dunya/haber/3021372-putinden-pasinyani-uzecek-daglik-karabag-aciklamasi-azerbaycan-ermenistan-savasi-kizisti> (Erişim Tarihi:25.11.2020)
- “Son Dakika: Bakü’ye Füze Saldırısı”, 10.11.2020,
<https://www.sabah.com.tr/dunya/2020/11/09/son-dakika-bakuye-fuze-saldirisi>(Erişim Tarihi: 26.11.2020)
- “Son Dakika... Ermenistan, Türkiye ve Azerbaycan’ın ortak projelerinin bulunduğu bölgede saldırı düzenliyor”, 17.07.2020, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/son-dakika-ermenistan-turkiye-ve-azerbaycanin-ortak-projelerinin-bulundugu-bolgede-saldiri-duzenliyor-41566661>, (Erişim Tarihi:24.11.2020)
- “Şuşa Ermeni İşgalinden Kurtuldu”, 08.11.2020,
<https://qha.com.tr/haberler/susa-ermenistan-isgalinden-kurtuldu/273535/> (Erişim Tarihi:26.11.2020)
- “Türkiye’nin Girişimci ve İnsani Dış Politikası”,
<http://www.mfa.gov.tr/dis-politika-genel.tr.mfa>(Erişim Tarihi: 26.11.2020)

Veliyev, Cavid, “Rusya Ermenistan’a neden silah gönderiyor?”, 09.09.2020,
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/rusya-ermenistana->

neden-silah-gonderiyor/1967531 (Erişim
Tarihi:26.11.2020)

Ermenistan-Azerbaycan Barış Anlaşmasının Değerlendirilmesi

Salih YILMAZ, Ph. D.

Prof. Dr.,

Tarih Bölümü

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

GİRİŞ

27 Eylül'de başlayan savaş 45 gün sürdükten sonra 9 Kasım'da barış anlaşmasıyla şimdilik son buldu. Barış anlaşmasının şartlarını değerlendirmeden önce anlaşma maddeleri nelerdir?

Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Cumhuriyeti Başbakanı Nikol Paşinyan ve Rusya Federasyonu Devlet Başkanı Vladimir Putin'in aşağıdaki hususlara ilişkin açıklamasıdır:

1. 10 Kasım 2020 Moskova saatiyle 00.00'da Dağlık Karabağ çatışma bölgesinde tam ateşkes sağlandığı ve tüm askeri faaliyetlerin durdurulduğu ilan edilir. Bundan sonra taraflar olarak anılacak olan Azerbaycan Cumhuriyeti ve Ermenistan Cumhuriyeti, bulundukları pozisyonlarda kalır.

2. Ağdam ilçesi, 20 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edilir.

3. Dağlık Karabağ'daki cephe hattı boyunca ve Laçın koridoru boyunca, hafif silahlı 1.960 asker, 90 zırhlı personel taşıyıcı, 380 otomobil ve özel araçtan oluşan Rusya Federasyonu barış gücü konuşlandırılır.

4. Rusya Federasyonu barış gücü, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin çekilmesine paralel olarak konuşlandırılır. Rusya Federasyonu barış gücünün görev süresi 5 yıl olup Taraflardan hiçbirinin bu hükmün yürürlüğünün sona ermesinden 6 ay önce beyanda bulunmaması halinde, sonraki 5 yıllık dönemler için kendiliğinde uzar.

5. Çatışan Tarafların mutabakatlara uyup uymadığını izleme verimliliğinin artırılması amacıyla, barış gücü ateşkes kontrol merkezi konuşlandırılır.

6. Ermenistan Cumhuriyeti, Kelbecer ilçesini 15 Kasım 2020'ye, Laçın ilçesini 1 Aralık 2020'ye kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade eder. Dağlık Karabağ ile Ermenistan'ın bağlantısını sağlayacak ve aynı zamanda Şuşa şehrini etkilemeyecek olan Laçın koridoru (5 km genişliğinde) Rusya Federasyonu barış gücünün kontrolünde kalır. Tarafların mutabakatı ile Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasındaki bağlantıyı sağlayacak

Laçın koridorunun yeni güzergahı için önümüzdeki üç yıl içinde inşaat planı oluşturulacak ve daha sonra bu güzergahın korunması için Rus barış gücü konuşlandırılacak. Azerbaycan Cumhuriyeti insanların, araçların ve kargoların Laçın koridoru boyunca her iki yönde seyahat güvenliğini garanti eder.

7. Yerelde yerinden edilmiş kişiler ve sığınmacılar, Dağlık Karabağ topraklarına ve çevredeki ilçelere BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin kontrolü altında döner.

8. Savaş esirleri, rehinelere ve diğer tutukluların yanı sıra cenazelerin değişimi gerçekleştirilir.

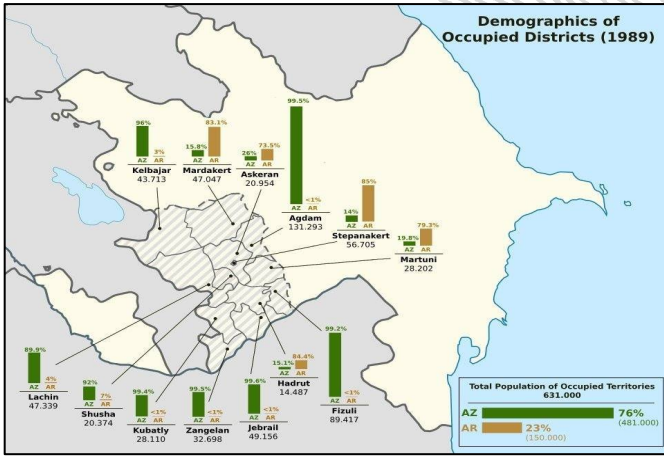
9. Bölgedeki tüm ekonomi ve ulaşım bağlantıları üzerindeki blokaj kaldırılır. Ermenistan Cumhuriyeti insanların, araçların ve kargoların her iki yönde sorunsuz şekilde seyahat etmesinin organizasyonu amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti'nin batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki ulaşımın güvenliğini garanti eder. Ulaşımın kontrolü, Rusya Federal Güvenlik Servisi'nin (FSB) Sınır Birimi organları tarafından gerçekleştirilir. Tarafların mutabakatı ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti'ni Azerbaycan'ın batı bölgelerine bağlayan yeni ulaşım yollarının inşası sağlanacaktır."

A. ATEŞKES ANLAŞMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Rusya arabuluculuğu ile Azerbaycan-Ermenistan arasında yapılan ateşkes anlaşmasının maddelerini değerlendirdiğimizde şu görüşlerin ön plana çıktığını söyleyebiliriz:

- Anlaşmanın 2. Maddesine geçen "Ağdam ilçesi, 20 Kasım 2020 tarihine kadar Azerbaycan Cumhuriyeti'ne iade edilir." şartı ile 1988 nüfus sayımının dikkate alınarak Ağdam'ın Azerbaycan kontrolüne verilmesi kabul edilmiştir. Zaten Ermenistan da bu bölgeleri barışa zorlamak adına elinde tuttuğunu daha önce duyurmuştur. Ağdam'ın nüfusu işgal öncesinde %99,5 Azerbaycanlılardan oluşuyordu. Bu haliyle hakkın teslimi söz konusudur.

Harita 1: Dağlık Karabağ ve çevresinde 1989 Nüfus sayımına göre Azerbaycan Türkleri ve Ermenilerin dağılımı

• Anlaşmanın 3 ve 4. Maddesinde “Dağlık Karabağ’daki cephe hattı boyunca ve Laçın koridoru boyunca, hafif silahlı 1.960 asker, 90 zırhlı personel taşıyıcı, 380 otomobil ve özel araçtan oluşan Rusya Federasyonu barış gücü konuşlandırılır.” (3. Madde), “Rusya Federasyonu barış gücü, Ermenistan silahlı kuvvetlerinin çekilmesine paralel olarak konuşlandırılır. Rusya Federasyonu barış gücünün görev süresi 5 yıl olup taraflardan hiçbirinin bu hükmün yürürlüğünün sona ermesinden 6 ay önce beyanda bulunmaması halinde, sonraki 5 yıllık dönemler için kendiliğinden uzar.” (4. Madde) ifadeleri ile Dağlık Karabağ’da Rus barış Gücünün sayısı ve görev tanımı belirlenmiştir. 1900 Rus askeri oldukça fazla ve örnekler incelendiğinde orantısızdır. Eğer barışı korumak ve gözlemlemek için Barış Gücü olacaksa bu oran 500 kişiyi geçmemeliydi. Bu haliyle Rusya, bölgede üs kuracak sayıya ulaşmaktadır. Ancak 5 yıllık şart taraflardan birisinin süreyi uzatmak istememesi halinde bitiyor. Yani Rusya bölgede 5 yıllığına kalabilir. Lakin süre uzatılmadığında devreye girecek herhangi bir B planı bulunmaması risk oluşturmaktadır. Bölgede sadece Rus Barış Gücünün konuşlandırılmasına izin verilmesi ise Türkiye açısından bir kayıp olarak nitelendirilebilir. Bunun örnekleri Birinci Dünya Savaşı sırasında da görülmüştür. Fransa, İngiltere gibi ülkelerin Anadolu’yu işgal ettiklerinde Ermenileri silahlı oldukları unutulmamalıdır.

Anlaşmada Rus Barış Gücünün görev tanımı da belirsizdir. Örneğin bölgede Ermenistan ordusu kalmaya devam edecek mi? Ermeniler silahlarını teslim edecek mi? Bölgede yerel güvenliği, polis gücünü kim sağlayacak? Azerbaycan ordusu bölgede ayrıca bulunacak mı?

Bu soruların cevapları bulunmamaktadır. Bu haliyle Ermenilerin olduğu yerlerde silahlarını bulundurmaya devam edecekler, askeri sistem bozulmadan kalacaktır. Rusya ileride anlaşmazlık çıkması halinde bölgeyi terk etmesine dair bir açıklama da yok. Örneğin anlaşma

bozuldu ve taraflar yeniden çatışmaya başladıklarında Rus Barış Gücü bölgeyi terk edecek mi? Yoksa taraflara karşı güç kullanacak mı? Rus Barış Gücünün görev tanımı ve B Planı kesin olarak belirlenmediği için Rusya’nın bu durumu kendi şartlarında kullanmasına izin verilmiştir.

• Anlaşmanın 5. Maddesinde “Çatışan Tarafların mutabakatlara uyup uymadığını izleme verimliliğinin artırılması amacıyla, barış gücü ateşkes kontrol merkezi konuşlandırılır.” ifadesi ile Barış Gücünün ve ateşkesin izlenmesi için bir kontrol merkezi oluşturulacağını söylüyor. Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev, yaptığı açıklamada 5. Maddeye vurgu yaparak Türk Barış Gücünün de olacağını duyurdu. Ancak Rusya Kremlin Sözcüsü Peskov yaptığı açıklamada Barış Gücü içerisinde Türkiye’nin olmayacağını, kontrol merkezinde görevli 1 Türk subayının olacağını, bu merkezin de Dağlık Karabağ dışında Azerbaycan topraklarında olacağını duyurdu. Bu açıklamalar aslında birbirleriyle çelişiyor. Eğer Türkiye sadece 1 subay ile Karabağ dışında kurulacak kontrol merkezinde temsil edilecekse bu var ile yok arasında bir şeydir. Kontrol merkezinin Karabağ dışında kurulacak olması da anlamsız. Sorun eğer Karabağ’da ise ve Barış Gücü de Karabağ’da konuşlanıyorsa merkezin Bakü’de veya diğer şehirlerde kurulması işlevsiz olacağı anlamına gelir. Türkiye’nin Barış Gücü içerisinde eşit oranda komuta edebilme yeteneği olmalıydı. Azerbaycan toprakları içerisinde Türkiye’nin askerine izin verilmemesi, kontrolün sadece Rusya’ya bırakılması olumsuz bir sonuçtur. Türkiye daha önce de ilk ateşkes anlaşmasında masa dışında bırakılmak istenmişti. Şimdi de yine masa dışında bırakılmak isteniyor. Bu durumu Azerbaycan itiraz ederek düzeltebilir. Azerbaycan bu haliyle Dağlık Karabağ’daki kontrolü Rusya’ya teslim etmiş oluyor. Ayrıca oradaki Ermenilerin askeri yapılanması, durumu veya göç edecek Azerbaycanlıların haklarını korumak adına da bir işlevi kalmıyor. Bu maddelere göre Rusya eliyle 5 yıllığına Karabağ’da Ermeniler için fiili bir öz yönetim oluşturuluyor.

Anlaşma maddeleri içerisinde Dağlık Karabağ’ın yönetimine dair, iç güvenliğin sağlanmasına dair bir açıklama yok. Mesela buraya Azerbaycan kendi valisini, emniyet müdürünü atayabilecek mi? Rusya Barış Gücü olarak mı görev yapacak yoksa polis gücü olarak da işlevi olacak mı? Eğer polis gücü olarak da çalışacaksa tüm iş-dış güvenliği Rusya’ya teslim etmiş oluyorsunuz. Yani 5 yıllığına kendi topraklarınızın kontrolü Rusya’ya geçmiş oluyor. Türkiye’nin Barış Gücü içerisinde yer alması riskli bir durumdur.

• Anlaşmanın 6. Maddesinde “Ermenistan Cumhuriyeti, Kelbecer ilçesini 15 Kasım 2020’ye, Laçın ilçesini 1 Aralık 2020’ye kadar Azerbaycan Cumhuriyeti’ne iade eder. Dağlık Karabağ ile Ermenistan’ın bağlantısını sağlayacak ve aynı zamanda Şuşa şehrini etkilemeyecek olan Laçın koridoru (5 km

genişliğinde) Rusya Federasyonu barış gücünün kontrolünde kalır. Tarafların mutabakatı ile Dağlık Karabağ ve Ermenistan arasındaki bağlantıyı sağlayacak Laçın koridorunun yeni güzergahı için önümüzdeki üç yıl içinde inşaat planı oluşturulacak ve daha sonra bu güzergahın korunması için Rus barış gücü konuşlandırılacak. Azerbaycan Cumhuriyeti insanların, araçların ve kargoların Laçın koridoru boyunca her iki yönde seyahat güvenliğini garanti eder.” İfadesi ile Azerbaycan’a bırakılan Kelbecer, Laçın, Şuşa 1988 nüfus sayımına göre Azerbaycan’ın çoğunlukta olduğu bölgelerdir.

Bu madde ile Şuşa üzerinden Hankendi’ye giden yol Azerbaycan’da kalıyor, ancak yeni bir yol yapılması için şart var. Yani Ermenistan için oluşturulacak Laçın Koridoru artık Şuşa’dan geçmeyecek ve 3 yıl içinde yeni yolun güzergahı belirlenecektir. Bu yolun kontrolünü de yine Rus Barış Gücü sağlayacaktır. 5 km genişliğinde ifadesi ile güvenlik koridoru oluşturulmuştur. Yeni yolun yapılması 3 yıl sonra olacak. Ancak şuan var olan durumda Hankendi’den Ermenistan’a ulaşımın nasıl olacağına dair bir açıklama yok. O zaman Ermeniler eskiden olduğu gibi yeni yol yapıldığına kadar Şuşa’dan mı geçecek yoksa Kelbecer üzerinden mi geçecek? Azerbaycan’ın yeni yol yapıldığında insanların, kargoların, araçların korunmasını gidiş-geliş yönünde güvenliğini garanti edeceği belirtiliyor. Bu haliyle Ermenilerin Ermenistan ile bağlantısı hiçbir kısıtlama getirilmeden sağlanıyor. Özellikle “kargoların” ifadesiyle ticari ve askeri yük taşımacılığı da yapabilecekler. Yine Rus Barış Gücü bu koridorda konuşlandırılırken giden araçların kontrolü, aranması, kargoların kontrolü, hangi eşyanın Karabağ’a girişine izin verileceğine dair bir açıklama yok. Ruslar sadece barış gücü mü olacak yoksa polisin görevini de yapıp giden gelen araçlara müdahale de edecek mi? Yoksa Azerbaycan burada bir kontrol mekanizması kurup malları kontrol edebilecek mi? İşte burada Türkiye’nin devrede olması gerekiyor. Bu koridorda eğer bir kontrol mekanizması olarsa Türkiye de burada görev almalıdır. Laçın Koridoruna paralel yeni bir yolun yapılması 5 yıl içinde tamamlanmazsa Rus barış Gücünün görev süresinin uzaması da mümkündür. Bu haliyle ilgili yolun 5 yılda yapılması da garanti edilmemektedir.

• Anlaşmanın 7. Maddesinde “Yerelde yerinden edilmiş kişiler ve sığınmacılar, Dağlık Karabağ topraklarına ve çevredeki ilçelere BM Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin kontrolü altında döner.” İfadesiyle BM kurallarına atıp yapılarak yerlerinden edilmiş insanlar mallarının kendilerine ait olduğunu ispat etmeleri karşılığında evlerine ve topraklarına yeniden sahip olacaklar. Ancak burada sadece Dağlık Karabağ ifadesi ile 1988’de şu anda Zengezur Bölgesinden göç ettirilen Azerbaycanlılar dikkate alınmamıştır. Eğer Ermenilerin

dönüşü garanti ediliyorsa Zengezur’da da Azerbaycanlıların köylerine dönmesi garanti edilmeliydi. Bu madde ile Ermenilerin tüm mal varlıkları garanti altına alınmıştır. Yani Azerbaycan kontrolünde olan bölgelere de Ermeniler istedikleri gibi dönebilecekler. Bu haliyle mesela Hadrut, Azerbaycan’a bırakılsa da çoğunluk Ermenilerin olduğu için bölge fiilen Ermenilerin yaşadığı bölge olacaktır. Hankendi, Hocavend, Hocalı, Ağdere bu haliyle Ermenilere bırakılıyor ve Rus Barış Gücü yerleştiriliyor. Aslında Ermeniler daha önce dile getirdikleri bağımsızlık dışında talep ettikleri yerleri almış gözüküyorlar. 1988 nüfus sayısında çoğunlukta oldukları Hadrut dışında diğer bölgelere sahip oldular. Ermenistan için bu anlaşma kayıp olarak gösterilse de tam tersi kazançlı gözüküyor. Tek elde edemedikleri bağımsızlık veya Ermenistan ile birleşme olmuştur. Bunun için de 5 yıllık bir süreleri olduğunu kendileri ifade ediyor. Rusya tek başına bölgede hâkim olduğu sürece bu durumun olmayacağı anlamı da çıkmaz. Yani gelecekte bu hayallerini de olası bir Rusya-Türkiye krizinde gerçekleştirebilirler.

• Anlaşmanın 7. Maddesinde “Savaş esirleri, rehinelere ve diğer tutukluların yanı sıra cenazelerin değişimi gerçekleştirilir.” İfadesiyle her savaş sonunda gerçekleşen şart sağlanmıştır. Zaten uluslararası kurallar da bu değişimi gerekli görüyor.

• Anlaşmanın 9. Maddesinde “Bölgedeki tüm ekonomi ve ulaşım bağlantıları üzerindeki blokaj kaldırılır. Ermenistan Cumhuriyeti insanların, araçların ve kargoların her iki yönde sorunsuz şekilde seyahat etmesinin organizasyonu amacıyla Azerbaycan Cumhuriyeti’nin batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasındaki ulaşım güvenliğini garanti eder. Ulaşımın kontrolü, Rusya Federal Güvenlik Servisi’nin (FSB) Sınır Birimi organları tarafından gerçekleştirilir. Tarafların mutabakatı ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti’ni Azerbaycan’ın batı bölgelerine bağlayan yeni ulaşım yollarının inşası sağlanacaktır.” İfadesiyle tıpkı Laçın koridoru gibi Azerbaycan-Nahçıvan arasında bir ulaşım koridoru açılması karara bağlanmıştır. Ancak Laçın Koridorunun hangi sürede (3 yıl) yapılacağı ve genişliği (5 km) belirtilmesine rağmen Nahçıvan koridoru ile ilgili açıklayıcı şartlar yoktur. Mesela bu koridor ne zaman yapılacak? Ne kadar uzunluğunda olacak? Nereden geçecek? Azerbaycan bunları anlaşma şartlarına ekmediği için Ermenistan’ın en kötü yeri seçerek koridoru belirlemesi mümkündür. Koridor tıpkı Laçın koridorunda olduğu gibi Azerbaycan’ın istediği güzergahta olmalı, uzunluğu ve genişliği ile süresi belirtilmelidir. Yine anlaşmada sadece karayolu olarak kayda alınmıştır. Peki ya ileride iki koridorda da demiryolu yapılmak istenirse? Bununla ilgili de açık bir madde koyulmamıştır. Anlaşma metninde Nahçıvan koridoru için “insanların, araçların, kargoların” ifadesi

ulaşımı kontrolü değil güvenliği sağlaması şeklinde anlaşma güncellenmelidir. Bu güvenliğin de sınırları ve kapsamı belirlenmeli, koridorlardaki Rus gücünün görev süresi otomatik olarak biteceği bir tarih verilmelidir.

Laçın koridorunda Azerbaycan'ın yeni yol yapıldığında insanların, kargoların, araçların korunmasını gidiş-geliş yönünde güvenliğini garanti edeceği belirtiliyor. Ancak aynı durum Nahçıvan koridorunda Ermenistan için söylenmiyor. Süresiz Rus sınır muhafızlarına mı bırakıldı yoksa bir süre var mı? Belli değil. Bu anlaşma eğer gelecekte Ermenistan-Azerbaycan, Ermenistan-Türkiye arasında olumlu ilişkilere neden olursa toprak takasına giden bir sonuç verebilir.

Harita 3: Azerbaycan-Ermenistan arasında nihai anlaşmada gündeme gelmesi muhtemel toprak takası

Türkiye, Dağlık Karabağ konusundaki ihtilafta Azerbaycan'ın yanında yer alarak öncelikle bölgenin mevcut statükosunu değiştirmiştir. Bundan sonra Azerbaycan-Ermenistan arasında yapılacak müzakerelerde masada Türkiye'ye yer verilmezse uzun süreli bir barışın ortaya çıkması mümkün olmayacaktır. Azerbaycan-Ermenistan ihtilafının çözümü için oluşturulan Minsk Grubunun bundan sonra süreç içerisinde yer alması zor olacaktır. Nihai anlaşmada Ermenistan, Türkiye-Rusya etkinliğini kırmak için Minsk Grubunu yeniden aktif etmek planını devreye sokmak isteyecektir. Türkiye'nin anlaşma tarafları arasındaki dengeyi sağlamak adına Ermenistan'ın işgal ettiği yerlerden çekildiği Kelbecer, Zengilan ve Şuşa bölgesinde Azerbaycan-Türkiye Güvenlik Anlaşması çerçevesinde asker yerleşmesi doğru olacaktır. Rusya-Ermenistan arasındaki anlaşmaya göre Türkiye-Ermenistan sınırını Gümrü Rus üssünde bulunan Rus ordusu mensupları korumaktadır. Türkiye'nin Azerbaycan-Ermenistan sınırını koruma konusunda atacağı adım bundan sonra Ermenistan'ın Azerbaycan'a saldırısına karşı caydırıcı olacaktır. Türkiye'nin bu bölgelerde askeri üs kurması aynı zamanda Rusya'nın Dağlık Karabağ'da üstlendiği

barış gücü misyonu için de dengeleyici olacaktır. 2010 yılında yapılan Azerbaycan-Türkiye Güvenlik Antlaşması bu üslerin kurulmasına olanak vermektedir.

Rusya açısından bakıldığında Güney Kafkasya bölgesi münhasır etki alanıdır. Bu etki alanında Türkiye'nin mutlaka harekete geçeceğini bildiğinden şimdilik Dağlık Karabağ anlaşmazlığını 5 yılına kendisine bağımlı hale getirebilmeyi başarmıştır. Savaş sırasında Türkiye açıkça Azerbaycan'a desteğini açıklamıştır. Ancak savaş bittikten sonra Ermenistan genel Kurmay başkanının açıklamasına göre Rusya, Ermenistan'a destek için ileri harp teknolojilerini de aktarmıştır. Bu haliyle Rusya da tarafsız değil Ermenistan'a silah desteği sağlayarak tarafını göstermiştir. Rusya, Ukrayna-Donbas, Kırım, Moldova-Transdinyester, Gürcistan-Kuzey Osetya-Abhazya, Azerbaycan-Dağlık Karabağ, Irak-Kuzey Irak, Suriye sahalarında kendisine bir güvenlik duvarı oluşturmaktadır. Bu güvenlik duvarı içerisinde şimdilik sadece Kuzey Irak tam olarak etkinlik sağlanamayan yer olarak görülmektedir. Kuzey Irak'ta da Rosneft üzerinden kurulmaya çalışılan etki İngiltere itirazı ile karşı karşıyadır. Rusya bu bölgedeki etkisini İran üzerinden sağlamlaştırmaya çalışmaktadır.

Rusya'ya göre NATO üyesi Türkiye'nin Dağlık Karabağ'da tek başına etkin olması kabul edilemezdi. Şimdi bu etkiyi sınırlandırmış oldu. Ancak Türkiye, Azerbaycan sınırlarında askeri üsler kurmaya çalışırsa Rusya'nın stratejisi yine başarısız olacaktır. Rusya'nın bundan sonraki politikası Dağlık Karabağ'a kısmi bir statü ile Azerbaycan içerisinde kültürel ve yönetim özerkliği vermek, Türkiye-Ermenistan, Azerbaycan-Ermenistan arasındaki normalleşmeyi sağlayarak bölgenin ekonomik olarak aktif olmasını sağlamaktır. Bu sayede Azerbaycan'ın Avrasya Ekonomi Birliği ile Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütüne katılımı sağlanacak, ayrıca Pakistan'ın KGAÖ'ne katılımına dair Ermenistan vetosu kaldırılacaktır.

Rusya'nın NATO ve ABD'nin Güney Kafkasya'da etkin olmasından endişelendiğini biliyoruz. Azerbaycan-Ermenistan'ın Rusya'ya bağımlı hale gelmeleri şimdilik Batı'nın bölgedeki etkisini etkisizleştirmiştir. Rusya, Türkiye ile ilişkileri olumlu ilerlediği sürece Türkiye'nin Kafkasya'da kısmi etkisini zararlı görmemektedir. Rusya'nın Dağlık Karabağ'daki işbirliğinin Türkiye ile Suriye ve Libya'daki görüşmelere olumlu etki edeceğine dair beklentisi vardır.

Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği destek Rusya açısından yararlı görülmüştür. Bu sayede Rusya, savaşın tarafı olarak Türkiye'yi gösterme ve Ermenistan'ı kurtardığı stratejisini ortaya koyabilmiştir. Rusya açısından Paşinyan yönetimi her ne kadar Rusya karşıtı politika yürütse de şimdilik iktidarda kalması tercih edilmektedir. Paşinyan'ın iktidardan gitmesi halinde Rusya'nın kazanımları da tehlikeye girecektir. Türkiye ve

Rusya birbirlerini dengeleme konusunda bundan sonra dağlık Karabağ, Suriye ve Libya'daki durumu karşılıklı olarak kullanacaklardır.

Türkiye, Rusya ile ilişkilerinde şimdiye kadar Boğazlar kartını hiç kullanmadı. Hâlbuki Rusya'nın en büyük endişelerinden birisi Boğazlardan geçişin çeşitli bahanelerle yavaşlatılması veya engellenebilmesiydi. Hem Rusya hem de Türkiye, Batı ile sorun yaşayan ülkeler olarak şimdilik bölgelerindeki sorunları ortaklaşa çözebilmeyi öğrenmişler, en azından ortak çıkarlar doğrultusunda uzlaşmaya varabilmektedirler. Dağlık Karabağ'da Rusya'nın tutumu Türkiye ile ilişkilerde her zaman bir risk oluşturabilir. Eğer bu kriz zamanla yeniden çatışmaya dönüşürse Türkiye-Rusya'nın karşı karşıya gelmesi kaçınılmazdır.

Ermenistan-Azerbaycan arasındaki Barış Anlaşması ile henüz Karabağ ve birçok konuda nihai sonuca ulaşılmadığını söylemeliyiz. Eğer bu ateşkes anlaşması 5 yıl bitmeden nihai sonuca ulaştırılmaz ve uluslararası geçerliliği olan kesin antlaşma imzalanmaz ise bölgede yeniden bir kriz çıkması muhtemeldir.

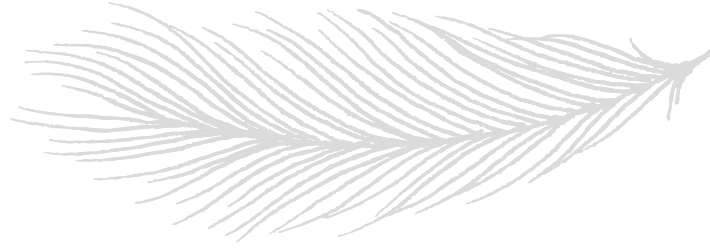
Rusya'nın özellikle Ermenistan'ın ABD politikaları çerçevesinde Biden yönetimi ile birlikte Gümrü'deki Rus üssünün kapatılmasından çekindiğini söyleyebiliriz. Paşinyan hükümetinin iktidara geliş sürecinde en önemli vaadi Rusya'ya bağımlılığı azaltmaktır. Rusya, Paşinyan yönetimini şimdiki politikasıyla terbiye etmeye çalıştı ve daha da ötesine geçerek 5 yıllığına kendisine bağımlı hale geldi. Aynı durum Azerbaycan için de geçerliydi. Rusya eğer Azerbaycan ile ilişkileri kötüleştirseydi

Azerbaycan'ın Türkiye ve ABD gibi alternatifleri vardı. Rusya o nedenle Azerbaycan'ın bu alternatifleri kullanmaması adına Dağlık Karabağ üzerinden şimdilik onu da kendisine bağımlı hale getirmiştir. Rusya açısından Dağlık Karabağ'dan çok Ermenistan-Azerbaycan üzerinden gelebilecek ABD-İngiltere baskısını yok etmek önemliydi. Şu an için bunu başarmış gözüküyor.

Rusya'nın Azerbaycan-Nahçıvan arasındaki koridora izin vermesinde Gürcistan'ı cezalandırmak stratejisi de etkili olmuştur. Bu koridor ile Türkiye-Azerbaycan ticaretinin Gürcistan üzerinden değil de Ermenistan üzerinden geçmesi Gürcistan'ın ekonomik kayba uğraması olarak düşünülmektedir. Türkiye'nin Nahçıvan koridorunda tümenden egemen olmaması için ise FSB Sınır Muhafızlarının kontrolünün süresiz sağlanmasını kendileri için yeterli görüyorlar. Buna göre Rusya bu yolu kendisi kontrol etmiş oluyor. Nahçıvan koridorunun Türkiye için ne kadar önemli olduğunu Rusya çok iyi biliyor. Bu nedenle Türkiye ile Ermenistan'ın aynı masada bir arada olmasını da tercih etmiyor. Mümkün olduğunca Türkiye-Ermenistan arasında müzakere olmadan kendisinin arabuluculuğunda ve gözetiminde bir sonuç ortaya çıkmasını planlıyor.

Azerbaycan'ın bundan sonra Türkiye'ye entegrasyonunu sağlaması için diplomasisinde ve ordusunda reform yapması faydalı olacaktır. Başta Anayasasında yapacağı değişikliklerle Türkiye ile uyumu hızlandırabilir.

ULİSA12, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü'nün aylık politika notu yayınıdır. Her konu bir sayı editörü rehberliğinde ele alınmaktadır. Yazarların görüşleri kendilerini bağlar. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi ve ULİSA yazarların görüşlerinden dolayı sorumlu tutulamaz.

Adres: Güvenevler Mah.
Cinnah Cad. No: 16
Çankaya/ANKARA
Tel : 0(312)906-1313
e-posta : ulisa@ybu.edu.tr
Web Sayfası : www.ybu.edu.tr/ulisa/

©2020 ULİSA

